

החשיפה

ליקונו מאמרים והפרי חיוניק ואמונה מספרים הקדושים על פרשת השבוע

סוכות תשפ"ד

שנה י"ב

גליון ג'

ולמקנהו עשה סוכות.

ולמקנהו עשה סוכות – ולמי שהוא בבחינת בהמה עדיין, עשה סוכות...

אור לשמים, פרשת שמות בתו"ד

ישיבה בסוכה ע"מ להשלים התיקון על ידי גלות זו.

...ויודע מאמר חכמינו ז"ל כל שלא נבנה בית המקדש בימיו כאלו נחרב בימיו ומאחר שלא זכינו אחר יום הכפורים שיהיה הגאולה בימינו מוכח מזה שעדיין לא זכינו שיהיה התיקון בשלימות, ועל זה אנו עושים מצות סוכה כמו שאומרים ביהי רצון בזכות צאתי מבית החוצה יחשב לי כאילו הרחקתי נרוד כי מצות סוכה הוא לצאת מדיירת קבע ולהיות חוסה בכל ענייניו בצל כנפיו על השגחתו יתברך שזוהו בעצמו ענין בירור של הגליות להיות חוסה בו יתברך בכל השעבוד והצרות להתודע שהכל בא מזהגתו יתברך כמו שנאמר ושמתי כסאי בעילם וגו' והגם שמצות סוכה היה עוד בזמן בית ראשון וגם מיד לאחר יום הכפורים הראשון. אמנם הלא מיד ביום הכפורים הראשון ראו שלא היה התיקון בשלימות כמו קודם הקלקול כמו שנאמר אני אמרתי אלקים אתם וגו' כמו שדברנו מזה בש"ת, שעל זה מרמז וביום פקדי ופקדתי שבכל יום כפור נפקד ונחסר מהקלקול מעט מעט, ועל זה פועל מצות סוכה להשלים התיקון על ידי גלות דייקא כמו שנאמר שם הנצלו דייקא נפתחו השמים וראה יחזקאל כל מעשה המרכבה ומפורש שם כל סתרי המרכבה מה שלא ניתן רשות לדרוש כידוע...

הרה"ק ר' צדוק מלובלין ז"ל, פרי צדיק סוכות אות ח בתו"ד

נענוע הלולב היא מעין קבלת מלכות שמים בקריאת שמע.

...ובעת נראה עוד נענוע הלולב היא מעין קבלת מלכות שמים בק"ש דבק"ש הוא להמליך אותו יתברך למעלה ולמטה ולד' רוחות שבעולם וכן הוא נענוע הלולב לד' רוחות ולמעלה ולמטה לקבל מלכותו כמו בק"ש רק החילוק הוא בק"ש ממליכין אותו מלמעלה תחלה ואח"כ למטה ולכך הוא החי"ת באחד קודם הדלי"ת כמ"ש הפוסקים דהחי"ת מורה שהוא יחיד על שבעה רקיעים וז' ארצות וד' על ד' ארצות אבל כלולב הוא להיפוך שתחלה מנענעין לד' רוחות ואח"כ למעלה ולמטה והיינו להתחיל אתערותא דלתתא תחלה ואח"כ לעילא דזה עיקר הדבר והנה ידוע דהלולב מרמז מה שנצחו ישראל בדין בר"ה ובמה נצחו היינו כמשחז"ל במס' ר"ה המליכנו עליכם כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה א"כ ע"י מה שממליכין אותו יתברך למטה ואומרים מלך על כל הארץ ועושים אותו מלך למטה תחלה לכך זכו בדין וכיון דהלולב מרמז דנצחו בדין מנענעין בו תחלה לד' רוחות ואח"כ למעלה ולמטה לרמוז דבזה בקבלת מלכות שמים זה זכינו בדין וכיון דעיקר הנענועים הוא בלולב ובו ניכר שזכינו בדין ובמה זכינו לכך מברכין עליו...

הרה"ק ר' שלמה קלוגר ז"ל, חכמת שלמה אורח חיים סימן תרנ"א סעיף ה

בתורה כתוב קודם לולב ואח"כ סוכה.

מה שקשה שבתורה כתיב מקודם לולב ואחר כך סוכה, ובמשניות (וכן ברמב"ם ובשולחן ערוך) הוא להיפוך.

עיינן מה שכתבתי לעיל בפרשת פקודי עפ"י הייטב לב (ראה פ' שלח ע"פ אז ישיר אופן יב) על אז ישיר עלה בלבו שישיר, כי בצדיקים הלב מעורר למעשה

ובהמוני עם הוא להיפוך, עיין באך פרי תבואה (סו"פ ואתחנן) שזה החילוק בין תפילין לרש"י לרבינו תם, ועיין מה שכתבתי מזה בפרשת ויקרא על הפסוק אדם כי יקריב מזה, והלולב היינו אור פנימי והסוכה אור מקיף כדאינתא בבני יששכר (מאמר י אות ב), והתורה כתבה שיהי' קודם הפנימיות, אבל רבינו הקדוש ראה שאין העולם בבחינה זו, על כן הקדים סוכה, ודו"ק.

עוד י"ל עפ"י הקדושת לוי שכתב הטעם שאנו קוראים חג הפסח והתורה קראה חג המצות, עפ"י אמרם ז"ל (ברכות ו עמוד א) אתם עשיתוני חטיבה אחת וכו', כי הקב"ה אומר מעלת ישראל וישראל אומרים מעלת הקב"ה, עיין מה שכתבתי מזה בפרשת מסעי, והנה הד' מינים מורים על ישראל ד' כחות יאגרו אלו באלו, והסוכה רומז על שבח הקב"ה צלא דמהימנותא, ועל כן התורה הקדים שבח של ישראל, שכל הד' כחות נתעלו, ואחר כך סוכה, ואנו מקדימין קודם סוכה כנ"ל.

יצב אברהם, מהנה"צ ר' אברהם צבי גינצלער זצ"ל הי"ד דומ"ץ הומנא ותלמידי בעל ערוה"ב והייטב לב ז"ע

ההלל של ראש השנה אומרים בסוכות.

ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי – ואמר ואזבחה באהלו זבחי תרועה בסוכות אשירה ואזמרה לה', כי בר"ה ויה"כ אין אומרים הלל כי ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, אבל בסוכות אשירה ואזמרה תחת שירה של ר"ה, וע"כ קורא להם זבחי תרועה...

הרה"ק בעל החתם סופר ז"ע, דרושת ז"ך אלול תקצ"ח, דף שסט עמוד ה, בסוף העמוד

כי יצפני בסוכו.

בר"ה תוקעין בשופר וזוהו נתערבב השטן (ראש השנה טו עמוד ב), וביום כיפור אין לו שום שליטה כדאי' (יומא כו עמוד א) שטן ביומא דכיפורי ליתליה רשותא לאסטוני. ..השטן בגמטריא תלת מאה ושיתין וארבעה... ובסוכות נתרחק לגמרי ואין לו שום שייכות עם כלל ישראל, דסוכות הוא אור המקיף ואין יכול יכנס בפנים, וכדכתיב כי יצפני בסוכו, שהאדם מוצפן לגמרי, ובטלית שהיא ג"כ מקיף אומרים והטלית יפרוש כנפיו עליהם ויצלים כנשר יעיר קנו, ומשמע דעדיין בענין ויצלים, דאינו כ"כ מקיף כמו סוכה דכתיב בי' כי יצפני, ושוב לא בעינן שום דבר.

הרה"ק ר' יצחק מאמשינאו ז"ל, אמרי קודש עמוד ק

בציאל דמהימנותא.

מה יקר חסדו בצלו לגוננימו (ומירות ליל שבי"ק), כמה יש להוקיר ולהחשיב החסד שאנו זוכים לחסות בצלו של הקב"ה, היש חיך מתוק מזה שהשי"ת קורא אותנו לחסות בסתר צל כנפיו ית'.

אכן 'צל' הוא בחי' הסתר מן האור, שהצל נעשה במקום שאין האור מגיע שמה. ברם, חסד השי"ת יקר כל כך שאפילו כאשר יש בחי' צל הסתר מן האור, אפשר לחסות ולהתגונן בזה הצל גופא. וכמאמרו של הרבי ר' יונתן ז"ע בספרו יערות דבש (הלק א דרוש טו) עה"פ (תהלים ג, א) מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו, שעיקר פחדו ויראתו של דוד היתה אם יסתיר השי"ת פניו ממנו ויפקיר אותו לפגעי הטבע רח"ל, אבל כיון שראה שנענש באופן בלתי טבעי, שאין רגילות שהבן יקום על אביו, ממילא ידע והבין שגם עתה הוא מושגח מאת השי"ת לכן שמח ואמר 'מזמור'.

נמצא שחסרו של הקב"ה יקר עד אין שיעור שאפילו כאשר ח"ו יש בחי' מדת הדין, אפשר להתלונן בצל עליון כי מאמינים אנו בלב שלם שכל מה שהשי"ת עושה הוא אך ורק לטובה.

הרה"ק ר' יצחק אייזיק מזוטשקא ז"ע, נחל יצחק סוכות שנת תשנ"ח

בסוכות 'תשבו' שבעת ימים.

בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל וכו'. ונ"ל לפרש דהנה נוסח המון עם שתיכף לאחר יו"כ חוזר למעשיו הרעים כמקדם, שרק ביו"כ הוא חוזר בתשובה, ולאחר יו"כ הוא כמקדם, והנה איתא בזהר הקדוש דהגמר החתימה הוא ביום הושענה רבה וביום שמיני עצרת עי' בספח"ק מזה, והנה מהראוי והנכון לכל בר דעת שלא יעשה מחדש לכל הפחות עד שיעבור הגמר חתימה ביום הוש"ר, ואעפ"י שהיצה"ר הרע בוער בקרבנו מ"מ יעקוב עצמו וידחה אותו עד עבור זמן זה, ולא כאותן המון עם שתיכף למחרת יו"כ חוזרים לסורם, והנה תיבות תשבו לשון עכבה, כמו שפרש"י ז"ל בחומש על הפסוק (דברים א, מו) ותשבו בקדש שנתעכבו בקדש עיי"ש.

וזה יהי' הפירוש כאן, בסוכות תשבו שבעת ימים, היינו שתתעכבו מלחטוא לכל הפחות באותן שבעת ימים, עד שיעבור החתימה לטובה, וכיון דאדחה אדחי שדחה את היצה"ר עד אחר ימי החג וממילא ידחה לגמרי וישאר בקדושתו כל השנה כו"ר.

הגה"צ ר' ישראל אברהם אלטר לאנדא זצ"ל אב"ד ק"ק עדעלין וחתן הרה"ק ר' ישעיה' מקערעסטיר זי"ע

זכר לסוכות ולא למן ולבאר.

...ועל פי זה אפשר לפרש מסרה, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, כי ברחוב נלין, כי נר מצוה ותורה אור, והראשונים פירשו מסרה זו, כי שלשה המה סוכה עירוב וחנוכה שוו בשעוריהן, עשרה טפחים כשר, למעלה מעשרים אמה פסול, וזהו שנאמר כי בסוכות, כמשמעו, כי ברחוב, רמז לעירוב, כי נר מצוה, רמז לחנוכה, דהני תלתא דינן ושיעורן שוה. אמנם לפי דרכנו אפשר לפרש המסרה הזו, ונקדים דרבנן סברי פרק קמא דגיטין דיכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך בשני בצורת, אך מבואר בכתובות דף מ"ג ע"א, דבעבד עברי חייב לזונן, ואינו יכול לומר לו עשה עמי ואיני זנך. וזהו רמז המסרה, כי בסוכות הושבתי, דרחמנא אמר לעשות סוכה זכר לענני כבוד, וכי תימא מה נשתנו ענני כבוד לעשות להם זכר רב, כי כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, ואין אנחנו עושים זכר למן ובאר, שהם מהמתנות טובות שניתנו במדבר, מן ובאר וענני כבוד, לזה רמז כי ברחוב נלין, שם רמז תירוצ' הרב הנזכר, שענני כבוד אינם מוכרחות כמן ובאר, דדרך הולכי מדברות ללכת בחורב ביום וקרח בלילה, וזהו כי ברחוב נלין, שהיינו יכולים ללון במדבר מלון אורחים, ולא היה מוכרח להקיפנו בענני כבוד, ואמטו להכי נצטוינו לעשות זכר לענני כבוד, שהעדיף מטובו עלינו וגבר עלינו חסדו, לא עשה כן לכל גוי, וכי תימא גם כמן והבאר אי הוה בעי הקב"ה מימר אמר עשה עמי ואיני זנך, דכך סברי רבנן, לזה אמר כי נר מצוה ותורה אור, כלומר דקבלנו התורה והמצוה, ויש לנו דין עבד עברי, דלכולי עלמא חייב לזונן, ומשום הכי אין זכרון למן ולבאר, מה שאין כן בענני כבוד דהוי תוספת מרובה, על כן נצטוינו לעשות זכר למן, ובתירוצ' הרב הנזכר...

הרה"ק בעל החיד"א ז"ע, ראש דוד פרשת אמור בת"ד

ושמחת בחגיך והיית אך שמח.

משל למי שהיה לו משפט נפשות, ובעת שהדיינים בבית ערבותיהם נשאו ונתנו בדבר אם לחייבו למיתה היה בוכה הרבה מאד, וראש הדיינים שמע לקול בכיתו ואמר לו, אל תבכה, רואה אני שתצא זכאי בדין ותהיה בשמחה. וכששמע זאת תיכף שמח שמחה. ובכל עת אשר התוכחו במשפטו היה שמח משום שידע שבדאי יצא זכאי כי הראש של הדיינים הבטיח אותו.

כן הדבר אתנו. בימים הנוראים היינו נידונים משפט לנפשות, במאמר הפייט מי בקיצו ומי לא בקיצו, וכשאנו זוכים להגיע לימי החג ושמיני עצרת שהתורה גופא היא עיקר הפוסק האחרון, והיא אומרת לנו ושמחת בחגיך, אז בודאי זה סימן טוב שאנו יוצאים זכאים במשפט, רצה לומר במה דכתיב

בתורה ושמחת בחגיך, והתורה מצווה אותנו לשמוח, זה סימן טוב שנצא זכאי בדין.

חד מהמגידים זצ"ל

כשחל בשבת ניטל רק ששה דלא דחי שבת.

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכפות תמרים (ויקרא כג, ז). איתא בגמרא דסוכה (מב עמוד ב) לולב ששה ושבעה, פירוש כשחל בשבת ניטל רק ששה דלא דחי שבת. ופריך אמאי טלטול בעלמא הוא ולידחי שבת, אמר רבה גזירה שמא יעבירו ד' אמות ברשות הרבים וכו', יום ראשון דמדאורייתא דחי שבת, ופריך אי הכי האידינא נמי, ומשני אנן לא ידעינן בקביעא דירחא, ופריך אינהו דידעו בקביעא דירחא לידחו וכו', ומשני כיון דאנן לא ידעינן ולא דחו לדידהו נמי לא דחי, ופרש"י הטעם משום לא תתגודדו. והגם דתירוצ' זה בגמרא קאי על ערבה עיי"ש בתוספות (מג עמוד א) בד"ה אינהו דידעו בקביעא דירחא, מסקי שם דבמסקנא קאי האי תירוצא גם אלולב וכו"ל. והנה תיזוהא קא חזינא מה שאמרו בגמרא בלשון דחי שבת, וכן הברטנורא העתיק לשון דחיית שבת אצל נטילת לולב שאין בו שום מלאכה רק טלטול בעלמא ואסור רק מספק שמא יעבירו, ומה שייכות לשון דחיית שבת בנענוע זה, כיון דבשעת הנענוע לא עביד מידי.

ונראה לבאר על פי שורשו וסודו הידוע ליו"ח, דהנה בלולב ומיניו אנו עושין היחוד על פי הנענוע, כי הלולב רומז על צדיק חי עלמין שבעו"ה הוא נפרד מבחינת מלכותו. וזה שאנו מראין בהולכה שהוא נשא ומרומם מבחינת מלכותו. ואנו מיחדין אותו בהובאה דרך זיווג ויחוד כנוכר בזה"ק פרשת תצוה ובכוונתו, לפי זה שעל כל פנים בשעת הולכה שרומז שאין היחוד אז אלא בשעת הובאה, יש לומר דזה ניחא כשחל יו"ט להיות בחול, ואז היחוד נעשה רק על ידי מעשינו כידוע בכונות יו"ט, אבל ביום שבת כי קודש הוא ומקודש ועומד הוא והיחוד נעשה ממילא, אם כן אין להוליך הלולב להראות ח"ו פירוד וקיצוץ על כל פנים בשעת הולכה אשר לא כדת, ולכן ניחא הלשון דלא דחי שבת כי יש דחייה ברותניות הקדושה על ידי הולכה כנ"ל, ודברי חכמים כדרובנות וחכמות צפונות.

וכל זה הענין הוא בגבולין הוה דחיית שבת כענין מלאכת סותר שהוא מל"ט מלאכות דעל ידי הולכה סותר היחוד ובנין ושילוב העולמות המיוחדים ממילא. אבל במקדש ובבית תפארתנו שהיה לאל ידינו לעשות יחודים נשגבים גבוהים מעל גבוה ראים ליטול הלולב גם בשבת. הגם דבשעת ההולכה הוא כמפריד היתוד וסותר, מכל מקום כיון דבשעת הובאה היינו יכולים לעשות יחודים נפלאים ורמים יותר, הרי חשוב ההולכה שעשינו דהוה סותר כנ"ל כסותר על מנת לבנות שלא במקומו, כי הבנין והיחוד אחר הסתירה הוא במקום אחר גבוה מעל גבוה, וקיימא לן בפרק במה מדליקין (שבת לא עמוד ב) דסותר על מנת לבנות שלא במקומו לא הוה סותר, לכן במקדש היו נוטלין הלולב ומוליכין וסותרים כדי לבנות על ידי הובאה יחוד אחר שלא במקומו הראשון רק יותר גבוה ונשא, אבל בגבולין שכל התיקון על ידי ההובאה לא יהיה רק לעשות היחוד במקומו הראשון כמו שאנו עושין ביו"ט. וכשחל בשבת שהיתוד ממילא, כי הוא יום מכובד, אסור לסתור על ידי ההולכה, כי הוה כסותר על מנת לבנות במקומו, כי הוא היחוד שכבר היה שלא על פי מעשינו ולהכי לא דחי שבת.

ועתה נבאר איך נרמזו הסודות בדברי התלמוד הקדושים, דלזה אמר רבה הטעם שמא יעבירו ארבע אמות ברשות הרבים, רומז דכיון דבשעת הולכה על כל פנים יש איזה פירוד בין חי העולמים ובין מלכותו ח"ו, יש לחוש שלא יתאחו החיצונים וטורי דפרודא, וזה פירוש שמא יעבירו ד' אמות, להמלכות הנאחזות בד' אמותיו תנה"י ועיבירה בר"ה הם רשות דרבים דשו בה וטורי דפרודא, ואפשר עוד לומר, כי זה רומז אמרם במקדש דבקיאי בקביעא דירחא, כי המלכות נקרא ירח כנודע מזה"ק, ושם היו בקיאי בקביעתה, פירוש שהם היו יכולים בקדושתם לקבוע אותה במסמרות הקדושה ולשמרה מכל פגע אפילו בשעת הפירוד בשעת ההולכה, כי שם היו בני עליה וחכמים

לי החיל הזה. זהו אף כשבנה לו בית עב"ז ולמקנהו עיקר קנינו הי' בחינת סוכות, שהי' יודע כי הכל הוא כח ה', וכח האדם מה היא, שהוא רק בצל עובר בחינת צא מדירת קבע ושב בדירת עראי, ויזכור תמיד שכל ריבוי השפע הוא רק לעבוד בזה את השי"ת, וכמו שאנו אומרים והעושר והכבוד מלפניך לעבוד בזה את ה', וכש"כ פרנסה גימט' נשמה, שהכל היא עבור טובת נשמתו. וכשישים האדם אל לבו כ"ז ממילא לא יתקנא בחבירו ולא יהי' שום שנהא ותחרות, ויאהב את חבירו כגופו. וזהו סוכת שלום, בידיעה זו שהוא בעוה"ז בדירת ארעי ובפרוודור שיוכל לכנס לטרקלין ממילא יהי' לו שלום אהבה ואחו' וריעות. וזהו חג האסיף, בהחג הזה כשיזכור הרמו מהסוכה ממילא נעשה טוהר שזוכה לתקן הכל אפי' החטא המר, עדה"כ ויאמר יעקב האספו ואז"ל בב"ר שם כד"א ויאספו ויטהרו, כי באחרית הימים כאשר מים אין להעביר הטומאה אז עיקר טהרתן של ישראל הוא ע"י אסיפת כל ישראל ויחוד לבם כאחד באהבה ובאחוזה ובריעות.

הרה"ק ר' שמואל צבי מאלכסנדר ז"ע, תפארת שמואל, סוכות יום ג'

שמחת בית השואבה – חסידים ואנשי מעשה היו מרקיקי בפניהם באבוקות של אור שבידיהן (סוכה דף נא עמוד א).

עוד אפשר לומר, עפ"י הידוע מקדמונינו ומספרי הקירה שחיי האדם מורכבים מג' תקופות, ימי עליה, ימי העמידה, וימי ירידה בשנות הזקנה. והנה דרך העולם שכששואלין אברך, מדוע אינך מתאמץ כ"כ בעבודת השי"ת, הוא משתמט במענה שהוא כבר אב לבנים וריחיים בצווארו וכו', וכשעוברת עוד תקופה מחייו והוא באמצע שנות העמידה הוא מתרץ א"ע שהוא אינו צעיר, הוא כבר סבא, ואח"כ בשנות הירידה טענתו בפיו שיש לו כבר נינים, ובדרך צחות אפשר לרמוז זאת בפסוק (דברים ד, כה) כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ – אם תשתמשו בטענת בנים ובני בנים בשביל להתרפות ממאמץ בעבודת ה', ונושנתם בארץ – שתתשבו שימי הזקנה מונעים ממכם התמדת התורה ויגיעת עבודת ה', אז יהיה גרוע מאד כדכתיב שם. אבל הצדיקים כל ימי חייהם בכל התקופות הנ"ל עד הרגעים האחרונים לחייהם עלי אדמות בבוא העת להשיב נשמתם לבוראם, כל שנותיהם שוין לטובה כימי העליה, ועובדים את ה' באמת. ולא זו בלבד, אלא ככל שמזדקנים יותר היות שכוהם הגשמי נתמעט – מתגברים כוחותיהם הרוחניים. ועל דרך זה אפשר לפרש הברייתא אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו אלו חסידים ואנשי מעשה, היינו הצדיקים שעובדים את ה' בכל כוחותיהם גם בימי הזקנה באותה התלהבות, שלהבת רשפי אש שלהבת י-ה כבימי הנעורים.

ובדרך צחות אפשר לומר, חסידים ואנשי מעשה אין הכוונה על ב' מיני אנשים שונים חסידים לחוד ואנשי מעשה לחוד, אלא הכוונה על אותם חסידים שהם גם אנשי מעשה שיש להם את כה העשיה ופועלים הרבה ומקימים לתורה ועבודת ה' בחייהם בעוה"ז.

הגה"צ ר' שמואל הלוי וואזנער זצ"ל, דרשות ושיחות שבט הלוי, תשנ"ט בתו"ד עמוד לו

וידוע בהם את אנשי סוכות.

...ב' פעמים ויודע, א' ויודע ה' את אשר לו (במדבר טו, ה), ב' ויודע בהם את אנשי סוכות (שופטים ה, טו), רצ"ל על ידי אנשים המקיימים מצות סוכה ויודע ה' את אשר לו...

הרה"ק בעל הבני יששכר ז"ע, בני יששכר מאמרי חודש תשרי מאמרי י אות ח בתו"ד, ועיי"ש

סוכת שלום.

הסוכה נקראת סוכת שלום, ויש להבין מאי שנא מצוה זו משאר מצוות שלא ניתוסף להם השם שלום. וי"ל דסוכה בגימטריא כמנין הוי"ה אדני' בהוב"ש, וא"כ בסוכה השם הוא בשלימות, וזהו סוכת שלום.

הגה"צ ר' שמריהו דייטש זצ"ל חוג חתם סופר פ"ת, שדה יעקב

הושע נא למען גבור הנאבק עם שר אש.

היינו שיעזר ה' השוכן בקרבנו והוא שר אש, ואין בנו כח להתגבר ולעמוד נגדו, וזהו פירוש למען גבור הנאבק, וכי יש בנו גבורה לאבק עמו ולדחפו ביותר שהוא שר אש ששרף היכלנו ושחט צדיקים שהיו מגינים עלינו, ע"כ עשה עמנו חסד.

הרה"ק ר' שמעלקא מניקלשבורג ז"ע, דברי שמואל

נפלאים ומשרתים קדושים להבורא יתברך עד אין ערך, אבל אנו דלא ידעינן בקביעותה בעונותינו הרבים גבר עלינו מה שהיה ואנו מקווים שיחזור ויתחד במהרה ועינינו כלות לזה יומם ולילה, ואז אם חל בשבת איננו רשאים להפריד היחוד, כי אין המלכות אתנו בחזקת שימור. ועל זה פריך הגמרא אינהו דידעי בקביעת דירחא האידינא נמי לידחו כנ"ל, ומשני כיון דאנו לא ידעינן אינהו נמי לא דתי, פירוש כיון דרובן של ישראל הם בחוצה לארץ מפורד ומפורד, ובכל צרתם לו צר כתיב (ישעיה סג, ט), שהמלכות עמנו בכל מקום שאנחנו גולים, לכן אפילו שיש כח ביד בני ישראל שבארץ ישראל לקבוע המלכות בקדושת ארץ ישראל, והם בקיאיין בקביעת דירחא, מכל מקום אזלינן בתר רובא, אלו הן הגולים, ולא דחי שבת, עד שהשי"ת יקבץ נדחינו ולהתחבר השושנה העליונה עם דודה באהבה ואחוזה וריעות לעד ולנצח נצחים אמן.

הרה"ק המגיד מאזוני' ז"ע, עבודת ישראל לסוכות

ולקחתם לכם.

ולקחתם שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד (סוכה דף מא עמוד ב), היינו שכל אחד ואחד יכול לקחת משוה לעצמו מהר' מינים...

הרה"ק בעל האמרי אמת מגור ז"ע, ליל ב' סוכות תרס"ו בתו"ד

תניא ר' ישמעאל אומר וכו' ענף עץ עבות שלשה ערבי נחל שתיים וכו' רבי עקיבא אומר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת, א"ל רבי אליעזר יכול יהא אתרוג עמהם באגודה וכו' ומנין שמעבכין זה את זה וכו' (סוכה לד עמוד ב).

לחבר הדברים, וגם מה שהקשו התוספות בתימה בד"ה ענף עץ אבות, דלעיל אוקימנא 'ענף עץ' שענפיו חופין את עציו, ודרשינן נמי 'עץ עבות' קלוע כמין קליעה.

ונראה דהפולגותא אם הדס א' או ג' הדסים תליא בפולגתא הגירסא שהביאו התוס' במכילתין (דף ג' עמוד א) ד"ה בשלש שמיה אגד, דלגירסא במסכת אבות (פרק ג משנה ו) מפסוק (עמוס ט, ו) ואגודתו על ארץ יסדה, דאין אגודה פחות מחמש, ולמ"ד לולב צריך אגד כדאמרין (דף יא עמוד ב) דילפינן לקיחה לקיחה מאזוב, וא"כ לפי האמת שהאתרוג אינו עמהם באגודה א"כ לא יהא באגודה חמש כי אם כשנאמר שלשה הדסים ולולב וערבה הרי ה', ומ"ד הדס אחד, סבירא ליה דאגודה בשלשה הוי אגד ודי בשלשה מינים אחידים.

ור' אליעזר רצה להקשות אף לדברי ר"ע דלא דריש ענף עץ אבות לשלשה, כפי קושיות התוס', עכ"פ אכתי נימא דאגד בחמשה דוקא, וערבי נחל עכ"פ סתם משמעותיה ב', והוי חמש [ע"י צירוף האתרוג].

וכשהשיב לו ר"ע שבודאי אינו עמהם באגודה, יש מקום לשאול 'ומנין שמעבכין זה את זה', והיינו ע"פ אשר נוכל לומר טעם על הלולב שאינו דוחה שבת כי אם ביום ראשון, משום שעיקר הטעם ולאסור בשבת] הוא משום טלטול מוקצה (אמר הגמיה עיין בגמ' ריש פרק לולב וערבה). ובאמת כל זמן שלא בירך עליו לצאת בו לא אתקצי ועדיין [האתרוג] ראוי לאכילה וההדס להריח, כי אם אחר שהוקצה למצוה נאסרו, והזמנה לאו מלתא, ובפרט לדין שלולב א"צ אגד רק לכתחילה, ועיין מזה בתוס' (לג עמוד ב ד"ה לעולם) ורש"י (שם ד"ה הכי גרסין), וא"כ חילוק נכון הוא בין חל שבת ביום ראשון ובין שחל בשאר הימים אחר שכבר הוקצה לז' ימים מיום הראשון, אך עדיין עפ"י הדין אין האתרוג מוקצה מלהריח רק מלאכול (סוכה לו עמוד ב), וא"כ אם היה עמהם באגודה היה מותר לטלטל כולם כדמצינן (שבת מז עמוד א) מטלטלין כנונא אגב קיטמא. אך באמת האתרוג אינו עמהם באגודה א'. אך אם לא היו מעבכין זה את זה עכ"פ היה יכול לברך אף בשבת על האתרוג לבדו. והשתא מחוברים הדברים, וק"ל.

הרה"ק ר' אריה לייבש אויערבאך ז"ע, אב"ד דק"ק בוטשאטש וסטאניסלוב, נחלת אריה

מבני היכלא קדישא של מון הבעש"ט הק' ז"ע, והרה"ק בעל הנודע ביהודה ז"ע העיד עליו שהוא אחד משלושת עמודי העולם בדורו - דור דעה, שהעולם עומד עליהם

ויבן לו בית ולמקנהו עשה סוכות.

עיקר עבודה היא אף כשזוכה האדם להשפעות טובות ידע ויזכור תמיד כי ממך הכל ומידך נתנו לך, ורק ד' פעל כל זאת, ולא יאמר כחי ועוצמי ידי עשה

רחשי הצפונות

תשובה בענין דינא דספק ספיקא

מהגאון רבנו שלמה הכהן זצ"ל אב"ד צילץ

תשובה בהלכה וחידושים בענין ספק ספיקא מאת הגאון רבנו שלמה הכהן זצ"ל אב"ד צילץ

בן ותלמיד אביו הגאון רבי משולם זלמן הכהן זצ"ל אב"ד פיורדא בעל כהונה ועוד

תשובה זו לא נדפסה או נתפרסמה עדיין - כפי ידיעתינו, ומתפרסם (ומפוענח) כאן לראשונה ברשות בעל הכת"י

ע"ד שאלתו דמר בספק בוקא דאטמא אי נשמט כלל. ודעת מכ"ת להתיר מחמת ס"ס, ספק שף וספק לא איעכול ניביה, וגם עפ"י מ"ש בסי' צ"ח בנשפך מב"מ וספק ס' הוי ספק דרבנן, הה"ד בנ"ד היה בהמאה רוב נגד האיסור עכ"פ והוא ס' דרבנן, וזהו תורף דברי מכ"ת נ"י.

הנה אהובי ידידי אתווכח מעט עמו בזה, ובמה דסיימת אפתח. מ"ש להתיר מחמת דהוי ספק דרבנן כמו נשפך במב"מ, וזהו חילוק גדול, דשם הוי עיקר ספק דרבנן, דהיינו אי יש ס' או לא, וזולת זה ליכא ספיקא כלל להחמיר, משא"כ בנ"ד הרי עיקר הספק הוא מה"ת אי הוי טריפה או לא, א"כ כיון שנתערב בא לו מצד אחר להוי דרבנן ע"י ספק התורה שהיה מתחלה, להוי השתא ספק דרבנן זה לא אמרינן, וכמבואר ע"כ חילוק זה בש"ך בכללי ס"ס ס"ק ר"ט דכתב שם אם האיסור מצד עצמו הוא ספק איסור תורה, ומצד אחר בא שהוא מדרבנן דהיינו דבר חשוב והוא ספק איסור תורה שנתערב, אפילו שמה"ת אפילו וודאי איסור בטל ברוב אלא שחכמים אמרו דבר חשיב אינו בטיל, מ"מ לא אמרינן בזה ספק דרבנן לקולא, יע"ש. והנה לכאורה קשה מ"ש מנשפך, הרי ג"כ האיסור מה"ת, רק מצד אחר בא שהוא מדרבנן ע"י שנתערב, דמה"ת בטיל ומדרבנן בעינן ס', וצ"ע לכאורה. אלא ודאי צ"ל ע"כ בנ"ל, בשלמא בנשפך עיקר הספק הוא אם יש כאן ס', הרי העיקר ס' הוא מדרבנן, דבמב"מ לא בעינן ס' בשום אופן מה"ת, משא"כ בספק איסור תורה חשיב שנתערב, הרי עיקר הספק הוא מה"ת, וחשבינן כוודאי לחומרא כנודע, והאיך מחמת ע"י תערובת נתייר ולומר דלמא אינה טריפה וכדומה, כיון דגוף ועיקר הספק הוא מה"ת א"כ בלא התערובת הוי כוודאי לחומרא, וכוודאי איסור הרי לא בעינן דבר חשיב מדרבנן, ומש"ה שפיר מקשה הש"ך שם נמי משתי קדירות בכללי ס"ס שם, והיינו דשם הוי ספק תורה אי נפל להיתר איסור או לא, ותירוצו שפיר דשם הספק אינו רק מחמת התערובת, כיון דספק הוא אי נפל לתוכה ע"ש, וזה ברור.

והנה ראיתי בספר מנחת יעקב בכללי ס"ס דהקשה על הש"ך מנשפך ותירוצו בנ"ל, וכ' מש"ה בשתי קדירות הוי נמי הס' ע"י תערובת ע"ש, ולא מקשה הש"ך משתי קדירות ע"ש. אבל אני אומר שזהו באמת תירוצו הש"ך בס"ק מ"ו, אך מנשפך לא היה קשה ליה כלל מעיקרא, דפשוט לחלק דשם עיקר הספק אי ס' או לא הוא דרבנן ובנ"ל, משא"כ בשתי קדירות שפיר מקשה דהרי עיקר הספק מה"ת אם נפל איסור להיתר בנ"ל, ומש"ה מתרץ עכ"פ כיון דכל הספק הוא אם נפל האיסור כלל ממילא בא ע"י תערובת הס' והוי שפיר דרבנן באם רוב בהיתר, ועיין בזה היטב. (ואח"כ מצאתי בט"ז בסי' ס"ו ס"ק ה' בהדיא כדברי הנ"ל ע"ש). והיה האיק שיהיה, עכ"פ בנ"ד שפיר יש חילוק לנשפך במב"מ ובנ"ל.

ומ"ש מכ"ת נ"י להתיר מטעם ס"ס, הנה ראיתי שמכ"ת צידד אי הוי ס"ס יכולה להתהפך. והנה באמת אי ס"ס מהני בנ"ד, שפיר הוי ס"ס, ותמהתי על מכ"ת נ"י שמפלפל בזה, הרי מבואר שם בש"ך נ"ה ס"ק ד', דספק נשמט קודם שחיטה או לא דהוי ס"ס שיכולה להתהפך, כיון דעיכול בלא שף כשר, ושף בלא עיכול כשר, א"כ שפיר י"ל דלמא עיכול ולא שף ואם שף דלמא לא איעכול יע"ש, וא"כ הה"ד בנ"ד. אך באמת מש"ך גופא צ"ע בנ"ד להתיר, כיון דש"ך כתב בנידון דידיה דהוי ס"ס חסרון חכמה ולא מהני, וא"כ הה"ד בנ"ד, הוי חסרון חכמה. אבל אכתי י"ל בנ"ד שרי, והיינו עפ"י מ"ש הש"ך בכללי ס"ס ס"ק ל"ה, דס"ס דיכול להתברר שפיר מהני, ולפ"ז קשה האיק כתב הש"ך בחסרון חכמה לא מהני ס"ס והכי גרע מבקי וא"צ לבדוק בס"ס. ומצאתי קושיא זו במנחת יעקב כלל פ"ד. ושוב ראיתי בפרי מגדים דכ' דזה ג"כ הוי חסרון חכמה ספק קודם שחיטה נשמט, (וזה כבר לפנינו), כמ"ש הש"ך בסי' נ"ג בשם מהרא"י בסופו. ולפ"ז ממילא בנ"ד

דהאי ספק שף וספק איעכול שפיר לא הוי חסרון חכמה כ"א ספק איעכול, ושפיר מהני ס"ס דלא נתייר מיכול להתברר וק"ל. אך זה תלוי אם יש לו הפסד בשחיטת הבהמה או לא, כי הש"ך שם מסיק באין הפסד דבבר לברר יש להחמיר בס"ס, יע"ש.

אמנם אעפ"כ לענ"ד נראה דשרי, כיון שמכ"ת כתב שיש הפסד מרובה ועני, והרי הש"ך בסי' נ"ה ס"ק ו' פסק בנשמט ולא איעכול ניביה אע"ג דאין אנו בקיאין מ"מ בהפסד מרובה שרי בלא נפסק ג"כ, יע"ש. וא"כ ממילא חסרון חכמה כזה דאיעכול מהני בהפסד מרובה, וא"כ לפ"ז אפילו בנ"ד לא ראינו שלא איעכול ניביה, מ"מ מידי ספיקא לא נפקא, ושפיר מהני ס"ס אף בחסרון חכמה, כיון דאיכא הפסד מרובה בנ"ד, וכמו דמהני ספק א' דחסרון חכמה כזו. ובלא"ה עיין בסי' נ"ג בש"ך ס"ק ט"ז דחסרון חכמה בהפסד מרובה מהני ס"ס כנ"ל בש"ך, וא"כ שפיר שרי בנ"ד.

ועוד י"ל בנ"ד שרי אפילו בלא הפסד מרובה, והיינו כיון דחסרון חכמה כזו מהני בהפסד מרובה בנ"ל, וא"כ ממילא ע"כ לאו תו מדאורייתא אסור זה, ואדרבה לפי הנזכר בהקדמת התורת חטאת מש"ה מקיל לפעמים בהפסד מרובה כיון שנראה לו דברי המתיר עיקר, וכיון שכן ממילא קשה למה מחמיר הש"ך הנ"ל בסי' נ"ה בספק נשמט קודם שחיטה, מחמת חסרון חכמה בנ"ל, הא כיון דמדאורייתא הוי ס"ס, ממילא בספק נשמט הוי ספק דרבנן ולקולא, ומה לי אם ספק איעכול הוי חסרון חכמה. ודמיא למ"ש הש"ך בכללי ס"ס ס"ק ט"ז בדגים מלוחים (כמו הירנגיש) דמותר מה"ת מטעם ס"ס, ספק נמלחו עם דגים טמאים, וספק לא היה בהם שומן, אף דמדרבנן בלא שומן ציר אסור, מ"מ הוי ספק דרבנן ולקולא ע"ש, וא"כ הה"ד בנ"ד. אבל באמת זה ליתא, דכיון דקאמרי רבנן דאין אנו בקיאין באיעכול ניביה, א"כ ממילא אסור תו מחמת ספק א' של נשמט קודם שחיטה או לא, דהוא ספק דאורייתא, אף מה"ת הוי עוד ספק של איעכול ניביה, מ"מ השתא דאמרי רבנן אין אנו בקיאין באיעכול ניביה הוי ממילא חד ספק נשמט דהוא ספק של תורה, וזה ברור לענ"ד.

או לפי מ"ש לעיל דש"ך קאי לשיטת מהרא"י דגם ספק נשמט קודם שחיטה הוי חסרון חכמה, א"כ בלא"ה אתיא שפיר דתרי ספיקות הוי חסרון חכמה ואסור אכתי מדרבנן וזה פשוט. וכ"ז שייך בנידון דש"ך, משא"כ בנ"ד שנתערב הרי בזה שפיר י"ל דכיון דמה"ת מותר מחמת ס"ס, ממילא לא הוי רק ספק דרבנן אי נשמט או לא, בנ"ל. ול"ש בזה דהא כיון דרבנן אמרו א"א בקיאין הוי חד ספק של תורה בנ"ל, זה אינו, דהא באמת בטל מה"ת איסור זה ברוב כסברת מכ"ת נ"י, ול"ש לומר דהא רק מצד אחר בא שהוא מדרבנן בנ"ל, זה אינו, דעיקר סברא דמצד אחר שבא מדרבנן לא מהני, היינו כיון דספק תורה הוי כוודאי ואסור מה"ת, והאיך תו מצי לומר אח"כ דלמא אינו טריפה, עיין בט"ז סי' ס"ו ס"ק ה' הנ"ל. וכ"ז אי מה"ת אסור באמת, אבל אי מה"ת עכ"פ שרי מחמת ס"ס, רק זה גופא דלא הוי רק חד ספק הוא מחמת דרבנן שאמרו אין אנו בקיאין, א"כ שפיר נוכל לסמוך ולומר כיון דגם השתא בטל נמי ברוב עפ"י דין תורה, א"כ שפיר הוי תו ספק דרבנן ולקולא, ובפרט לדעת המחבר שפיר הוי ס"ס גמור בנ"ד, וא"כ האיק שנתערב שפיר י"ל דהוי ספק דרבנן לכ"ע, דומיא כמ"ש הש"ך בסי' ס"ו ס"ק י', דכיון דהרמב"ם פסק דם ביצה דרבנן לכן סמכינן היכא שנתערב ברוב לכ"ע לומר דהוי ספק דרבנן ולקולא ע"ש, ומכל שכן בנ"ד דמה דלא הוי רק ספק אחד אינו רק מחמת דרבנן בנ"ל, ולדעת מחבר אפילו מדרבנן הוי ס"ס, א"כ בנתערב שפיר אמרינן ספק דרבנן לקולא לכ"ע. וזהו דבר המסתבר לענ"ד, ולכן גם אני מסכים עם מכ"ת נ"י להתיר בנ"ד בלי פקפוק בעז"ה. דברי שלמה הכהן

רחשי המוסר

מהגה"צ ר' יצחק אייזיק שר זצ"ל ראש ישיבת סלבודקה בב"ב
לקט שיעור מוסר חלק ב עמוד קלה

בענין הקפות וריקודים בשמחת תורה

בשני ימי החג האחרונים מקיפים אנו את הבימה שבע פעמים, "ביום שביעי שהוא הושענא רבה נוהגים להרבות במזמורים... ומקיפים ז' פעמים ומרבים תחנונים על המים" (שולחן ערוך אורח חיים סימן תרסד סעיף א), ועוד נוהגין במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושהרית כל ספרי תורה שבהיכל ואומרים זמירות ותשבחות... ועוד נהגו להקיף עם ספרי התורה הבימה שבביהכ"נ כמו שמקיפים עם הלולב' (שם תרסט סעיף א בהג"ה, ועיין משנה ברורה שם דיש מקיפים ז' פעמים כמו בהושענא רבה).

וראיתי להסביר את ענין ההקפות על פי הכלל כי הדבר שמקיפים אותו הוא העומד במרכזו והוא החשוב, ולפיכך מקיפים אותו כדי להראות חשיבותו ויקרו. בהושענא רבה הקפנו סביב התורה עם ארבעת המינים בידינו, ללמדנו כי אנו קשורים ואגודים במצוות בהיותנו עוסקים בתורה אשר מתוכה למדים אנו דרכי קיום המצוות באופן מעשי. ביום זה דהושענא רבה, העמדנו את ספרי התורה במרכז וסובבנו סחור סחור סביב לתורה להביע את שייכות המצוות אשר בידינו אל התורה הזאת אשר יגעים אנו בה מתוך שאיפה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל הכתוב בה.

למחרתו, ביום שמחת תורה, שוב אנו סובבים במעגלי צדק סביב לבימה, אך שלא כיום הושענא רבה בו הקפנו במצוות שבידינו את ספר התורה שהנחנו על הבימה, הרי ביום זה דשמחת תורה מקיפים בספרי התורה שבידינו את הבימה – השלחן אשר לפני ד', עליו אנו מניחים את התורה בשעת קריאתה. וצריך לבאר, בשלמא ביום הו"ר מקיפים אנו את הדבר החשוב, את ספרי התורה בעצמם, אבל ביום ש"ת שאנו מקיפים את הבימה, מה חשיבות יש בשלחן זה המשמש לנו בעת קריאת התורה.

אלא בא דבר המנהג הוה ללמדנו, שכשם שבהו"ר אנו מביעים את הקשר שבמצוות שבידינו עם התורה המוקפת, כך ביום ש"ת אנו מביעים את הקשר שבספר התורה שלנו עם השלחן של הלימוד. כאן מובע ההתקשרות של הלומד תורה אל ה ס ט ע נ ד ר ו' שכן עיקר תכלית כתיבת ספר תורה הוא כמו שנאמר בפסוק ולמדה את בני ישראל (דברים לא, יט) ועל כן רק כאשר הוא מוצב מארון הקודש ומונח על גב השלחן הקדוש הוה לשם קריאה, או אז הוא עיקר התועלת מן הספר, כי מכח הקריאה והלימוד בו יש לנו האפשרות לדעת את התורה ואת רצונה. ועל כן אנו מקיפים את השלחן הזה עם ספרי התורה בידינו, להראות כי בלא הקריאה על השלחן ובלו הלימוד על הסטענדר לא מייצגו את תכלית המצאותו של ספר התורה השוכן כבוד בארון הקודש, והמצאותם של ספרי הקודש השי"ט ומפרשיו השוכנים בארון הספרים. ורק ע"י הקריאה והלימוד בהם מתקיימת עיקר תכליתם. ובהקפות אלו מביעים אנו את התקשרותנו בקשר של קיימא אמין וחזק לספר התורה יחד עם השלחן, כי הספר בלא השלחן והשלחן בלא הספר, לאו כלום הוא עבורנו. וכאשר זוכים אנו להרגיש הרגשה נפלאה זו, מקבלים אנו על עצמנו בקבלה גמורה שלא להסיח דעתנו מלימוד התורה, כי זה כל חיותנו, כפי הנוסח שסדרו מסדרי התפילה (בברכות ק"ש בערבית) כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה.

יש להוסיף על זה, בביאור סוד הריקוד שביום שמחת תורה, כמו שמוזב במהרי"ק (בשם רב האי גאון שורש ט) דרגילים לרקד בו בשעה שאומרים קילוסים לתורה וכפי שכתבו בשם האר"י הקדוש וכמו שהעידו על רבינו הגר"א (עיין סימן תרסט סעיף א במשנה ברורה סעיף קטן יא) – וענינו, דריקוד זה שכל אחד אוחז ביד חבירו ומסבב עמו סביב השלחן אשר לפני ד', הרי אף שאין הוא מחויק ספר תורה בידו, מ"מ עצם הריקוד בצוותא יש בו ענין נשגב מאד, כי אין זה סתם הילוך סחור סחור, אלא זהו קיום בפועל של המצוה הגדולה דואהבת לרעך כמוך, כי בזה שאנו אוחזים איש ביד אחיו יש בזה ביטוי לאהבת רעים, ונמצא, דריקוד זה בו מובעת הדביקות באהבת הזולת, חשוב לפני המקום כריקוד עם ארבעת המינים בידינו, שכשם שבהיקף הבימה עם אחיות מצות ד' המינים ביד, טמונה הבעה של קשר המצוות עם התורה, כך בהיקף הבימה עם אחיות יד אחינו – אהובינו בידינו, מונחת הבעה של קשר מצוה זו דאהבת הבריות עם התורה, דמכח עסק התורה ועמל לימודה עולה ובאה אהבה גדולה זו.

מריקוד זה של שמחת תורה יש לצאת במלא הרגשות של תוקף שמחת היום, שמשמעותו הבעת שמחה אמיתית בלימוד התורה, אשר מתוכה עולים ובאים זה לצד זה אהבת אחים – בני הישיבה איש את אחיו וקיום המצוות ודרכי חיובם ושמירתם. על כן, שומה עלינו ביום ש"ת לשמוח שמחה אמיתית – שמחת עולם בהדא אורייתא מתוך שיגיו אהבה רבה בעיסוקה – כל יחיד ויחיד וכולנו יחד, וכך לרקוד ולשמוח לספק ולטפח לפזו ולכרכר לפני ד' ברוך הוא, כענין שנאמר בדוד המלך ע"ה, ודוד מפזו ומכרכר בכל עוז לפני ד' (שמואל ב ו, יד). זאת היא חובתנו בשעת שמחת התורה, לחוש תחושה אמיתית ושלמה כי אכן רוקדים ושמחים אנו לפני ד', וכמו שהאריך הרמב"ם סוף הלכות לולב לבאר ענין זה וכלשונו שם, 'מצוה להרבות בשמחה זו... וכל המשפיל עצמו ומקיל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ד' שנאמר והמלך דוד מפזו ומכרכר לפני ד' (ע"ב). רק אז, כאשר תמלא את לבנו ההרגשה הנשגבה הזאת כי עומדים אנו בריקודנו ובשמחתנו לפני ד' – תבוא גם ההכרה הראויה ב'ריקוד בצוותא', שיסודה הוא אהבת רעים הבאה מכח לימוד התורה. אשרי מי שחש באמת הרגשים נפלאים אלו.

רחשי החסידות

בירור בענין הסוכה קדושת המחשבה ועיונה בהלכה ובתורת המגיד ממעזריטש

בגמרא (סוכה כח:): אוכל ושותה ומטייל בסוכה ומשנן בסוכה, איני והאמר רבא מקרא ומתנא במטללתא ותנוי בר ממטללתא, לא קשיא הא במגרס הא בעיוני. ופירש רש"י דעיון מותר חוץ לסוכה. עוד שם בגמרא (שם): קמן שאינו צריך לאמו כו': רבי שמעון בן לקיש אומר כל שנעור משנתו ואינו קורא אמא ואמא גדולים נמי קרו אלא (אימא) כל שנעור ואינו קורא אמא אמא.

הסוכה – קדושת הבינה

והנה שני גמרות אלו יסוד אחד להם, דהסוכה יש לה קדושת אמא, הבינה שהיא עולם המחשבה. שיש בה כוח לתת לאדם שליטה על מחשבותיו, וכידוע ששורש כל המחשבות היא בעולם הנקרא אימא, כי כל מחשבה נמשכת מהחכמה שהיא שורש השכל, על ידי הבינה שבה מתרחבת המחשבה ומתפשטת, בצורת האות ה' משם הוי"ה שיש בה צורת התפשטות לאורך ולרוחב, וידוע שצורת הסוכה עצמה היא כמו ה', היינו שניים כהלכתן ושלישית אפילו טפח. ומזה נגזרה ההלכה דקטן. דהנה קטן שצועק לאמו ואינו נח עד שבאה, הרי זה משום שבגיל כזה הקטן אינו יכול לשלוט על מחשבותיו כלל, וכל מחשבותיו באמו, מכיון שמרגיש שכל מחשבותיו תלויות באמו, משא"כ אם צועק אמא ושותק, נמצא שמוצא מקום תפיסה ומרגוע למחשבותיו גם עד שאמו מגיעה, וזה מורה שיש לו כח מחשבה.

החכמה – נעלית מכח המחשבה

אמנם יש מקום שהוא גבוה ונעלה יותר מכח המחשבה, והוא כח 'החכמה', שהוא נקרא 'אבא'. ושורש הדברים הוא שכללות כל האורות העליונים נכללים באות י' של שם הוי"ה, שיש בה שני חלקים: קרצו של יו"ד שהוא שורש המחשבה שאינו מושג כלל אפילו למעיין עצמו ולכן אינו נרמז כלל בשום צורת אות רק בקיצו של יוד, והיא ה'כתר' שהיא אין הגמור, שלא ניתן להשיגו כלל, והיו"ד עצמה שהיא האין שהוא העיון^א, היינו שעל ידה נמשכת ויורד האין לעולם כמו שכתוב והחכמה מאין תמצא.

וכמשל שכתב רבינו המגיד ממעזריטש, שבשעת עיונו של האדם עולה מחשבתו עד למקום שנקרא 'אין', ומשם נמשכת אליו החכמה, וכל המחשבות העתידיים להיוולד במוחו נמשכים כולם מהחכמה הזאת, שהיא המשכה והולדה מה'אין' הגמור שלמעלה מכל שכל והבנה.

^א כמובא בגמרא (קידושין דף ד.ד.): אמר רבינא אם כן לימא קרא אן כסף מאי אין כסף אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר ומאן ניהו אב. וממאי דדרשינן הכי [ופירש רש"י: מנלן דדרשינן - יו"ד דאין כי האי גוונא באנפי נפשיה]. דתניא זרע אין לה אין לי אלא זרעה זרע זרעה מנין ת"ל זרע אין לה עיין לה, ואין לי אלא זרע כשר זרע פסול מנין, ת"ל זרע אין לה עיין לה כו'. ותנא גופיה מנליה דדריש הכי אמרי כתיב מאן בלעם ומאן יבמי דלא כתיב בהו יו"ד והכא כתיב ביה יו"ד שמע מינה לדרשא הוא דאתא.

^ב ליקוטים יקרים (סי' קנג): סוד הנסירה (עץ חיים שער כט), ומשל נפלא על זה, למשל אדם שלמד דף גמרא, מתחלה הוא לומד אותה פעם אחד היטיב עם כל המפרשים, ואין לו בה שום קשיא כלל, ומבין אותה על בוריה, וגם זה כלל גדול בשעה שאדם לומד דבר מה משפיע באותו הלימוד קדושה, ונקרא הוא משפיע, והלימוד הוא נקרא מושפע וזה סוד דבר ונוקבא.

אחר כך כשאדם זה לומד בהבנה חזקה ועצומה, כדי שיבין בדף זה מה שלא הבין מתחלה בודאי אז יבין יותר מבתחלה, והנה כשהוא עושה ומקשר כל השכל שלו בבינה, הוא כדי שיבוא בבינה, ובלשון לע"ז נקרא פארשטאנד, כי מתחלה לא היה לומד בפארשטאנד זה, ועתה כשמקשר את עצמו בבינה הוא כדי שיבוא בבינה זו קדמות השכל, כי בודאי השכל שיבוא לו אחר כך בדף זה לא היה לו מתחלה השכל הזה, כי אם היה לו שכל זה מה שבא לו אחר כך, היה מתחילה מבין תכלית הלימוד בדף זה מה שהוא מבין אחרי התקשרות הנ"ל, אלא בודאי מתחילה לא היה לו שכל זה, אך עתה כשקושר את עצמו בבינה כל השכל שיש לו עתה, בא לו מחדש קדמות השכל שהיה מתחילה למעלה משורשו, וזה נקרא חכמה, שנולדה לו חכמה חדשה בבינה שלו, ומבין עתה יותר מבתחילה.

והנה אז כשמקשר את עצמו כנ"ל, נתחדשו לו ונפלים בתוך הלימוד של אדם זה כמה קושיות חדשות חזקות ועצומות כולו מוקשה אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל, מחמת הקושיות הגדולות ועצומות שנתחדש עכשיו, נמצא שנעשה עתה אדם זה עתה נפרד מההלכה הנ"ל שאינו מבין אותה כלל, וכל זה באה לו בשביל שקשר השכל ועיון שלו בבינה נעשה עתה נפרד מדף זה, אך זה הוא ירידה שהיא צורך עליה, כי מחמת זה שקשר את עצמו בבינה כנ"ל, ונפלו לו קושיות חזקות חדשות, הגם שהם נראות חזקות ועצומות, עם כל זה מחמת אלו הקושיות גופא יתברר ההלכה אחר כך היטיב, ויהיה לו למישור ברור כשמש, כי בודאי

האם העיון מחוץ לסוכה מותר לכתחילה

ונחזור לדברי הגמרא, שקבעה שמקום העיון בתורה הוא 'בר ממטללתא'. ובפשטות הכוונה שאין כלל חיוב לעיין בסוכה, ושם מנהג החכמים לעיין בסוכות, מחוץ לסוכה. ולפי דברי רבינו המגיד הדברים מובנים מאוד, כיון שקדושת עיון התורה גדולה היא מקדושת הסוכה, כיון שבעיונו של האדם מגיע למקום גבוה יותר.

אמנם ברש"י כתב כך: בר ממטללתא – **אם ירצה**, דמצטער הוא, ומצטער פטור מן הסוכה, והאוויר יפה לו להרחיב דעתו, קא סלקא דעתיה תנוי היינו משנן עב"ל.

ודברי רש"י אומרים דרשני, שמתחילה כתב "אם ירצה", ואחר כך "דמצטער הוא... והאוויר יפה לו להרחיב דעתו", ומשמע שכן הוא הדרך לכתחילה, שהעיון ראוי לו להיות במקום רחב ופתוח, כי האוויר יפה לו להרחיב דעתו, וכמו שהאריך בזה בשו"ע הרב. ואם כן קשה על לשון רש"י "אם ירצה", מה שייך הדבר הזה ברצונו. כיון דמכל מקום מצטער הוא, והרי המצטער פטור מן הסוכה, וכל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט.

שני סוגי העיון

ונראה מזה **שלאו כל עיון שווה בזה**, אלא יש עיון שמעייץ בטעמי גוף הסוגיא **שכבר יודעם ומבינם מעט**, אבל אינו צריך להגיע למקום שנקרא 'אין', להפשיט דעתו לגמרי, ואז אינו צריך לצאת מהסוכה, ויש רק עיון עמוק מאוד שצריך לצאת לגמרי ממחשבתו ודעתו עד שיביא לו הקב"ה **סברה חרשה**, שבשביל זה צריך להגיע למקום של ה"אם ירצה", מקום שמשם ממשיכים רצונות חדשים לגמרי, ורק לעיון כזה מותר לצאת מהסוכה.

וכמו שמצינו בתוספות שם שחילק בין שני סוגי העיון, העיון בגוף הדברים והדין שצריך לעשות בתוך הסוכה, ורק העיון בטעמי הדברים הוא מחוץ לסוכה, וז"ל: ומשנן בסוכה – לבאר טעם המשניות, והיינו הש"ס, ופריך והא תנוי לבר ממטללתא לפי שצריך מחשבה ורוחב אויר, ומשני **דבגמרא נמי יש עיון כגון דבר פלוני אסור ומותר**, אבל **לעיוני בטעמים בר מסוכה**.

והביאור הוא, דהנה כשרוצים לעיין באיזה דין אם הוא אסור או מותר, צריכים לעיין **בגדר** האיסור או ההיתר, ולדעת אם הוא שייך גם באותו נידון שמסופקים עליו. לדוגמא: אם נסתפק לאדם על איזה פעולה בשבת אם יש בה משום מלאכת שבת, אזי צריך לעיין בגוף הסוגיא מה גדר המלאכה, (למשל: מבשל – לשנות טבע הדבר מרץ לקשה או מקשה לרץ על ידי האש), ואז לעיין האם אותה פעולה שהיא מסופק בה נכנסת בגדר אותה מלאכה. אבל אינו צריך לעיין מה טעם הדבר.

יתרן כל הקושיות בכח החכמה הבאה אליו אחרי התקשרו את עצמו בבינה היטיב, אזי יהיה לו הנאה ותענוג גדול יותר ויותר מהלימוד, יותר ממה שהיה לו קודם התקשרות כנ"ל, אף שמתחלה גם כן לא ידע מהקושיות והיה ההלכה הזאת נכונה לפניו בלא קושיא כלל, וכל מי שיש לו מוח בקדקדו יבין החילוק בין התענוג שהיה לו מקודם לשל עתה.

ושינוי התענוג הוא מחמת שינוי השכל דמקודם לשל עתה, והשכל הגדול והנפלא שבא לו עתה הוא מחמת שקשר השכל שלו הראשון בבינה כנ"ל, אחר זה נעשה לו הדף ההלכה הלזה חביב בעיניו יותר ויותר מהקודם, והנמשל מובן מאליו לנבון ומבין.

ומבואר יותר **בפרי הארץ** (יתרו ד"ה וידבר): אמרו רז"ל (הקדמת הוזהר ה). באורייתא ברא קודשא בריך הוא עלמא שהוא החכמה, כפירוש התרגום 'בראשית ברא' (בראשית א א) בחוכמתא ברא, והנה ענין הבריאה פירשו רז"ל (בראשית רבה כא ה) בצחות דבריהם דברי אלהים חיים, ואמרו קודם שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היה הוא ושמנו לבד, ומאור לבושו ברא את העולם כהדין קמצא דלבושיה מיניה וביה, ובכדי להבין זה בדעתו תהומות יבקע כשחר פירוש ענין הצמצום. והוא להיות ידוע כי אין סוף ברוך הוא צמצם את עצמו בבריאת העולם, כמאמר (עץ חיים בפתחה) כשעלה ברצונו הפשוט.

והנה ענין הצמצום הוא עלית הרצון הפשוט. והאדם יוכיח שנכלל בו כל סדר הבריאה, וקודם כניסת המחשבה באותיות ותיבה והבנתה הנה המחשבה משוטטת בלי מצרים וגבולים ואינה מושגת ומשגת, אם אמנם היות ההשגה בכחה כשתרצה ותכנס בגבולי אותיות רצונה, אבל קודם כניסתה שהיא מופשטת מכל גבול אין להשגה שום תפיסה כמו אין ואפס וחשך, והוא ענין כתר. ואחריה 'חכמה מאין תמצא' (איוב כח יב) כי החכמה הוא הצמצום מן ההתפשטות ואין בכדי להכניס המחשבה בגבול אותיות ותיבות, ואחר כך ההבנה. הרי שתחילת התגלות אור ההשגה הוא הצמצום את עצמו, אבל עיקר החיות של אור ההשגה הוא האין והאפס, והראיה כשאדם יוצא מענין לענין בעמקות אי אפשר לו להכניס עצמו להעמיק בענין השני עד שמשותם כשעה חדא, וענין ההשתוממות הוא שמעלה המחשבה אל תחלת שרשה שהוא האין והאפס, ואינו חושב כלום עד שאחר כך באפשרותו לצמצם מחשבתו בענין אחר להאיר שם, הרי שעיקר אמיתות כח חיות ההשגה הוא האין והאפס הנראה כמו חשך, אבל הוא מחמת העדר כח המוגבלים להשיג בלי גבול, לכן החכמה והצמצום הוא ראשית ההתגלות והאור, אם אמנם האין וההתפשטות שקודם הצמצום הוא העיקר האור המאיר בצמצום. אבל מה אדם וידעהו בן אנוש ויחשבהו (על פי תהלים קמד ג), ואי אפשר לאדם לחשב אלא אם כן על ידי הצמצום פרטים פרטים, מה שאין כן אין סוף ברוך הוא עילת כל העילות, אם לפנינו מי גלוי לפניו נגלו כל תעלומות וסודי בראשית, וכל היותר דק אין ואפס ומופשט מגבול, הוא יותר דבוק בו יתברך עצמותו בלי שום מלבוש, וכל המתגלה יותר המה מלבושים ומסכים המבדילים בין הקודש.

והנה כשעלה ברצונו הפשוט לברא את העולם, הרצון הוא המצמצם את הצמצום שהוא חכמה וברצונו ברא שהוא בראשית ברא כתרונמו בחוכמתא ברא, וכבר נבראו כל הויאמר שבמקרא ברצון הראשון שהרי מתחילה רצה בכל הבריאות, זהו אמרו רז"ל (לבראשית רבה יב ג) שכולם בראשון נבראו, אבל התגלותם למידת השגת המוגבלים לא היה באפשרות כי אם פרטים פרטים, וזהו ויאמר ויאמר, אבל ויאמר הראשון הוא ויהי אור שהוא תחילת התגלות שהוא הצמצום, הוא האור להשגת המוגבלים, שהרי בתחלה חשך הוא להשגתם קודם הצמצום.

והנה האור הראשון גם כן נגזר לצדיקים לעתיד לבא (שם ג ו), וגניזתו הוא בבינה הנקרא לעתיד לבא (עץ חיים שער טו פרק ה), שהרי הצמצום שהוא חכמה מתלבש אחר כך בבינה ודעת ומדות, ואינו משתמש בה כי אם הצדיק הפושט צורה וכל עניני המלבושים ההם מלהשתמש על ידם בעבודת השם כו', עיין שם.

לעומת זאת אם אדם רוצה להכנס בגדר של איזה הגדרת תקנת חז"ל, למשל בפרק לא יחפור שבו מובאים כל מה שתיקנו חז"ל דיני הרכקת נזיקין, שהגדרתם קשה מאוד, מתי חייבו חז"ל להרחיק ומתי סברו חז"ל שמותר לו לאדם לעשות בתוך שלו כיון שהוא מתשמישי ביתו, אז ידיעת גדר התקנה תלויה **בטעם הדבר**, היינו שההבנה למה יש דברים שמותר לו לאדם לעשות בתוך שלו (למשל חנות של נחתומין – ב"ב יח עמוד א) אע"פ שהם גורמים להזיק את חבירו שלא יוכל לעשות שם אוצר לתבואתו, והטעם משום ש"דירה שאני" וכפירוש רש"י ש"אין לנו לאסור דירתו של אדם עליו", ומאידך למה אסור לאדם לעשות בתוך שלו דבר המזיק את חבירו בידיים גם אם הם דברים שדרך אדם לעשות בתוך ביתו (היינו חנות של נחתומין כשההזיק מוכן וכבר יש לשכינו אוצר תבואה או יין או שמן), ולמה יש דברים שאסור לו לעשות עוד לפני שבא חבירו לשם, וכל זה תלוי בהבנת **טעם האיסור** להזיק בתוך שלו את הפצי חבירו, ועל ידי זה נבין מתי חל האיסור הזה ומתי אינו חל.

כפי עומק השתנות הסברה כן צריך להכנס יותר אל ה'אין'

החילוק עמוק זה בין שני סוגי העיין, מצינו בדברי **המגיד ממעוררטיש**: והדרת פני זקן (ויקרא יט לב), ודרשו רז"ל (קידושין לב עמוד ב) זה קנה חכמה. הנה כתיב (איוב לו ב) כתר לי זעיר ואחור, וכת"ר לשון המתנה. דהיינו, כשאדם רוצה לומר לחבירו דבר אומר לו המתן ואומר לך דבר. לפי שמחשבתו של אדם היא מחשבת תמיד בלי הפסק בהתפשטות, וכשהוא רוצה שיפנה חבירו מחשבתו כדי שישמענו מה שאומר לו ויבין הדבר ההוא, ורוצה שיצמצם חבירו מחשבתו והתפשטותה עד שיאמר לו דבריו. הנה כשנעיין היכן היא המחשבה בעת ההיא קודם שאמר לו דבריו, נדע בוודאי **שהוא באותו רגע למעלה ממקומה, כי היא אינה מחשבת כלום בעת ההיא, והיא מצומצמת מאד למעלה במקום הנקרא אפס**, עד שיאמר לו דבריו, ואז מתפשטת באותיות שאומר לו. וכן באדם כשרוצה להפנות מחשבתו שהיא בהתפשטות דבר מה, ורוצה לפנותה מדבר זה מכל וכל עד מקום הנקרא אפס, ואח"כ נופל במחשבתו דבר אחר. נמצא לפי זה שלא יוכל להיות השתנות כי אם יהיה ביני לבני באפס הנזכר. אך כפי ערך ההשתנות כך יהיה האפס הנזכר. כי יש דבר שהוא השתנות מדבר ראשון בדבר מה, אך בכללות הוא דבר אחד באמת, וכפי ערך זה יהיה האפס, שלא יהיה הסתלקות מכל וכל לגמרי. כי באמת הדבר הראשון עם הדבר הזה בכללם הם אחד, ואין צריך לסלק עצמו מן הכלל לגמרי. ויש השתנות גמור, והוא בכללו דבר אחר, וכמו כן יהיה האפס אפס גמור. וזהו מה שאמר כאן כתר לי זעיר, ומכלל נשמע שיש כתר אחר גדול ממנו ובו כלול הכל בתחלה, וממנו בא לחכמה ובינה כנודע. עכ"ל.

ולפי זה נמצא שישנם שני סוגי עיין, יש דרגה אחת בעיין כשרוצה להבין איזה סברא שכבר עיין ויודע בה, ורק רוצה להבין **בעומק יותר**, או לברר איזה הלכה **מה גדרה**, ולזה אין צריך בהכרח להגיע להתפשטות כח המחשבה לגמרי, ויכול גם לעשותו בסוכה, אבל כשרוצה לעיין בעומק הדברים לגמרי, או צריך לסלק מחשבתו לגמרי, וצריך בשביל זה 'רוחב האויר' היינו לסלק דעתו ומחשבתו מהמקום שהיה בו, ולהיות במקום שיכול להרחיב דעתו מאוד, ועיין מסוג זה בהכרח שיהיה מחוץ לסוכה.

וכפי שנתבאר שבעיין העמוק מסוג זה, מגיע האדם למקום עמוק ביותר שבשורש התורה, שהוא גבוה אף יותר מקדושת הסוכה שהוא קדושת המחשבה, וממילא אינו צריך להיות בסוכה, כיון שהוא דבוק במקום נעלה יותר שהוא קדושת החכמה.

והוא נכלל בגדר מה שאמר חז"ל העוסק במצווה פטור מן המצווה, שדין זה נאמר כמה וכמה פעמים במסכת סוכה (כו עמוד א) לגבי פטור שלוחי מצווה מן הסוכה, כי עניינה של העסק במצווה היא שדבוק בדביקות השם יתברך, ומכיון שתכלית כל המצוות היא דביקות השם יתברך כידוע, אם כן מה לי מצווה זאת מה לי מצווה אחרת. והגם שדין זה לא נאמר בלימוד תורה כלפי כלל המצוות, מכיון שהלומד שלא על מנת לקיים נוח לו שלא נברא, אמנם במצוות סוכה שכל עניינה היא הדביקות במחשבה מכח הבינה המקפת על האדם ושומרת על מחשבותיו כאמור, אז גם מצוות תורה שעיקר עניינה היא הדביקות בחכמת השי"ת פוטרנו מהסוכה.

גדר מנוחה בסוכה

והנה בפוסקים מצאנו הגדרה אחרת לעיין בסוכה וגדר החיוב וכמו שכתב המגן אברהם (ס"ק יג) כתב ע"ד השו"ע "קורא ולומד, והכל לפי הענין. **אם יש לו מנוחה בסוכה לומד בסוכה**". עכ"ל. וכן הביא המשנ"ב (ס"ק כט) "הכל לפי הענין **דאם דעתו מיושבת בסוכה** שיש לו מנוחה שם לומד בסוכה". ויש לדעת מה ההגדרה של 'מנוחה' בסוכה, הלא מנוחה והרחבת הדעת הינם לכאורה תרתי דסתרי.

והנה ידוע שדברי המגן אברהם נכתבו גם על פי הסוד, ויש לבאר עומק דבריו על פי פנימיות התורה. ואם כן הבה נתבונן בהגדרת תיבת 'מנוחה', כפי שמבוארת בתורת המגיד ממעוררטיש:

"אמר רז"ל (שבת קיח): כל השומר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו. וקשה למה כך. ונראה דאיתא (רש"י על בראשית ב א) מה היה העולם חסר מנוחה באה שבת באה מנוחה. העולם נברא בששת ימי המעשה, ובדיבורו של השם יתברך, דהיינו אותיות התורה, ונעשה הכל מאין, אבל עדיין לא היה כח הפועל בנפעל כי זהו קיומו. **וקודשא בריך הוא נקרא מנוחה** שאין בו תנועה, כי תנועה לא שייך כי אם בדבר שהוא בזמן ובמקום, אבל **קודשא בריך הוא הוא אין סוף ברוך הוא ואינו נעתק ממקום למקום, וגם אינו בגדר הזמן**. עכ"ל.

וחיזין דהגדרת המנוחה היא הדביקות בהקב"ה, שלמעלה מהזמן, דהנה מרוצת המחשבות שנעים ונדים מכאן לכאן היא היפך המנוחה, כיון שכשאדם אינו נח במחשבה אחת ויחידה אינו יכול להתעמק בה, כיון שהעומק שייך רק כשנח במחשבה אחת ומעיין בה מכל צדיה בהרחבת הדעת, ובוודאי שאדם כזה שמחשבתו רצות מכאן לכאן ומחאכא להכא אינו יכול להגיע אל גדר ה'אין'.

^י אור תורה (סימן קיח), מגיד דבריו ליעקב (סי' קעו) (קפא). אור האמת (סז).

^י אור תורה (סימן יג), מגיד דבריו ליעקב (סימן ככו) (קלה). אור האמת (מג).

^י שכבר נתבאר לעיל שהוא רק כאשר האדם פושט מחשבותיו לגמרי, וכלשון המגיד "שהוא באותו רגע למעלה ממקומה, כי היא אינה מחשבת כלום בעת ההיא, והיא מצומצמת מאד למעלה במקום הנקרא אפס".

ונמצא, שההכנה אל המצב הרצוי שבו יכול אדם לפשוט מחשבותיו הוא **המנוחה**, שמחשבתו נחה בענין אחד, ובו הוא מתיישב ומעיין ברוחב הזמן ורוחב הדעת, ואז יכול להכנס אל פנימיות המחשבה הזאת. ומנוחה זאת באה אל האדם מתוך מצב של דביקות אמיתית בה, שעל ידי זה שהאדם דבק בה¹ בכל לבו, ומקשר את כל מחשבותיו ענייניו ועסקיו אל השי"ת, אין המחשבות טורדות אותו, כי יש לו כוונה אחת שהיא הדביקות בה¹ והכל כלול בזה, וכשכל כוונתו לשם שמים, אין טורדות אותו מחשבות מעניינים אחרים.

ויש לומר אופן נוסף בזה, שלא רק שהמנוחה מסייעת את האדם להגיע אל עיון הנכון, אלא שהמנוחה שהיא הדביקות האמיתית בה¹ יכולה גם להרחיב דעתו של אדם בהבנת התורה גם כשאינו יכול לעיין כ"כ. כי השראת הסוכה היא הבינה והמחשבה, היינו שמחשבתו של אדם מדובקת בשעת ישיבתו בסוכה בדעת האמיתית, שעליה נאמר "למען ידעו דורותיכם" כו', וכשאדם דבק בדעת האמיתית שהיא החכמה שכל התורה נגזרת ממנה, יקל עליו להגיע אל הסברה האמיתית שצריך לעיין בה.

ובאמת גם זה נכלל בדברי המגיד ממעזריטש שהובאו לעיל, דהנה רבינו המגיד יסד שיש חילוק בין אדם שרוצה לפשוט מחשבתו לגמרי מענין אחד, לבין אדם שאינו רוצה לפשוט מחשבתו לגמרי מאותו ענין שהוא אינו צריך להגיע למצב של התפשטות המחשבה ודביקותה ב'אין' לגמרי, אלא די לו בהמתנה מעט שממתין מעט מלפשוט מחשבה הראשונה ומיד יכול להגיע למחשבה אחרת, כיון שגם המחשבה האחרת היא מאותה ענין.

ואם כן כאשר מחשבת האדם דבוקה בה¹, שהוא שורש התורה, אזי כל מה שעוסק בו, הן ענייני חולין הכל נעשה תורה, וכמאמר הבעש"ט שאדם שדבק בתורה, אז גם ממעשיו נעשה תורה, שהרי עושה הכל מתוך דביקות בתורה, וגם כשהוא עוסק במשא ומתן כוונתו לקיים אותם דברי תורה שיש במשא ומתן, נמצא שכל כולו דבוק בתורה תמיד.

ולענייננו, מכיון שהסוכה מביאה על האדם את השמירה וההגנה הנקראת "סוכת שלום", והיא השומרת על מחשבת הדביקות ששורה על האדם שתתמיד השראתה עליו, והיא מסייעת לו שגם ענייני החולין שלו יהיו בדביקות, כי מכל המצווה שמקיים באבילותו ושינתו וכו' נעשים כל עשיותיו מצווה, אם כן כל זה הוא סיוע לאדם שכל ימי חג הסוכות יהיה דבוק בה¹ כראוי, ומכיון שהוא רגיל להיות דבוק בכל ענייניו בדביקות השם יתברך ולא לזווע ממנה, על ידי זה יוכל להגיע בקלות ובמיעוט זמן לשכל האמיתי של התורה, ומנוחת הסוכה שהיא השראת הבינה תסייע לו להבין עומק התורה, ואינו צריך להשקיע עומק עיונו להכנס אל גדר ה'אין', כיון שאינו בגדר של "ענין אחר לגמרי", אלא תמיד הוא דבוק בתורה ובמצוותיה על ידי הדביקות של הסוכה.

דירה בסוכה – שתהא מחשבתו מקושרת בה

ויותר מכך, שהרי אדם שדר בסוכה אז גם כשאינו דר בסוכה בפועל – דירתו נקראת על שם הסוכה, שהרי הגדרת הסוכה היא שתהיה במקום דירתו של אדם, שתהא סוכתו קבע ודירתו עראי, וכמו שבמשך כל ימות השנה כאשר אדם אינו נמצא בביתו מכל מקום מגוריו הוא בביתו ויש עליו חיוב מזוזה אף כשאינו דר בביתו בפועל כיון ששם מקום מגוריו וחלה עליו חובת מזוזה שהיא חובת דר, ועל פי הכלל במקום שמחשבתו של אדם שם הוא.

וממילא נמצא, שהישיבה בסוכה כל שבעת ימים, שהיא לקיים מצוות דירה בסוכה שבעת ימים, מחילה (-מלשון 'חלות') על האדם קדושה גדולה שגם כשאינו בסוכה, מחשבתו לשוב ולדור בה, כיון שמחשבתו של אדם נעה באופן טבעי על צרכיו שהיא אבילותו ושינתו שעל ידיהם יש לו יישוב הדעת, וממילא מחשבתו מקושרת תמיד בסוכתו ששם מקום מנוחתו וישוב דעתו, ולכן שורה עליו כל ימי חג הסוכות קדושת המחשבה שנקראת בלשון תורת הסוד 'אור מקיף'.

ועל פי זה יובן היטב מה שאמרנו חז"ל שהמצטער פטור מן הסוכה, ואם נשאר בסוכה נקרא הדיוט. אבל בענין זה של הלימוד מצינו בשלשון רש"י (סוכה כח עמוד ב) אהא דקאמר בגמרא ותנויי בר ממטללתא.. שפירש"י "אם ירצה". ויש להבין הלא הטעם הוא בזה משום מצטער כמ"ש רש"י וא"כ אין להמצטער להחמיר כמ"ש הרמ"א (ססי' תרלט).

ולפי הנ"ל מובן, דהנה הטעם שהמצטער פטור מהסוכה הוא משום שאין לו 'מנוחה' שם, וגדר הסוכה היא המנוחה שהיא ישוב המחשבות, וזהו כל עניינה ממש, וכמו שבתפילה שהיא עבודה שבלב אמרו שאם לא כיון לבו בברכה ראשונה לא יצא, ופסק הגר"ח מבריסק (בתח"י ספרו חידושי הגר"ח על הרמב"ם) שלענין דין עומד לפני המלך אף אם לא כיון בברכה אחת גם כן לא יצא, כי זה לא עיקר מהותה של התפילה שכל כולה עבודה שבלב והדיבור הוא טפל אליה.

וכן לענייננו, שכל עניינה של הישיבה בסוכה הוא ה'מנוחה' והתקשרות מחשבתו אליה תמיד גם כשאינו יושב בפועל, אבל המצטער פשוט שאין מחשבתו מקושרת אליה כלל, אלא יותר חמור מכך, שהסוכה נמאסת בעיניו וחושב כל הזמן מתי יוכל לצאת ממנה, וממילא פשוט שאין כל תועלת בישיבה בסוכה באופן זה, ואדרבה יש בזה נותן טעם לפגם, שיש לו מחשבות תמיד איך לצאת מהסוכה, ומכיון שכל החפצא של מצוות ישיבת סוכה היא המחשבה, נמצא שלא קיים מצווה כלל.

וכל זה במצטער, אבל מי שאין לו הרחבת הדעת בסוכה ואינו יכול לעיין שם אינו פטור מהסוכה, כיון שהקדושה של הסוכה הנקראת מנוחה מסייעת גם היא לעיון התורה, כיון שמחשבות הקדושה החופפות עליו הם שרשי התורה ואין לך עיון גדול מזה שמתדבק בשורש התורה, ולכן אינו חייב לצאת משם אלא אם מרגיש שיכול לדבק מחשבותיו שם אל העניין שלומד ישאר שם ויעסוק בתורה בקדושת התורה.

¹ וכלשון רבינו המגיד ממעזריטש (כתבי קודש ט:): ולכן כל הדברים מבטלים כח התכלית והמחשבות, שכיון שאדם עוסק לצרכו כל הדברים, הגם שבא להתפלל לחזור הכל להבורא ברוך הוא, זה הדבר נסתר מעסקי כל היום לעצמו ואיך יבא לאין, וכל מה שמפנה שכלו יותר ויותר, אלו מחשבות זרות נחקקים בו.

ימין ושמאל תפרוצי

הפולמוס בהקשר לסדר הרוחות בנענועי הלולב

מבוא

הלכה פשוטה היא בכל תפוצות ישראל הוא שמנענעים את הלולב ואת מיניו לארבע רוחות העולם, וכלפי מעלה ומטה, וזאת על פי דברי הגמרא (סוכה לו עמוד ב): "אמר ר' יוחנן: מוליך ומביא – למי שהארבע רוחות שלו, מעלה ומוריד – למי שהשמים והארץ שלו. במערבא מתנו הכי אמר ר' חמא בר עוקבא אמר ר' יוסי ברבי חנינא: מוליך ומביא – כדי לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד – כדי לעצור טללים רעים". באמת כדאי לדעת כי גם דבר זה לאו כולי עלמא סברי לה בדורות הראשונים, וכמו שהביא הרא"ש (סוכה ג, כו) בשם בעל העיטור שכתב: "מנהג אבותינו שמוליך ומביא מעלה ומוריד בלבד (- היינו רק לשני רוחות, למזרח ולמערב), ומוליך ומביא למי שד' רוחות העולם הם שלו והמושל בשתיים מושל הוא בד' רוחות, והמוליך לצפון ולדרום דעת חיצוני הוא".

אולם הרא"ש מציין ש"העולם לא נהגו כן אלא מוליכין לד' רוחות", ומסכים עם מנהג זה: "ומנהג כשר הוא, הקצרה ימיננו מלהורות שד' רוחות העולם שלו! ומנהג אחר חיצוני הוא". ומציע השערה מעניינת לשורש המנהג שקיים העיטור: "והראשון שהנהיג כך היה נראה לו שהמוליך ומביא לד' רוחות נראה כעושה שתי וערב", אולם, כותב הרא"ש, ש"אדרבה, כשמוליך ומביא לשתי רוחות ומעלה ומוריד הוא הנראה כשתי וערב כי ד' קצוות יש לו אבל המוליך ומביא לד' רוחות ומעלה ומוריד ששה קצוות יש לו".

וכן נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים תרנא, ט): "הנענוע הוא שמוליך ידו מכנגדו והלאה וינענע שם ג' פעמים בהולכה וג' פעמים בהובאה, ואחר כך מטה ידו לצד אחר ועושה כן, וכן לכל צד מארבע צדדין ומעלה ומטה".

אבל איך הוא סדר הנענוע לארבע הרוחות? בכך נחלקו המנהגים לכאן ולכאן, והדבר אף הוליד פולמוס חריף ועז בין גדולי החכמים, כאשר זה האחרון, משאיר בידינו, כדרכה של תורה, כמה וכמה חיבורים שלמים הבאים לבאר את הצדק של כל צד מן החולקים.

ונקדים, שהנה בימינו עדות החסידים והספרדים ההולכים לאור תורת הקבלה שגילה מרן האריז"ל מנענעים את הלולב בסדר הרוחות הבא: דרום צפון מזרח מעלה מטה ומערב. סדר זה הוא לפי סדר ששת המידות העליונות חסד גבורה תפארת וכו', שהנענוע מכוון כנגדם. ובדרכי חיים ושלו (מנהגי הרה"ק בעל המנחת אלעזר ממונקאטש) בסימן תשעו כתב: "סדר הנענועים הי' דרום צפון מזרח מעלה מטה מערב (שכן הוא דעת מרן האריז"ל כמבואר בשער הכוונות ובפרע"ח שער כ"ט סוף פ"ג וסדר הנענועים הם כסדר הו"ק ממש דז"א שהם חג"ת נה"י ולכן נענוע הא' הוא לצד דרום כנגד החסד ואח"כ נענוע הב' הוא לצד צפון שהוא בגבורה והג' במזרח שהוא בת' והד' וה"ה מעלה מטה שהם שחקים נצח והוד זה על גב זה והששי הוא במערב שהוא היסוד ע"כ. ועיין בשע"ת סימן תרנ"א ס"ק כ) וכשעשה הנענועים במערב והי' הולך בחזרה למקומו הי' טובב הפנים דרך דרום בחזרה למקומו לצד מזרח, וכן בקבלת שבת שהופכים פניהם לצד מערב כנ"ל בסי' שע"ד הי' פונה דרך צפון לצד מערב ואח"כ בחזרה מערב דרום מזרח (כדי שיהי' כל פינות שאתה פונה יהי' לצד ימין וכמבואר בשע"ת שם בסי' תרנ"א ס"ק כ' בשם תולדות אדם למהר"ש אלגזי בהסכמות רבני איטאליע שדרך ימין חשוב מזרח צפון מערב דרום. ועיין ג"כ בלבוש). ע"כ.

וכן פסק הרה"ק החיד"א (במחזיק ברכה על אורח חיים סימן תרנא) שכתב וז"ל, "יקיף דרך ימין וכו'. בעיר קדשנו ירושלם טובב"א נהגו להקיף דרום צפון מזרח מעלה מטה מערב כמ"ש הרב הקדוש האריז"ל וצ"ל ומינה לא תזוז כי תורת אמת היתה בפיהו. מורי הרב זלה"ה שם".

אכן לפי דרך הנגלה, האמורה בשולחן-ערוך (שם, י), סדר הנענועים הוא לאור הכלל הגדול שקבעו לנו חז"ל בכמה מקומות (יומא טו עמוד ב ועוד) לאמור: "כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין", היינו, שבכל דבר, ממילי דשמיא ואולי גם במילי דעלמא (ראה נספח בסוף המאמר), שתלוי בכיווני הרוחות, יש להתחיל עם צד הימין.

וכאן מתחילה המבוכה הגדולה: מהו 'דרך ימין'?

לכאורה הדבר פשוט: לפנות לצד הימין של האדם! ולעניינינו, לפנות עם הלולב ממזרח לדרום.

אולם לא הכל הסכימו לפירוש זה, וטענו כי אדרבה: פנייה דרך ימין היינו לכיוון השמאלי של האדם! ולנידון דין – לנענע את הלולב בסדר הזה – מזרח, צפון מערב דרום. איך זה מתפרש ב'דרך ימין'? על כך, ועל הראיות שהביאו לשיטתם יש לצלול לפולמוס הגדול שהתרחש בעניין זה.

יש להוסיף שאף שעיקרו של הדיון התנהל לגבי סדר נענועי הלולב, השלכותיו רחבות על נושאים רבים ושונים בהם שייכת גם הוראה זו של הפנייה 'דרך ימין'. נושא נוסף בו נוגע הדיון של פנייה דרך ימין והינו בבחינת 'דבר בעתו', הרי הוא נושא ההקפות שעושים ביו"ט סוכות עם הלולב סביב הבימה, וכן בשמחת תורה עם הספר-תורה, אולם בעניין זה לא נחלקו הצדדים, ולדעת כולם ההקפה היא ממזרח לצפון, ועוד יתבאר בס"ד טעם הדבר.

ובכן, הבה נחזור מאות שנים לפנינו, וננסה להיכנס לנידון שהסעיר את רחובותיה היהודים של 'קנדיאה' – כרתים, הגדול שבאיי יוון, ושל איטליה.

פרק א': 'על שמאל שהוא ימין?' – פסקו של רבי שמואל אלגאזי

מן המהבר בחיבורו בית-יוסף (שם) הביא את דברי המהרי"ל, אבי תורת מנהג אשכנז, שכתב (שו"ת מהרי"ל, מ): "בלולב נראה לי להקיף דרך ימין כשמנענו למזרח דרום מערב צפון, ודלא כאיכא דמפכי לה, ולא ידעי טעמם".

המהרי"ל מפרש 'דרך ימין' כפירושו הפשוט, לפנות לצד ימין האדם המנענע, מה שנקרא 'כיוון השעון', אולם הוא כבר מציין שיש שיטה אחרת הפוכה, שטעמם אינו ברור.

כדברי המהרי"ל פסק הבית-יוסף בשולחן הערוך (שם): "יקיף דרך ימין בנענוע, מזרח דרום מערב צפון". ובמקום אחר (או"ח קכח), לענין החזרת פניהם של הכהנים בעלותם על הדוכן לברך, וברדתם, כתב הבית-יוסף: "וראיתי טועים לפרש בלשון זה דהיינו לומר שצריך להחזיר פניהם לצד שמאל, ושיבוש הוא בידם ואין להם על מה שיסמוכו, אבל הדבר פשוט דהיינו לומר שיחזיר פניו לצד ימין".

אין אנו יודעים מי הם אלו ה'טועים' שפירשו 'דרך ימין' – לפנות לשמאל, אליהם כיוון הבית-יוסף. מכל מקום, סמוך לתקופתו פרץ הפולמוס בענין זה. הדבר החל מ'פסק' שכתב רבי שמואל ב"ר יצחק אלגאזי, מגדולי רבני קנדיאה – האי כרתים שביוון, ונפטר סמוך לשנת ש"ח. הוא חיבר את הספרים 'קבוצת כסף' – מראה מקום לעניינים רבים בש"ס בבלי וירושלמי מכילתא ספרא וספרי, ו'תנחומות א-ל' על תהלים – שני חיבורים אלו לא זכינו לאורם. החיבור היחיד שנדפס ונשאר ממנו הוא 'תולדות אדם' – קיצור חשבון הדורות מאדם הראשון עד שריפת הספרים באיטליה בשנת ש"ג.

עניינו של הפסק הנידון היה לבאר "בענין הרוחות, באיזה רוח יתחיל, ובאיזה רוח יסיים". ומביא את דברי הבית-יוסף בשם המהרי"ל שיש לנענע בכיוון השעון, וכותב עליהם: "וקשה לי על דבריו דהא קיימא לן דכל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין, ואם אחר שנענע המזרח יפנה לצד דרום וינענע, נמצא שפונה לצד שמאל".

לכאורה אדרבה, אופן הנענוע של המהרי"ל והבית-יוסף הוא 'פנייה לצד ימין', ולא פנייה לצד שמאל?

אולם רבי שמואל מוכיח לא כן מדין הזאת הדמים על גבי המזבח, ששינוי במשנה (זבחים נג): "עלה בכבש, ופנה לסובב (-) המקיף את המזבח) ובא לו לקרן דרומית מזרחית, צפונית, צפונית מערבית, מערבית דרומית". ופירש רש"י שהטעם לסדר זה הוא משום הדין ש'כל פינות שאתה פונה יהו דרך ימין'.

והרי מפורש שהפנייה דרך ימין היינו לצד צפון ולא לצד דרום!

ואילו "לדברי מהרי"ל ז"ל אחר שהיה בקרן דרומית מזרחית, היה לו להזות בקרן דרומית מערבית, ואח"כ בקרן מערבית צפונית, ואח"כ בקרן צפונית מזרחית", אלא שאין עושים כן כיוון ש"אם יעשה כך פונה לצד שמאל". "ואם כן", מסיים רבי שמואל את ראייתו הניצחת, "בנודן דידן נמי בשעומד בבית הכנסת ופניו למזרח צריך לנענע שמה ואח"כ צריך להקיף דרך ימין לצפון וממנו למערב וממנו לדרום, ועל כרחך בדרך זו נקרא דרך ימין!"

וכן מביא על דרך זה עוד שש ראיות נוספות מעבודת זריקת הדם בבית המקדש ומשאר עבודות המקדש. נביא את ראייתו האחרונה: "ועוד יש ראייה מהא דתנן במדות (ב, ב) 'כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאים דרך שמאל', ופירש הרמב"ם ז"ל כגון מי שנכנס על שער שושן הבירה, אינו הולך לצד שער חולדה אלא לצד שער טדי, וכן תקיש לכל הנכנס על שער מהשערים, ע"כ.

"וידוע ששער המזרחי נקרא שושן הבירה, ושער הצפוני נקרא טדי, ושער הדרומי נקרא חולדה, כדתנן התם. וקאמר שכשנכנס משער שושן אינו הולך לשער חולדה, דא"כ פונה לצד שמאל. אלא לצד שער טדי דאו פונה לצד ימין. וזה ברור מאד ואין צריך ראייה יותר".

אכן, ראיות ניצחות לכאורה, אולם איך אופן כזה של סיבוב נקרא 'דרך ימין'? הרי אין זה אלא 'דרך שמאל'!

על כך מחדש ר"ש פירוש חדש ב'דרך ימין': "כי כשפניו למזרח, אם ירצה להפוך פניו לצד צפון נמצא מניע יד ימינו, ומתפך גופו לצד צפון, הרי פונה גופו לצד ימין, ואם ירצה להפוך פניו לצד דרום, נמצא מניע ידו השמאלית, ומתפך גופו לצד דרום, והרי על כרחו פונה גופו לצד שמאל".

כלומר, פירוש הכלל 'כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין' אינו שתפנה דווקא לכיוון ימין – שאם כן היה לו לומר 'כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא לימין', ומהו 'דרך ימין', אלא הכוונה שתלך בצורה כזו שבדרך תניע את צדך הימני וצדך השמאלי יהיה ה'ציר' הקבוע שעליו נע הגוף, ולא להפך, שיניע את צדו השמאלי וצד הימין יהיה ציר התנועה הקבוע על עומדו.

לכן, כאשר האדם עומד למזרח ופונה לדרום – הרוח הימנית, הרי הוא אכן 'פונה לימין', אולם הוא מניע את צדו השמאלי, ונמצא שהוא פונה 'דרך שמאל'. וכאשר הוא פונה לצפון, הוא אמנם 'פונה לשמאל', לרוחו השמאלית, אולם הוא עושה זאת 'דרך ימין', כשהוא מניע את צדו הימני!

פרק ב': תומכים בימין צדקו – הפצת הפסק' בהסכמת שלושה גדולים

אין אנו יודעים אם הרש"א פרסם את פסקו לרבים או שהראהו לחוג תלמידיו המצומצם (ממכתב הרמ"ע מפאנו – המצוטט לקמן בחלקו – אנו יודעים שבמקור פסק זה נכתב כחלק מהספר 'תנחומות א-ל' שלא בא בדפוס). לפרסומו הנרחב זכה הפסק רק כ"ז שנה אחר פטירת הרש"א, כאשר נכדו, ר' שמואל צרפתי, הביא לדפוס את ספר זקנו 'תולדות אדם' ושם בסופו צירף שני פסקים מוקנו, ואחד מהם הינו פסק זה בנושא סדר הרוחות בעת הנענועים.

כאמור, פסקו של רש"א לא הופיע על הלל ריק, בו אין יודעים מהו 'דרך ימין' שאמרו חכמים, אלא אדרבה, לפניו כבר היו מקובלים שפירוש 'דרך ימין' הוא כפשוטו, לפנות אל הרוח הימנית, ואילו הרש"א הוא זה שבא לשנות מן המקובל.

בצדק שיער אפוא המדפיס שפרסום פסק מחודש זה תעורר סערה רבה – או שהבין שדבר זה מצריך הסכמה מיוחדת מברי סמכא, ולכן הקים תרופה למכה וצירף לפסק מכתבים מגדולי איטליה, הלא המה החכם המקובל האלוקי הרמ"ע – רבינו מנחם עזריה מפאנו; רבי עובדיה ספורנו (לא זה המפורסם מפירושו לתורה, אלא חכם אחר שנקרא בשם זה והיה מתלמידיו של הרמ"ע מפאנו); ורבי ציון ב"ר שמואל פראנסיס.

מכתבים אלו נכתבו בקצרה, בלי הרבה משא ומתן, אלא כדרך המסכימים. אצל הרמ"ע מפאנו מצא המדפיס-הנכד ר"ש צרפתי פתח פתוח, שכן משכבר הימים רמז הרמ"ע בתשובתו (שו"ת הרמ"ע, ג) על דעתו שהפנייה לימין היינו לכיוון צד צפון. משכך נתן הרמ"ע את הסכמתו הנלהבת להדפסת פסק הרש"א:

"אלה הדברים הנאמרים באמת בשם אחד מחכמי קנדיאה שמו נודע בשערים הרב הגדול כמה"ר שמואל אלגאזי זצ"ל, שחבר ספרים הרבה, להגדיל תורה ולהאדיר... ומלתא אגב ארחיה קא משמע לן במסכת סוכה, פניית הימין מה היא. והן אמת וגמרא ערוכה הוא זה".

הרמ"ע מתייחס לעובדה שבהעמדת פירוש זה נמצינו חולקים על הראשונים, המהרי"ל והבית-יוסף שפירשו 'דרך ימין' באופן אחר, ועל כך הוא כותב: "ואם היו מלפנינו מן המחברים דסברי לה לפניית הימין בגונא אחרינא – לא עדיפי מרב הונא בפרק אלמנה נזונה (כתובות קא): דמתניתין אטעיתיה... ודכותיהו טובא, ומי יחלוק על האמת הפשוט שהוא משנה וגמרא... ואחרי רבים שאין פניית הימין אלא כדרך שאנו בני ברית כותבים (-) היינו צורת הכתיבה העברית שהיא מימין לשמאל, ראה לקי), וכבר העלינו בתשובה שכך הוא בפשיטות, והחולק על זה אחרי דמדכרו ליה ומדכר, כל הנמצא כתוב כאן בראיות נכוחות, מכחיש את המוחש האמת יורה דרכו..."

תלמידו ר"ע ספורנו האריך מעט יותר וחזר על הראיות שהביא הרש"א, ומסיים: "והרב הגדול מהר"ר שמואל אלגוי מקנאדיאה ז"ל הלז, היה כל זה לפניו כשלחן ערוך ואין דבריו צריכים חזק, אלא דלאפשי גברא אתינא למימר כי דברים פשוטים הם ונכונים למוצאי דעת".

ועד"ז כתב ר"צ פראנסיס: "הרב הגדול הפוסק רב שמואל בקוראי שמו, דנהיין ליה שבילי דכוליה גמרא, ברר ולבן וצרף וצרר בראיות שונות ונכחות למבין, וישירים למוצאי דעת, וכל דבריו צדקו יחדיו בהפנאת ימין – היינו שכשהאדם פניו למזרח יפנה אח"כ לצפון, ואח"כ לצד מערב ואחר כך לצד דרום, דהכי הוי מאי דקיי"ל כל פינות שאתה פונה יהיו לצד ימין".

פרק ג': על ימין שהוא שמאל! – התגובה הקשה בה נתקל פסקו של הרש"א
אולם לא כל הגדולים אליהם פנה ר' שמואל צרפתי הצטרפו בהתלהבות גדולה כל כך להסכים עם הדפסת הפסק, ואדרבה, חכם אחד שהתבקש להסכים על הפסק, התערער בשצף קצף כנגד ההוראה המחודשת העולה הימנה.

היה זה רבי יוסף ברבי בנימין סאמיגא, רב בסלוניקי שביוון, ובונציאה ופדואה שבאיטליה, מחבר ספרי 'מקראי קדש' – באור המצוות, 'פורת יוסף' – חידושים על הר"ף, והקונטרס 'דרך ימין' בו נעסוק לק. נפטר ט"ו סיוון שפ"ט, ומתלמידיו היה רבי חיים בנבנישתי מקושטא בעל ה'כנסת הגדולה'.

על התרחשות הדברים מספר רבי יוסף בעצמו (בפתיחת קונטרסו 'דרך ימין' דלקמן):

"זה ימים בין פסח לעצרת משנת השס"ה בא אלי בחור אחד בן בתו של החכם השלם כמהר"ר שמואל אלגאזי וזה"ה מקנאדיאה, ובידו פסק אחד מהרב זקנו הנוכר על ענין נענוע הלולב, וחלה פני אחתום בו.

"ובראותי אותו עמדתי משתאה ומשתומם, כי ראיתיהו מהפך סדרן ומנהגן של ישראל, כשגגה שיצאה מלפניו, וכן השבתי לו לבחור הנוכר שאין דינו דין אמת".

גם אחד מגדולי קנדיאה, החכם רבי אליעזר ממשפחת דלמדיגו הנודעת, עליה נמנים רבנים חכמים ומחברי ספרים ידועי שם (שם המשפחה לקוח משיבוש המילים הלטיניות 'דל מדיקו' שמשמעם – 'הרופא', על שם המקצוע שהיה נקוט ביד בני המשפחה. בסביבות שנת קס-קסא עקר ראש המשפחה ר' יהודה דלמדיגו מאשכנז קנדיאה ושם קבע את מושבו, ונכדו הוא החכם המקובל הנודע, הישר מקנדיאה – רבי יוסף ש'למה ר'ופא – לסדר הייחס במשפחה זו ראה בתולדות הישר בראש ספרו 'אילם' מהדור' אודסה תרכ"ד). היה ה'ראשון' לכלה השגגה ולהתם הטעות הזה... אשר רבים השיב בדבריו מהטעות הזו, הלא הן המה תלמידי הרב כמהרש"א ז"ל" (לשון מדפיס הקונטרס 'דרך ימין').

רבי אליעזר זה, היה בר פלוגתתו של הרש"א, וכפי שכותב רבי אליעזר בפסקו בעניין זה: "בחיינו נחלקנו בכמה דברים ומקצועות גדולות בתורה והכריעו רבותינו גדולי הדור ברובם כמותנו הלא הם כתובים בחתימתו בידו ובידי יורשיו". יש לציין אגב אורחא, שהרש"א, היה תלמידו של רבי יהודה דלמדיגו (השני), שהיה שאר בשרו ומחוננו של רבי אליעזר דלמדיגו, בעל פלוגתתו, כאשר נכדת רבי יהודה הייתה אשת רבי אליהו ב"ר אליעזר ואבי הישר"ר הנ"ל (גם רבי אליהו זה השתתף במערכה נגד פסק הרש"א וכדלקמן). שניהם, ועוד חכמים כיוצא בהם, החוו את דעתם, בעל-פה, בכתב או בדפוס, נגד פסקו המחודש של הרש"א, והורו בכל תוקף לקיים את המנהג הוותיק לנענע בכיוון הרוחות מזרח דרום מערב וצפון, שכן זהו 'דרך ימין' – לכיוון ימין המנענע, ולא להיפך.

ובכן, התלקחה אש המחלוקת ביוון ובאיטליה אודות פסק הרש"א, אלו מצדדים לכאן ואלו מצדדים לכאן והבערה ללהב יצאה.

עוד נידרש בארוכה למשא ומתן שהיה בין הצדדים, מתוך הקונטרסים והפסקים שיצאו לאור בהמשך, אולם כבר עתה נביא את תשובתם הניצחת על ראיתו של הרש"א מסדר זריקת הדם על גבי המזבח, מקרן דרומית

מזרחית, מזרחית צפונית, צפונית מערבית, מערבית דרומית, ומוכח שהפנייה לימין היינו מן הצד הימני שהוא הדרום אלא הצד השמאלי הוא הצפון – וטענו אלו שכנגדו, שאין משם ראייה כלל, שכן באמת הפנייה דרך ימין היינו לצד ימינו של האדם, והנה כאשר האדם עומד אל המזרח, ועומד לפנות אל הרוחות המקיפות אותו, וכמו בעת הנענועים, הרי אז צד ימינו היא רוח דרומית, ולשם צריך לפנות. אולם כאשר האדם עומד להקיף דבר מה, והוא עומד ופניו כלפי אותו דבר, אזי אדרבה, הפנייה לימין תהיה מן הדרום אל הצפון.

וכמו כן הוא בעניין זריקת הדם על גבי המזבח, שהרי הכהנים הקיפו את המזבח, וממילא שפיר סדר הזריקה היא מן הדרום אל הצפון, וכך הוא 'דרך ימין'. וכן מוכח מלשון רש"י (זבחים שם) שכתב: "והולך ומקיף בסובב דרך ימין ופניו למזבח מן הדרום ומזרח וממזרח לצפון ומצפון למערב דהיינו דרך ימין", הדגיש רש"י שפני הכהן הזורק, בעומדו על הסובב המקיף את המזבח, הוא אל פני מזבח. והיינו שכך הוא סדר הילוכם בהקיפם את המזבח, כשפניהם תמיד אל קיר המזבח.

מדוע חסרה הדגשה זו? פשוט מאוד, טען הר"י סאמיגא, שכן בכך בא רש"י לבאר מדוע סדר זה, דרום מזרח, מזרח צפון וכו', הוא 'דרך ימין', והרי לכאורה אין זה אלא 'דרך שמאל'! אלא כיוון שפני הכהנים הם אל המזבח, נמצא שאדרבה, צד ימינם הוא לצפון, ואילו צד שמאלם הוא לדרום, ולכן שפיר פונים מן הדרום אל הצפון.

פרק ד': כי יעמד לימין – קונטרסו הראשון של הרמ"ע מפאנו לתמוך בשיטת הרש"א

למשמע טענותיהם ומענותיהם של המתנגדים לפסק הרש"א, ראה הרמ"ע מפאנו צורך להרחיב את צידודו בפסק הרש"א ולא להסתפק בהסכמתו הקצרה. לכן ישב וכתב קונטרס נרחב בשם 'ימין ה' רוממה' בו הוא משיב על טענות רבי יוסף סאמיגא וסייעתו. – קונטרס זה (וכן הקונטרס השני 'ימין ה' עושה חיל' דלקמן), לא היה בדפוס עד שהוציאו לאור הגה"צ רבי שמואל העליר מצפת בשנת תרכ"ד.

סיבה נוספת לכתיבת הקונטרס היא שכנראה המדפיס, ר"ש צרפתי, עשה שינויים בנוסח המכתב שכתב הרמ"ע בחתימתו על הדפסת הפסק, באופן שנמצאו דברי הרמ"ע כלפי בעלי השיטה השנייה חריפים יתר על המידה, ועל כך מתלונן הרמ"ע בסוף קונטרסו: "עתה שבנו אל האיש ההוא שבא לפנינו, יוני או צרפתי, שיהיה על שם מקומו (– היינו שבא מצרפת) או יחוסו (– נכדו של רש"א מקנדיאה שביוון), כי הוא הדפיס חוץ למקומם, ולא מלבנו הדברים האלה לנו, ובחילוף קצת ירגישו בו בעלי השכל הרגילים בשותא דידן, וכן לא יעשה וזה פריה כי העיר קנאת האנשים האלה עלינו ועל אבי אמו בקברו, ומדוע לא הצילו את הרבנים הסוברים כמותם מיד תשובתינו בראשונה".

הקונטרס מלא וגדוש בראיות ובסברות נפלאות בנגלה, ואף בנסתר, כמנהגו של הרמ"ע לשלב בין הנגלה לנסתר, וכדברי הר"ש העליר בהקדמתו: "ונודע דרכו בקודש בכל ספריו הקדושים עמוקים מאוד... וגם כי כל דבריו מדבר בפשט ופונה למעלה בפנימיות ורמזי תורה, והיה משתמש בשניהם כבית ועליה בגודל דביקותו בה, כאשר מקובל קבלה אמיתיות" (ומוסיף דבר נורא: "ומובא בספרים כאשר היה מתבודד בכל עת היו צריכים לשמרו ולטרדו שלא תצא נפשו לידבק בשרשה, ולבסוף כן היה פטירתו ופליטת נשמתו לחיק אמו").

את המחלוקת בפירוש 'דרך ימין' מייחס הרמ"ע מפאנו למחלוקתם של 'בני ריינוס' ו'בני אסטרייך' (שני אבות המנהגים האשכנזיים, בני ריינוס הם בני קהילות אשכנז המערביות היושבות על נהר הריין, ובני אסטרייך הם בני קהילות אשכנז המזרחיות, באוסטריה ואחריהם בפולין וברוסיה) שנחלקו בעניין הדלקת נרות חנוכה, שבני ריינוס גרסו שיש להתחיל בנר השמאלי ומשם לפנות לנר הימני יותר, כיוון שכן היא דרך הפנייה לימין. ואילו בני

אסטרייך סברו להיפך, שיש להתחיל בנר הימני, ומשם לפנות לשמאלי יותר, ולכאורה טעמם (כן נקט הרמ"ע, אם כי ישנם הסברים אחרים ואכהמ"ל) משום שסברו שאדרבה, פנייה דרך ימין היא באופן שפונים מן הימין אל השמאל.

כותב הרמ"ע: "גברי ררבי חזינא בדרי בתראי, אשר היו מלפנינו, דשמועיהו בספריהם כבני ריינו", שפניות הימין של לולב תהיה ממזרח לדרום, ושל חנוכה משמאל לימין. והנה אימתם אל תבעתני, בשכבר לא בסתר דברתי, כי הסברא הנכונה כמנהג בני אסטרייך שגם המה היו גדולים בחכמה ובמנין, והסכימו אל האמת כי פניית הימין הוא כסדר כתיבת התורה, לעומת הפנים הפנימיים של יד ימין, לא לצד אחוריה בלא איריא כלל, ולא שמה פנייה אלא נסיגה כי הוא דרך החיצונים, ברוך שבראנו לכבודו.

"ועתה קמו עמדי קנאים פוגעים בבעלי הסברא הזאת לשווייהו כשאר אינשי, ומרעישים את העולם כבן זומא כאילו מאן דלא תני כבני ריינו" משתקין ליה, כדלא גמרי אינשי שמעתא... ובעו למיהוי אפוטרופי לדיקנני זקני תורה, לחוס על כבוד בעלי הספרים, ואין צורך בזה, מאן יהיב לן מעפרייהו ומלינן עיינין. כי מי יחוש ומי יחוס על דבר כבוד שמים יותר ממני... ולא על חנם ספרנו מקצת שבחם של מחברי ספרים... ואמרנו כי מהרר"י קארו רבן של כל בני הגולה הוא ואין להאריך בזה מעשיהם ותורתם הם זכרונם. תכלית הדברים הנה בעלי מחלוקתנו האריכו למעניתם, ונשלוח ספרים לידינו בתוכחת מגולה ובקצה תבל מיליהם ביד הרצים..."

והולך ומאריך שם מניין העוז לחלוק על הקדמונים: "ואנכם ההבדל בינותינו בינינו ובינם רב ועצום מאד, כי הם היו בקיאים בכל התורה כולה, ואנן אפילו לאותו תלמיד דגמר כולה חגיגה לא הגענו, כי לא ידענו רק ההלכה הזאת בלבד על בוריה ואמתתה ובה הרי אנו כבן עזאי בשוקי דטבריא, וכנסנו על ראשי ענקים בשכבר הימים הראשונים, ראינו והתבוננו כל המשניות והסוגיות ופירושי רש"י וזולתו השייכים לדין זה לא אחת ולא שתיים ומה ידובר במ ספרי האחרונים ומפי רבותינו המכובדים עד ששוא שקדו בעלי מחלוקתינו במה שהעמיקו הרחיבו בהם על פי דרכם אין כל חדש.

"ואנן לא חילק שמענא מקרא ומשנה וגמרא ידענו, שכלם הושוו מדותיהם להקיף לימין על דרך אמת לעולם, והוא דרך החוש והטבעי והשכל והמוסר, והסכימו בזה הדין והסוד, והרי אנו מעמידים המנהג הקדמון, המפורסם לכהנים המקודשים העומדים בבית ד' משרתי אלקינו בדיכיל קדשו במעון שכירתו, ומי יעז פניו ויקשה ערפו אחרי התראתנו זאת להחזיק עוד במחלוקת ולרחיק לכולהו שמעתתא כי רבו, שמהם תצא תורה זו להסירם מפשטם מה שלא יסבלו העיון הישר בשום פנים".

ופותח בביאורו: "לבו בנים שמעו לנו, ודעו וראו כי פניית הימין הוא כנגד אותו הצד שהימין פונה אליו, והיא לא נבראת אלא לשמש את הפנים". בדבריו אלו מפרש באופן חדש את העניין של 'כל פניות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין', לא כפירושו הפשוט, בו נקט ר"י סאמיגא, שיש לפנות לצד הימני של האדם, ואף לא כפירושו של הרש"א, שיש לפנות תחילה עם הצד הימני, אלא 'דרך ימין' היינו לצד שחלקו הפנימי של הימין פונה אליו!

על כך מוסיף הרמ"ע: "ולא שני לן כלל בין אם המקיף מבחוץ והמוקף מבפנים". בדבריו אלו כיוון להשיב על טענתו של ר"י סאמיגא, הנזכרת לעיל, שלפעמים 'דרך ימין' היינו אל הדרום, באופן שהאדם פונה אל הרוחות המקיפות אותו, ולפעמים 'דרך ימין' היינו אל הצפון, באופן שהאדם מקיף את הרוחות, ולכן זריקת הדם ע"ג המזבח הייתה מן הדרום אל הצפון, כיוון שאז הילכו הכהנים סביב המזבח וכשפניהם אל המזבח ונמצא הצפון ימינם והדרום שמאלם.

אכן הרמ"ע אין מקבל זאת, שכן אז נצטרך לומר ש"במקום קדוש יהלכו הכהנים משרתי ד' כעורים מגששים קיר וכיונים לא נפקחו עיניהם מדדים אל ארובותיהם, שפניהם וידיהם תמיד למזבח וארכובותיהם דא לדיא נקשן, דרך המהלכים בצדי צדדים, דלאו שמיה הלך". לא ייתכן אפוא שכן

הייתה הילכותם של הכהנים סביב המזבח, כשפניהם אל המזבח, שכן אז הליכתם משונה היא, לא כדרך הליכה רגילה בה האדם הולך כלפי פניו, ואילו באופן כזה הלכו לצידים, והוא דבר שאין להעלותו על הדעת.

אלא בוודאי הלכו כלפי פניהם, ונמצא שגם באופן שהקיפו את המזבח היה ימינם לצד דרום, ושמאלם לצד צפון, ומכל מקום פנו מן הדרום אל הצפון, ובהכרח ש'דרך ימין' היינו לפנות אל צד שמאל האדם.

ומאריך עוד, ומסיים: "ומי שיעמיק להבין את זאת, אינו צריך לשום ראיה או טענה אחרת לאמת את דברינו. ואחרי הודיע שאין שם נפקותא למחלוקותם של אלה, ריעים האהובים, רק השתבשם במוחש הזה. הרשות נתונה באהבה לכל משכיל להכריע בינותינו, הם האריכו ואנחנו קצרנו שלא לערבב אזני התלמידים רק לברר להם האמת בדרך קלה וקצרה".

פרק ה': 'השיב ימינו אחור' – קונטרס התגובה של הר"י סאמיגא

ידם של המתנגדים לפסק הרש"א לא רפתה בראותם את דברי הרמ"ע מפאנו, ואדרבה אזרו אומץ לערוך גם המה את דבריהם בהרחבה. רבי יוסף סאמיגא כתב בתשובת נגד את קונטרסו 'דרך ימין'. בתחילת הקונטרס הוא מסביר את הצורך בכך:

"ומפני שהיה בדפוס, וגם עשה לו סמוכות משנים או שלשה שחתומים בו, חששתי פן תפשט הטעות, ותקבע מנהג שלא כהלכה. אמרתי לעשות פסק ולפרסם בטול דבריו מלבד מה שכתבתי על נדון זה בתשובה זה ימים... אי לזאת חס על הנר, נר מצוה ותורה, חס על כבוד קדמונינו וזקנינו מחוקקינו ז"ל, כתבתי הפסק הזה בזמן הנזכר ופרסמתי הטעם הזה פה ויניציאה. ואמרתי להאריך במקום שאינו צריך אפילו קצור כי בדבור ומאמר אחד היה יכול להתברר, פן יראו רבים ויקבעו הלכה לדורות.

"וגם נמצא שם קדמונינו ומחוקקינו ז"ל מתחלל בענין הזה, ולהבא בענינים אחרים, בתת כל אשר בשם לומד תורה יכונה כתף סוררת, לדבר על צדקת תורת קדמונינו עתק, בגאווה ובוז בלי מתון ובלוי התעסק והתיגע בהם כל הצורך. לכן ראה לבבי להאריך ולהרחיב בראיות ודקדוקים ובסברות נכונות למען ימתק לחיך כל חוכך ולהמשיך כל לב נשבר ונוקף לדעת האמת העומדת לימינו ולפנות למולו, וזה החלי..."

בעצם הייתה לו מטרה נוספת בכתיבת הקונטרס, והוא במענה למה ש"נשאלתי ימים מקדם מקצת חשובי הבעלי בתים, על מה שאמרו ז"ל 'כל פינות שאתה פונה יהיו דרך ימין', שהם תמהים על שרואים שיש בענין זה מהסתירה. כי לא בכל ענייני התורה והמצוה בדרכיה ופניותיה אנו פונים דרך ימין, כי יש מהם שנוהגים בהם לפנות דרך שמאל.

"רצונם בזה כי בהבאת הס"ת מן ההיכל לתיבה מביאים אותו ממזרח לצפון ומצפון למערב, וכן נמי בסובבם הבית הכנסת סביב הדוכן ביום שמחת תורה עם הספר תורה סובבים ממזרח לצפון ומצפון למערב וממערב לדרום ומדרום למזרח, וכן נמי כשסובבים בבית הכנסת סביב התיבה בלולביהם וביום הושענא רבה בערבה הנה הם סובבים ממזרח לצפון ומצפון למערב וממערב לדרום ומדרום למזרח.

"והנה הסתירה היא כי יש מהמצוות שפונים להפך ממזרח לדרום, כגון בהדלקת נרות של חנוכה, וכן בנענוע הלולב שמנענעין במזרח, ואח"כ בדרום ואח"כ במערב ואח"כ בצפון. וכן בהגבהת הס"ת סובב המגביהו ממזרח לדרום מערב צפון. וזאת שאלתם כי אמרו שאינן יודעין מה הוא הפניה אל הימין ומהו אל השמאל. אבל מכל מקום בכל אופן שיהיה נקוט מיהא שאין כל הפניות דרך ימין, כיון שאינן כלם לדרך אחד אלא הפוכות זו מזו, כי יש מהם שהן מן המזרח אל הצפון ויש מהם מן המזרח אל הדרום כנזכר".

וכן השבתי להם, ממשיך ר"י סאמיגא ומספר, "תמהני מאד מכם איך אינכם מבחינים מפניה אל הימין לפניה אל השמאל עד שאין אתם יודעים בין ימינכם לשמאלכם", וכאן מציב את חילוקו הפשוט והאמור למעלה – אין הימין והשמאל קבועים ברוחות מסוימות, דרום וצפון, אלא הכל תלוי במה שהאדם

עומד לעשות – אם עומד להקיף את הסובב אותו, אזי הימין הוא אכן הדרום והשמאל הוא הצפון, וצריך אפוא לפנות אל עבר רוח דרומית. ואילו כאשר עומד להקיף דבר כשהוא עומד מוחצה לו, ופניו מכוונות אל אותו הדבר, אזי נהפכו היוצרות, הדרום הוא צד שמאלו, והצפון הוא צד ימינו, ויש לו לפנות אל עבר רוח צפונית. לכן, כשמוליכים את הס"ת מארון הקודש אל התיבה, מוליך הס"ת מחזיר פניו אל העם ואחוריו אל המזרח, נמצאו פניו למערב, ומי שפניו אל המערב נמצא דרום לשמאלו וצפון לימינו, ולכן צריך שילך דרך ימינו שהוא מן המזרח אל הצפון ומצפון למערב.

ועל זה הדרך כאשר מקיפים בבית הכנסת ביום שמחת תורה עם הס"ת, שכיוון שפני המוליכים את הספר תורה הוא אל המערב ואחוריהם אל המזרח, נמצא שדרום לשמאלם וצפון לימינם, ולכן צריך שילכו ויסובבו דרך ימינם שהוא מן המזרח לצפון ומצפון למערב. וכמו כן, כאשר מקיפים את הבימה עם הלולב בימי חג הסוכות, שאחורי המקיפים הוא אל המזרח ופניהם אל הבימה אזי יש להם לפנות מן הדרום אל הצפון, וכמו הכהנים המקיפים את המזבח שהולכים מן הדרום אל הצפון.

לעומת זאת, אם יהיו פני האדם אל הרוחות ואחוריו אל העם או אל התיבה או למזבח או לכל דבר שהוא באמצע הרוחות, אזי ימינו הוא צד דרום ושמאלו הוא צד צפון, ולכן כשאנו מדליקים נרות חנוכה שאנו פנינו אל הקיר אשר בו הנרות קבועות, אם הם במזרח כיון שפנינו אל הקיר דהיינו לרוח מזרחית נתחיל להדליק מצפון, שהוא לשמאל המדליק, ונלך להדליק דרך ימינו, שהוא מצפון לדרום, שדרום בימין המדליק.

"ומזה הטעם עצמו בנענוענו בלולב אנו פונים ממזרח לדרום, ומדרום למערב וממערב לצפון, יען אנחנו מחזירים אחורינו אל העם ופנינו אל הרוחות. כי טעם הנענוע הוא לעצור רוחות רעות וטללים רעים מארבע רוחות השמים, וכל מגמתנו ועבודתנו בנענוע הזה הוא לסבה זאת, ולכן פנינו אל הרוחות. וכל שפנינו אל הקיר לרוח מזרח, נמצא צפון מהשמאל ודרום בימין. ומזה הטעם עצמו המגביה ס"ת טובב סובב הולך ממזרח לדרום ומדרום למערב ממערב לצפון ומצפון למזרח יען פניו כלפי הרוחות שהעם יושבים בקירות הבית הכנסת וכן על זה הדרך".

ומחודד: "נמצינו למדין דפירוש 'כל פינות שאתה פונה יהיו דרך ימין' היינו משמאלו לימינו, כדי שלעולם יהלך האדם מהלך המעלה והשלמות שיתחיל מהגורע והחסר אל המעולה והשלם".

עד כאן דברים פשוטים ונכוחים. אולם 'ויהי היום, בא לידי קונטרס אחד קטן מפסק אחד על דבר נענוע הלולב, מרב אחד גדול מרבנים שמו, אשר יקראו לו מהר"ר שמואל אלגאזי מקנדיאה, והעלה בפסקו להפך, שצריך לנענע מן המזרח אל הצפון, וממנו אל המערב וממנו אל הדרום, ושה נקרא פניה לצד ימין. ושלשה אנשים חכמים וידועי יצאו נצבים ועומרים על ימיני זה לתומכו ולסעדו.

"ובמחילה מכבוד תורתו, כי נאים ושכיב אמרה, או דאגב שיטפה וריהטא טעה, במה שלא יטעה בו כל אשר רוח חי אנוש באפו. כי לא דק ולא השקיף ממעון שכלו בין ימין לשמאל ובין פנים לאחור. כי ידוע ש'דרך ימין' פירושו הוא שהאדם יסובב פניו אל ימינו ללכת נכוחו, דהיינו שנתחיל מהשמאל אל הימין, וכמו שהארכתי במשנת איזהו מקומן אין צורך לכפול הדברים. וגם לא הבחין בין פנים לאחור, כי ידוע שמה שהיא שמאל אל האדם בהיות פניו פונות אליו יהיה ימין כשיחזור לו אחוריו, נמצא א"כ על פי הדברים האלה שבו כל ראיותיו אליו סתירות מבוררות לדבריו, שאם כשהאדם ופניו אל המזרח ואחוריו אל הרוחות נמצא צפון לימינו..." (וגם לטעמייהו של הרש"א.

ש'דרך ימין' היינו שצד הימין יפנה תחילה, הוא חולק שם מסברא, יעו"ש). וממשיך: "ויהי היום אשר קוינו, שעל פי דברי חכמים כדרבונות, המדיירים בינות כל עוזריו, וישבו ויבאו נא, ברוח חכמה ובינה, להשיב עטרת המנהג על יושנה והאמת על מכוונה, והנה רכב אש וריתחא דמרתחא להו, לאמץ את לבבות ולקפוץ את ידם, ובראש מרומים על ימין ליסדה, ובאין סוד ואין יסוד,

עוד הם מתאמצים ללכת בדרכי שמאל ועל ימין לרוממה, כבימין רוממה, ולהחליף אורך ברוחב במטה שלמה בין צפונה לדרומה –) כאן מתייחס לנושא נוסף בו חידש הרמ"ע מפאנו לעניין כיוון העמדת המיטות, בו עסק בתשובתו הנזכרת).

"אי לזאת גם אני בפיחהם לאל אשים מלתי, אשנס מתני להשיב על פי מדותיו, ועמקי תשובותיו אולי אזכה שיערב לחכם צוף דבש אמרי נועם דברי רז"ל ומתקיו, הוויות דאביי ורבא משאו ומתנו ועשקיו עם מגדי דרך השכל ומתק חשקיו".

וכך הולך ומשיב על כל ראיותיהם של הרש"א והרמ"ע, ועיקר הדבר הוא על פי החילוק האמור, בין כשמקיפים דבר מה, או כשהאדם מסובב את הרוחות המקיפות אותו. ומסיים: "ואחר הדברים והאמת האלה, עתה בנים נבונים וחכמים השכילו, פנו וסעו לכם מסטרא דשמאלא ודמסאבותא, והיישירו דרככם ומהלככם אל מול סטרא דימינא דדכיותא, ומרוה גם הוא יודה יודה יבין יתיר אנגודות מטה... נאם מתון ירא הוראה, רעד וחרד מכשלוך ושגיאה, הצעיר יוסף סאמיגה".

פרק ו': 'מימינו אש דת למר' – פסקי תגובה נוספים נגד דברי הרש"א

בסוף הקונטרס 'דרך ימין' הוסיף המדפיס עוד כתבים מגדולי הזמן היוצאים כנגד פסקו של הרש"א:

"ראה זה מצאתי אמרי קהלת חכמים אשר באו לעזרת ד' בגבורים אשר מעולם לקיים את כל דבריה הנאמרים באמת ושכל טוב, הנה הנם רבני קנדיא ושאר מקומות, אשר בשכבר זה שנים בטלו ודחו דברי כמוהר"ר שמואל אלגאזי ז"ל וזה".

"וגם באיטליאה זה חדשים מספר העיר ד' את רוח כמוהר"ר ראובן מרדכי מפוליניו אשר אקנאתו ואש עברתו החל להיות כגבור יוצא ללכת מנגד לחולקים הידועים ולהסעיר עליהם את כל חכמי רבני איטליאה לבלה השגגה ולהתם הטעות עם שלא היה צריך, כי כלם מקודם כשנתנו אל לבם לדברי כמוהר"ר ש"א ז"ל שחקו עליהם ולא השגיחו ולא חשו להם..."

תחילה הביא את דברי רבי ראובן הנ"ל – הוא נולד סביבות שנת ש"י בעיר פוליניו (איזור איטאליע), בגרוש היהודים משם בשנת שכ"ט עבר לקוניאו (קוני). ושם היה מלמד תורה לאנשים בבית הכנסת ולתלמידים בביתו (על השם המוזר 'ראובן' כותב בספר 'אגרות מלמדים' (38) שהוא כנראה צירוף מקוצר של שני השמות 'ראובן' ו'שבתאי' שרווחו אצל יהודי איטליה).

"שמוע שמעתי פסק הרב שמואל אלגאזי ז"ל לנענע הלולב מזרח צפון מערב דרום, שכן מתפרש לדעתו כל פונות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין שלא כדברי הראשונים ז"ל, וגם שמעתי את דברי כמוהר"ר מנחם עזריה מפאנו וכמהר"ר עובדיה ספורנו וכה"ר ציון פראנסיס נ"ר אשר אשרו וקיימו הפסק הנ"ל הכל נדפס בויניציאה מקרוב בספר קטן נקרא ספר 'תולדות אדם', וראיתי סיבה חשובה נשגבה לגלות במקהלות ובכל גלילות קיום דברי הראשונים ז"ל הנאמרים באמת..."

"והרב אלגאזי ז"ל כתב על לשון רש"י הזה וז"ל 'וא"כ בנידון דידן אנו מקיפין הלולב ופנינו אליו כשאנו מסבבים אותו ממזרח לצפון ומצפון למערב וממערב לדרום לימינך אתה הולך' עכ"ל –) כאן כתב הרש"א חידוש נפלא, שנענועי הלולב הוא גם באופן של 'הקפה', שבו מקיפים את הלולב בעצמו! ולכן אף אם נחלק בין כשהאדם מוקף ע"י הרוחות לבין כשהאדם מקיף דבר אחר, נמצא שבלולב הרי הוא כמקיף ובו כולם מודים שיש לפנות אל צד צפון).

"ובמחילה ממעלת תורתו כל זה שקר, שהרי הלולב אינו מוקף כמו הים אלא הלולב הוא המקיף והבית הוא המוקף, וכשאתה מקיף את הבית עם הלולב מצפון למערב לשמאלך אתה הולך".

כמו כן הביא את דברי רבי אליעזר דלמדיו שהיה כאמור ראשון החולקים על פסקו של הרש"א: "אמר א"ד (אליעזר דלמדיו): תימא בדברי הרב הזה

ז"ל שכתב: הרי לך כשפונה מן הדרום למזרח נקרא דרך ימין, ובנידון דידן נמי כשפונה מן המזרח לצפון נקרא דרך ימין עכ"ל.

"מאריה דאברהם, העיני האנשים ינקר? שהרי פשוט שכשם שהפונה מהדרום למזרח הוא דרך ימין דהיינו שפונה פניו אל צד ימינו, כן בנ"ד כשמהפך עצמו אל צד ימינו דהיינו מזרח דרום הוא דרך ימין, ואם יהפך עצמו מן המזרח לצפון שאז מהפך פניו אל צד שמאלו, הוא דרך שמאל.

"והרב הזה ערב ופתר פניה להפיכה, שהוא דבר והפכו. ועל יסוד רעוע זה נטה קו תודה ואבני בוהו ומי שבקש שיתפרסמו דברים אלו הצריכים גניזה אינו חושש לכבוד הרב".

רא"ד חזר וכתב פסק שני, בו מתייחס בעיקר לראיה מצורת הכתיבה העברית, וסיים שם: "ולא הייתי צריך לכפול הדברים אלא מפני שקצת מתלמידיו האלופים חזרו ונעורו אחרי שהודו זה שלש שנים, ומי יתן החרש יהיה לבם לכוסה קלון, וגם אני לא הייתי משיב הארי אחרי מותו, ואף כי בחייו נחלקנו בכמה דברים ומקצועות גדולות בתורה והכריעו רבותינו גדולי הדור ברובם כמותנו הלא הם כתובים בחתימתו בידו ובידי יורשיו, מ"מ אחרי מותו הייתי שותק, אלא שהם הזיקוני בוהו.

"וא"כ אחרי שמצוה עלינו מדברי קבלה לפנות דרך ימין, וכבר הוכחנו שהבא להפך עצמו ממזרח ולסבב דרך ימין צריך לפנות דרך דרום מערב, חובה לכל אדם להפך עצמו דרך דרום בין בלולב בין בס"ת, וכמו שנהגים בכל העולם. "ומעתה אפילו ידינו ואלופינו תלמידיו חייבים לעשות כמצוה וכהלכה, ואין לומר שעליהם לקיים דברי רבם, שאפילו לא קדמוהו הגאונים והפוסקים מהר"ל ותרומת הדשן ומהר"י קהנאון ב"י אשר כל אחד קטנו עבה ממתניו ויריץ את גולגלתו, אלא שאפילו היו שנים, הרי יחיד ורבים הלכה כרבים... ובריא לי שאם היה רואה הרב הזה דברינו אלה היה מציע להם להניח דבריו ולעשות כדברי הרבים..."

גם רבי אליהו דלמדיגו, בנו של רבי אליעזר, כתב בעניין זה: "הדין ברור לעומת מבין עם תלמיד והמבין בעינו יראה ויבין כי כל המשניות והסוגיות וראיות המפרשים, כלם כאחד יעידו יגידו שדרך ימין הוא שילך האדם תמיד אחר יד ימינו, ושיהפוך פניו וגופו אל צד ימינו, והחולקים עליהם לומר דדרך ימין היינו איפכא, או שצריך לילך תמיד מזרח צפון מערב דרום, לא חשו לקמחייהו, וגלו אדעתיהו דלא ידעי צורתא דשמעתא, ולא נחתי לעומקא של הלכה, כי לא הרוחות גורמים, אלא האדם כפי מקום עמידתו הוא הגורם, וכו'.

"והחכם השלם כמוהר"ר ש"א זלה"ה אגב שיטפיה דרהיטא ליה גמרא בכמה דוכתי, מזרח צפון וכו' לא דק וטעה ברוחות אחר המחילה ממכ"ת..."

"ולא הייתי צריך לשנות הדברים כי עליהם אין להוסיף, כ"ש שכבר אשרו וקיימו דברי כ"ת כל חכמי קושטנטינא וגם במצרים ושלונקי ודחו דברי מהררש"א באמת הבנין, ומחו ליה אמוחי עובלי בעובלי דבר שפתים אך למחסור.

"מ"מ הנהו זוגא מרבנן חדשים מקרוב באו שנמשכו אחר סברת מהררש"א ובריא לי שאם היה רואה מהררש"א דברי מהרר"י קארו וצוק"ל היה חוזר בו כדרך השלמים".

כמו כן באים שם מכתבים מעוד חכמים, רבי שלמה הרבנוני מנא-אמון – היינו אלכסנדריה (מכתבו הוא משנת שס"ג), רבי דוד קאשיריש, הכותב בחריפות: "וכד ניים ושכיב אמרה, ואי לאו דשמעתי עליו שהיה יודע, אמינא שמי שכתב אותם הדברים בלי שום ספק שלא ראה אור שמוש ת"ח מימיו", ורבי שלחיא הכהן ששולח על ענין זה "כתבים במצרים ובירושלים ובצפת".

פרק ז': ימין עז עוררה לעשות חיל' – קונטרסו השני של הרמ"ע

אחר שהופצו כתבי ההתנגדות לפסקו של הרש"א, התבקש הרמ"ע מפאנו, אולי על ידי תלמידיו של הרש"א, לחזור ולהשיב על טענותיהם ומענותיהם, ועל כך חזר וכתב את קונטרסו 'ימין ד' עושה חיל'.

מאלפים הם דבריו בתחילת הקונטרס: "אמר הכותב, צדק בקשוני עוני ארץ אודהבי האמת והשלום, לכתוב להם דברי חפץ, ראויים לצרפם לימין ד' רוממה דידן, ותכל התלונה מהללו דקדימו פומייהו לאודנייהו ואהי כלא שומע אשר גדפו עורם לא נחבאו, אנא עפרא דארעא דחתום בי רבנן – **מנחם עזריה זה שמי, מעביר עין, וזה זכרי מיוחל עלין**, ואל יבעוס הלל עלאה, והנני מפרש מקצר ועולה".

והיש"ר מקנדיאה, בן רבי אליהו דלמדיגו ונכד רבי אליעזר, הביא (נדפס בסו"ס 'מצרף לחכמה' מהדו"ח) את דברי הרמ"ע הללו בלשון אחר: "שאלת מזה אני משיב על לשון מדברת גדולות וצפופי עופות כנגד מה שנתפרסם בשמי על הקפת הלולב, תשובה אני אני הוא דחתים כי רבנן מ"ע (מנחם עזריה), שמי זה מעביר עין כמאן דרריש 'נושא עין' מאי נושא – מעביר, וזה זכרי מיוחל עליבון. וזו תשובה נצחת לכל מה שנכתב ולכל מה שעתיד לכתב עד שיבא אליה נגד 'ימין רוממה' דידן, כי לא מראש לכבודי דברתי ובמקום קנטוריא עת לחשות כי האמת יורה דרכו ליראי ה' ולחושבי שמו אני שלום וכי אדבר לעשות רצון אבינו שבשמים כל הנשמה תהלל י-ה הללויה-ה".

ומסיים קונטרסו שם בהערה יפה: "וכבר אמרנו בימין ד' רוממה מה שיספיק ליתן כבוד למקצת רבותינו שהיו נוטים ומצטרפים לדעת אחרת כי לא העמיקו הענין בדבר שאין בו לא איסור ולא היתר, וסוף דבר במצות הנוהגת בזמן הזה אין קפידה הואיל והלולב מן הדין מכי אנביה נפיק ביה, ונר חנוכה נמי אי לאו דישאל קדושים כולם מהדרים מן המהדרים הלא מדינא בנר אחד סגי איש וביתו, וגם כאן פנייה בחיוב, השומע ישמע והחורל יחולל וכבוד שמים תמיד יגדל לעולם לא ידל ומים מדליו כטל יול אני שלום וכי אדבר לעשות רצון אלקינו כי ירבה לסלוח..."

פרק ח': פולמוס 'דרך ימין' בין גדולי פולין

אותה המחלוקת שהתנהלה בין הרמ"ע מפאנו לבין הר"י סאמינא באיטליה, ניטשה גם בין גדולי פולין, הלא המה רבי מרדכי יפה בעל ה'לבושים', וה'תוספות יו"ט'. דעת הלבוש היא כשיטת הרמ"ע מפאנו, בדבריו הוא כותב סיוע מעניין לשיטתו זו, וכך כותב בהלכות לולב (תרנא, יא):

"סדר הניענוע, יש אומרים שצריך לנענע תחלה למזרח שהרי הוא עומד בשעת הברכה וההלל ופניו למזרח, ואח"כ ינענע לדרום ואח"כ למערב ואח"כ לצפון ואח"כ למעלה ולמטה, ואמרו כן משום דקי"ל 'כל פינות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין', ופירושוו כן ש'דרך ימין' רצה לומר לדרום שהוא בימינו כשהוא עומד ופניו למזרח. אבל אין נראה לי לפרשה כן, כי החוש מכחישו, שאין דרך האדם לפנות כך, כי אדרבה רוב בני אדם כשעומדים ופניהם למזרח ופניהם עצמן פונים מזרח צפון מערב דרום, ותנסוהו בפנייתך הטבעי במקרה בלא כוונה תראה שרוב בני אדם פונים עצמן בטבעם בפניה אחרת רק מזרח צפון מערב דרום, וכן נראה לי ג"כ לנענע כן". את שיטתו זו כתב הלבוש בארוכה גם בהלכות חנוכה (תרעו, ה), וכן כתב לענין ברכת כהנים (קכח, יז).

וכתב עליו ה'תוספות יו"ט' בחיבורו על הלבוש 'מלבושי יו"ט': "ואילו היו אומרים כל פינות וכו' אינם אלא לימין החרשתי, כי אין הצד שזה אלא להשוות המצות עם הטבע, אבל עכשיו שאמרו 'לא יהא אלא' וכו' – מצותם מצות מלך היא ושלא על פי הטבע, ואדרבא מתוך הלשון מוכח שבאו החכמים לגזור עלינו שלא יהא אלא' וכו' כאומר שלא יהא כרצונך וטבעך אלא וכו', וטעמם מבואר כי כל אשר נעשה פתגם הדבר שלא כדרך וטבע האדם אז יותר נראית עליו כי מעבודתו לאלקים הוא עושה באשר הוא שם כל מגמותיו שלא כדרכו ומנהגו".

ראיה נוספת לפנייה מן הימין אל השמאל הביא הלבוש, וכבר הביאנו שאר הדנים במחלוקת זו, מצורת הכתיבה העברית, שהיא מימין לשמאל. על כך משיב התוספות יו"ט: "אילו היתה הכתיבה מצוה ממצות ה' עלינו היה שאלתו שאלה למה לא היתה כזאת בישראל לצוות גם כן על הכתיבה לימין,

אבל הכתיבה עיקרה למלאכת חול וצורך האדם, אך השי"ת צוה שעל ידי הכתיבה יהיה גם כן נעשית כתיבת ספר תורה וכדומה לזה, ואין לשנות בפנייה מטבע העולם שפונין שלא כדרך פניות המצות, ואם כן גם בכתיבה אין לשנות.

ואם תאמר הלא הגויים כותבים שלא בכתיבה שלנו, ולמה כותבים אנו בהיפך, אלא שכתב זה המקודש על כרחנו מאת ה' היתה זאת עלינו וזה יורה על הפניות. נשיב גם לזה על דרך שאמרנו כי כתב שלנו יהיה כדרך פנייתנו כדי שהפניות של המצות יהיה שלא כדרך הטבע אפילו בכתיבה, ואח"כ אמת שנמשך מצוה מהכתיבה. ועוד כי המצוה שבכתיבה אינה פונה גופו כלל ועיקר פניות שאמרו עליה 'כל פיות' וכו' בפניית גוף הוא, וגדולה מזו אמרו חכמי האמת כי הכתב למעלה בדרך תשר"ק ולמטה נתהפך בדרך א"ב, ומקרה זה קרה גם לכתיבה וחיידוש הוא שחיידוש התורה ואין למדין ממנו. עוד יש לי לומר בכתיבה, וזה שעיקר הכתב אעפ"י שהשורה הולכת מימין לשמאל אפילו הכי בכל אות ואות כשכותב, בפרט בכתב אשורית, הנה הוא הולך משמאל לימין".

ומסיים שם: "והכלל כי המנהג שיש לו עיקר וישוב ונתפשט בישראל הגדולים עם הקטנים אין לתלות בו חבלים ולעקר ולשרשו, רק אם אין ידיו מגעת עלינו להודות בחכמת אבותינו ובמיעוט שכלנו אם לא שמבורר הטעות, אבל בכאן אין בירור לטעות אך יתיישב יפה, וכשמו כן הוא".

מעניין שתלמידו של הלבוש, הלא הוא רבי יששכר בער איילינבורג, בעל ה'באר שבע', ומגדולי איטליה, יצא (בהיבורו לסוטה טו:) נגד שיטת הרש"א וסייעתו, שהיא בעצם שיטת רבו, בפירוש 'דרך ימין' בחריפות רבה. בדבריו חוזרים ונשנים עיקרי טענות המתנגדים לשיטת הרש"א והרמ"ע מפאנו, נביא רק קצת מדבריו התקיפים: "יען שראיתי כי מקרוב עמדו קצת אנשים מחזיקים עצמם חכמים גדולים בעיניהם כמו סנהדרי גדולה, שחייב האדם לשמוע להם אפילו אומרים על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, והמציאו וברו מלבם לפרש זה הלשון כל פנות שאתה פונה לא יהו אלא לדרך ימין דהיינו מצד ימין לצד שמאל כדרך שאנו בני ברית כותבים שלא כדברי הראשונים ז"ל אשר מפיחם אנו חיים, והם המרדכי בשם מהר"מ מרוטנבורג ז"ל בפרק במה מדליקין (אות רסו) ומהרא"י ז"ל בתרומת הדשן בסימן ק"ו ובסימן צ"ח, ומהר"י קולון ז"ל בשורש קפ"ד, ומהר"ל בהלכות חנוכה (סימן מ'). ובית יוסף בטור אורח חיים בסימן קכ"ח (ד"ה וכשמחזירין פניהם). כולם כאחד ענו ואמרו בפשיטות ובלתי מסופק כלל שפירוש דרך ימין היינו מצד שמאל לצד ימין וכן המנהג פשוט נענוע לולב ובהדלקת נרות חנוכה ובשאר מצות.

"והנהו חכמים חדשים מקרוב באו להסיג גבול אשר גבלו הראשונים ז"ל והרגילו עצמם ותלמידיהם משבושים עמהם לנענע לולב מזרח צפון מערב דרום וכן בהדלקת נרות חנוכה להתחיל מצד ימין ולפנות לסיים בצד שמאל ונסתייעו מכל המשניות דבכל הגמרא המדברים בענין עליה והיקף המזבח דרך ימין שלא נמצא בשום אחת מהם שהיה דרך ימין מן המזרח אל הדרום ומדרום אל המערב וממערב אל הצפון אלא להפך... ונמנו וגמרו שכל הראשונים ז"ל טעו או שלא הרגישו מראות דברים המפורשים בכל הני משניות הנוכחים, ולא תהא כזאת בישראל על כן אמרתי להאריך כאן קצת להראות שטותן ושבושם של האנשים האלה ולקיים דברי הראשונים ז"ל הנאמרים באמת ושאינן לשנות מנהג אבותינו..."

ומאריך להוכיח את החילוק האמור בין כאשר האדם מקיף את הרוחות שמסביביו לבין כשהאדם מקיף דבר מה מחוצה לו, ומסיים: "ומתוך כל הני משניות ופירוש רש"י והתוספות שהבאתי לעיל נסתם פי החולקים על הראשונים ז"ל וחייבים להודות לומר הראשונים ז"ל הם אמת ותורתם אמת ואנו בדאי... ובוה נתקיימו דברי הראשונים ז"ל וכל המפרש בענין אחר הרי הוא משבש ומהפך דברי אלקים חיים".

וראה עוד בשו"ת שבט הלוי (חלק ו סימן פג, לגבי הדלקת נר חנוכה וכל פניותיך לימין) שהביא את הט"ז שהסכים לדברי הלבוש, ומה שהקשה בצמח צדק (או"ח סימן סז) מדברי התוספות יו"ט הנ"ל, וסיים וז"ל "ואומר בעניי שאף שדברי הגה"ק נעמו בהסברתו אבל לא נגע בקושי המהיר"ל ולבוש דודאי כך כתיבת האותיות ראשון לימין ואח"כ שוב לימין השורה אצל הראשון, מכ"מ סדר הכתיבה כך שכל פעם שקוראין בתורה קוראין מימין לשמאל ולא משמאל לימין וא"כ הלבוש ומהר"ל מדברים מהכתיבה לצורך קריאה, והצ"צ מדבר מעצם הכתיבה ואלו ואלו דא"ח", וסיים שם, "ואמנם בעיקר קושי המהיר"ל והוכחת הלבוש והט"ז מכתובה יראה דאין להקשות מזה על מהר"ם וגדולי הקדמונים והכרעת השו"ע, דפשוט אצלי דאע"פ דסדר פני לימין היינו משמאל לימין, אבל כתיבה כך נאמרה הלל"מ וכך ראה משה כתיבת התורה והלוחות כתובים מימין לשמאל מימינו אש דת למו, ומי בא בסוד ה", עב"ל.

אחרית דבר

למעשה אין אנו הולכים הכא כשיטת הרש"א והרמ"ע מפאנו, הן בנענועים (לנוהגים בשו"ע אבל לחסידים הנוהגים כמנהג האר"י ז"ל אין בזה נ"מ), והן בהדלקת נרות חנוכה.

וממילא הכלל כך הוא: כאשר האדם עומד ופניו למזרח, והוא צריך לפנות לכיוון אחת מן הרוחות הסובבות אותו, אזי הוא פונה תחילה לכיוון דרום שהוא צד ימינו, ומשם לכיוון מערב, שהוא כעת צד ימינו, ומשם לצפון, ומשם למזרח.

אולם אם עומד ופניו למערב, אז צד ימינו הוא הרוח הצפונית, וממילא פונה תחילה אליה.

והנה הר"י סאמיגא ודעימיה כתבו שלכן כאשר מסבבים את הבימה עם הלולב ועם הספר תורה, מסבבים מדרום לצפון, כיוון שפני המסבבים הוא לכיוון מזרח הבימה ואחוריהם לצד מזרח ביהכ"ג, וממילא צד ימינם הוא רוח צפונית וכו"ל.

אכן באמת נראה שכפי הנהוג בדרך כלל בימינו, ההקפה סביב הבימה אינה נעשית כאשר פני המקיפים הוא אל הבימה, אלא הולכים ופניהם לכיוון רגליהם, ולפ"ז נמצא שכאשר מקיפים מדרום לצפון הרי הם הולכים לכיוון שמאלם. ונמצא שכאשר מקיפים כך את הבימה הרי אנו נוקטים כשיטת הרש"א והרמ"ע מפאנו, להיפך ממה שנקוט לענין נענועי הלולב והדלקת נר חנוכה. והדברים צריכים עיון רב.

נספח: פנייה דרך ימין במילי דעלמא

אגב עסקינו בהאי כללא דכללן לן חז"ל ש'כל פניות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין', ראוי לחקור האם כלל זה תקף רק כאשר המדובר בענייני מצוות בהם יש עניין של חלוקת רוחות, ובאו חכמים להורותנו סדר הקדימה בין הרוחות בקיום המצוה, או שמא הרי זה כלל גדול בכל עניין ששייך בו בית הספק איזה רוח להקדים, ואף גם במילי דעלמא, כגון כשהאדם הולך ובא לפרשת דרכים ויש לו ספק להיכן לילך, גם כאן יש לו לפנות לצד ימין.

ויש שהביאו ראייה שאין כלל זה תקף רק בדבר מצוה, אלא בכל דבר, ממה שנפסק (או"ח קכח) שכאשר הכהנים מחזירים את פניהם מן הציבור אחר שמברכים ברכת כהנים לא יחזירו אלא דרך ימין. והנה כשמחזירים הכהנים את פניהם מברכת כהנים מאי מצוה אית בה, והרי כבר נגמרה המצוה, ומשמע דגם בשאר דברים יש לעשות כן. אולם משמיה דהגר"ש הלוי וואזנר הובא שאין ראייה מכאן, דיתכן לומר דגם בזה יש מצוה, דחזרת הכהנים הרי זה כגמר המצוה (וחינן איך שהגר"ש בעת חזרתו מ'בואי בשלום' היה מקפיד לפנות 'דרך ימין', וראה במבוא מדרכו"ש).

ובספר משברי ים (חזקה דמעיקרא ודהשתא, פתיחה, כט-ל) חקר בבדיקת חמץ אם נימא שכשיש לפניו שני חדרים - יבדוק החדר הימני קודם השמאלי,

והציע הספק קמיה רבו הגר"א גנחובסקי דאולי הכא דליכא חפצא דמצוה שאני, ואמר דלא מסתבר לחלק. ומשמיה דהגאון בעל חזון איש מתאמרא שאמר, שהאדם מחוייב בדיני התורה בכל צעד מחייו, והאדם אשר יקיים דיני התורה בשלימות, ינצל מכל רע, והקב"ה מזמנו לו לאדם ההיכי תימצו לקיים ההלכות, כדי שעל ידם ינצל, ואם לא יקיימם לא ינצל, והביא כדוגמא מה שאמרו חז"ל 'כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין', ואמר שיתכן שאדם הולך בדרך ובור לפניו ואינו מבחין, וע"י שיקיים הלכה זו שיפנה לימין ינצל מליפול בבור מכת קיום ההלכה.

ועל הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן הרב דפוניבו' מסופר (ראה באריכות 'הרב מפוניבו' א, קטו) שבעת המלחמה בברו הוא ועוד מבני קהילתו ובאו לפרשת דרכים, ולא ידעו להיכן לפנות לימין או לשמאל, ואמר להם הגר"ש: 'כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין', וכך עשו, ונתברר שאם היו פונים לשמאל היו נהרגים רח"ל.

פתיחת הארון קודש

תן לחכם ויחכם עוד, בענין פתיחת הארון קודש, האם מזויזים את הפרוכת מצד ימין לשמאל או שמאל לימין.

בדרישה (או"ח סימן תרנא, ג) כתב וז"ל: "בתשובת מהרי"ל (סי' מ) כתב בלולב נ"ל להקיף דרך ימין כשמנענעין מנענעין למזרח דרום מערב צפון וכו' ודלא כאיכא דמפכי להו ולא ידענא טעמם עב"ל וכן נוהגים. וטעמא דמהרי"ל הוא דכל פינות שאתה פונה הפנה לצד ימין (יומא נח ע"ב) וכן בנר חנוכה אנו מדליקין כסדר כתיבת הגוים מצד שמאל לימין וכן פותחין הפרוכת שלפני הארון וכן היה הכהן מטיב ומדליק הנרות אבל בהיקף שמקיפין הבימה או כשמוליכין הספר תורה על הבימה הולך תחלה על צפון וכשמחזירין אותו

הולך החזן עמה לדרום נמצא שמקיף צפון מערב דרום גם כן מטעם כל פינות שאתה פונה הפנה לצד ימין כי ידוע שאדם העומד למזרח ורוצה לעקור רגליו עוקר רגל ימין בראשונה כי כן טבע כל אדם ולכן יש לכבד רגל ימין להתחיל מצדו ועל דרך זה הוא (הבימה) והפיכתו) הכהנים פניהם כשעולין לדוכן כן כתב בית יוסף בסימן קכ"ח עיי"ש ולכן גם הכהן כשעלה לכבש שהיתה בדרומית מזרחית זרק כן דרומית מזרחית מזרחית צפונית צפונית מערבית מערבית דרומית כי כן סדר הימין כדרך ההליכה אבל כשאדם עומד במקומו למזרח ואינו זו ברגליו רק בידי הוא זו לנענע או להניף תנופה או להדליק נר אז יד ימין קודמת וצד ימין חשובה ומקיפין דרום מערב צפון ודוק כי בזה הכל מיושב..."

ואילו הוא בעצמו כתב במקום אחר (פרישה על או"ח סימן קכח, כג) וז"ל בתו"ד: "...וגם כשפותחין הארון ומסירין הפרוכת יש נוהגין שמסירין מצד צפון לדרום והוא הפנייה מצד שמאל לימין ויש אומרים כדרך שבני אדם כותבין והיינו שישלוט בידו הימנית שמצדו יאחזו הפרוכת ויגלגלה לצד שמאל דוגמא בהליכה עקירת רגל ימין. ולפי מה שכתב ב"י לעיל סימן קכ"ג (עמ' רצו ד"ה וכתוב בהגהות) דנותנין שלום לצד שמאל תחלה ולית ביה משום כל פינות יהיו לצד ימין כיון דאינו פונה לשום צד הכי נמי בפתיחת ופינת פרוכת מצפון לדרום אין קפיא דהא גם כן אינו פונה ועיין מ"ש לקמן (סי' תרנא אות ב) בדין נענוע הלולב לצדדין איזה צד יקדים".

ובדרכי חיים ושלום (בסדר קרה"ת סימן צ"ה, שתלמידו הגה"צ ר' יחיאל מיכל גאלד זצ"ל מקראלי - הביא בהגהה שם את הדרישה הנ"ל) כתב שמנהג קרה"ק ממונקאטש היה: "פתיחת הארון קודש הי' רבינו בעצמו והי' מסיר הפרוכת מצד ימין לצד שמאל ולא שינה".

דעת הרה"ק בעל המאור ושמש' זי"ע

כפי שכתבנו שיטת הרש"א והרמ"ע מפאנו שיטה דחוויה היא. לאור זאת מעניין להביא את דברי הרה"ק המאור ושמש' מהם עולה שנקט בפשיטות כשיטת הרמ"ע מפאנו. בדבריו הוא עומד על דברי הפוסקים בגבולות הארץ, שם נאמר (במדבר לד, ג-י) "והיה לכם פאת נגב... וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול זה יהיה לכם גבול ים, וזה יהיה לכם גבול צפון... והתאויתם לכם לגבול קדמה", הרי שהתורה נקטה את סדר הגבולות מן הדרום למערב וממערב לצפון ומצפון למזרח. וי"ש לדקדק למה חישב כאן גבולי ארץ ישראל מדרום למערב וממערב לצפון שהוא לצד שמאל, מדרום למזרח היה לו לסדר שהוא לצד ימין כדאיתא בגמרא 'כל פינות שאתה פונה לא יהיה אלא לצד ימין'".

כמוכן שקושיא זו היא רק למפרשים 'דרך ימין' היינו מן הימין אל השמאל, שאז יש לפנות מן הדרום אל המזרח, אבל לשיטת הסוברים ש'דרך ימין' היינו מן השמאל אל הימין הרי אדרבה, סדר הגבולות תואם את הפנייה דרך ימין. ויעו"ש מה שביאר בזה עפ"י קבלה.

'כל פינות' - 'פיניא'...

מדי עסקינו בכלל ש'כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין', נביא סיפור נפלא בעניין זה, המובא בספר 'פאר יצחק' על הרה"ק רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע (יט, ה):

"אחר פטירתו של רבינו איצק'ל לאתרן - עיר מולדתי - בנו בכורו הגה"צ ר' סנדר ליפא זצ"ל האבד"ק זידיטשוב, באו כל חסידיו העיר עם פתקאותיהם. בתוך הבאים בא אחד ושמו ר' יהודא יצחק ז"ל ושם אמו "אסתר פיניא", וכשסמר לו את פתקאתו העיר דרך אגב שבכל פעם שנתן לרבינו פתקא כזו היה רגיל לומר בבת צחוק: 'כל פינות שאתה פונה לא תהא אלא לימין! (לשון נופל על לשון - 'פיניא' 'פינות').

"הסיב ר' סנדר ליפא פניו אליו ושאל אותו ברצינות: היודע אתה מה היתה כוונתו של אבא מארי בדברים הללו? אבי הקדוש לא היה מרדף אמרים רקים ולא אמר כלום לשם שיחה נאה, ובכן הסכת ושמע אני אגיד לך את כונתו. איתא בוזה"ק פ' תרומה (קטו): על הפסוק 'להחיל אוהבי יש' וגו', שהש"י עולמות, ר"ז מהם (כמנין אור) הם מסטרא דימינא, וק"ג הם מסטרא דשמאלא סטרא דדינא, ומפני שצפה אבא מארי בפתקא שלך שהר"ת של שמך 'יודא יצחק בן אסתר פיניא' עולה מספרם ק"ג מספר שהוא מסטרא דשמאלא, רצה אבי להמתיק הדינים מעליך וברכך ש'כל פינות שאתה פונה לא תהא אלא לימין' ולא לשמאל, וכוונתו הקדושים הסתיר בבדיחותא כאלו אמר זאת בקשר על שם אמך 'פיניא' כלשון נופל על לשון".

מסקי הלכות

מהלכות ברכת לישב בסוכה

א. ברכת לישב בסוכה הוא רק בשעת אכילה: מנהג העולם כדעת ר"ת שאין מברכים על הסוכה רק בשעת אכילה ואפילו אם אוכל סעודתו רק לאחר זמן מכניסתו לסוכה, והטעם משום שהאכילה היא העיקר ופוטרת בברכתו את השינה הטיוול והלימוד בסוכה (שו"ע סי' תרל"ט ס"ח), וכתבו האחרונים דנכון לצאת גם דעת שאר ראשונים הסוברים דבכל כניסה חדשה לסוכה כשהיה הפסק והיטח הדעת מהכניסה הקודמת צריך לברך גם אם אינו אוכל, ולכן תיכף בכניסתו לסוכה יברך לישב בסוכה על דבר שהוא מחמישה מיני דגן ויאכל ממנו יותר מכביצה ואל יברך שוב פעם לישב בסוכה (משנ"ב שם סקמ"ו).

ב. יצא מהסוכה באמצע הסעודה: יצא מהסוכה באמצע הסעודה להתפלל או לעסקיו ולא הסיח דעתו מלאכול, וכל שכן אם יצא על מנת לחזור מיד, אין צריך לברך שוב פעם לישב בסוכה בחזרתו לסוכה להמשיך הסעודה (הכרעת השעה"צ שם סקצ"א).

ג. יצא מהסוכה בין סעודה לסעודה: יצא מהסוכה בין סעודה לסעודה כדי להביא דבר לסוכה או כדי לעשות צרכיו וכיו"ב על מנת לחזור מיד, אין צריך לברך שוב לישב בסוכה אפילו כשאוכל סעודה אחרת, ולכן היושב כל הסוכות בסוכה לומד מתפלל וישן שם, ואינו יוצא לשום עסק רק כדי לחזור מיד אין הוא צריך לברך רק באכילה ראשונה בליל יו"ט, ואם יצא לעסקיו והסיח דעתו לגמרי צריך לברך שוב בסעודה הבאה, יצא להתפלל מנחה או מעריב בין סעודה לסעודה על מנת לחזור לסוכה מיד לאחר מכן מברך שוב לישב בסוכה כשנוטל ידיו לסעודה אחרת (עי' משנ"ב שם סקמ"א ובשעה"צ שם דרוב האחרונים ס"ל דא"צ לברך על אכילה שניה אם לא יצא ביתיים ליציאה גמורה ודלא כט"ו ובי"ח דבכל גווני מברך באכילה שניה, עוד נחלקו הפוסקים ביציאת ע"מ לחזור מיד בין סעודה לסעודה או לעסקיו או לעסקיו ולא הסיח דעתו מלאכול, ובהקל להתפלל מנחה או מעריב ע"מ לחזור מיד בין סעודה לסעודה מסקנת השעה"צ בסקצ"א שמברך שוב בסעודה הבאה ע"ש טעמו).

ד. יצא יציאה גמורה וחוזר לסוכה ואינו עתיד לאכול עד היציאה הבאה: יצא מהסוכה לעסקיו או ללמוד בקביעות בבית המדרש וכיו"ב וכשחוזר לסוכה אינו עתיד לאכול בה עד היציאה הבאה, לדעת החי"א וכן הסכים המשנ"ב (שם סקמ"ח) צריך לברך לישב בסוכה דבאופן זה שאינו עתיד לאכול כששוהה בסוכה מברך על הישיבה בסוכה אף בלא אכילה, ובדעת תורה למהרש"ם ובערוך השולחן (שם סכ"ח) כתבו שאין המנהג כן ובכל אופן אין מברכים רק בשעת אכילה ואמר מרן זצ"ל שכן היה המנהג בכל מרכז אירופה (מכית לוי מועדי השנה פ"ט).

ה. ממשיך סעודתו בסוכה אחרת: היתה דעתו כשברך לישב בסוכה להמשיך את הסעודה בסוכה אחרת אינו צריך לברך שוב לישב בסוכה (במג"א סק"ז כ' דהליכה הוי הפסק ואפי' היתה דעתו מעיקרא לברך שוב בסוכה השנית, ובלבושי שרד השיג דלדין דקי"ל דהליכה לא הוי הפסק א"צ לברך אם היתה דעתו לברך מעיקרא וכן פסק במשנ"ב סקמ"ח), ואם לא היתה דעתו לברך מעיקרא כיון שיש דעות בפוסקים שגם באופ"ז אין צריך לברך, ספק ברכות להקל ולא יברך שוב לישב בסוכה, אמנם כדי לצאת מכל ספק כדאי לסיים את הסעודה בסוכתו, וכן אם מוכרח לצאת לסוכה אחרת כדי להשלים מנין לסעודת מצוה יצא בברכת לישב בסוכה מאחר שנוטל שם ידיו (עי' בשעה"צ שם סקצ"ד דבספר בית מאיר ס"ל דבכל גווני א"צ לברך בסוכה השנית דהוה מצוה אחת וסיים בשעה"צ דכדי לצאת מכל ספק אין כדאי לצאת באמצע סעודה, ועי' בשבת הלוי"ח ב"ב קנ"ח אות ד').

ו. המנהג לברך לישב בסוכה לאחר המוציא בין אנשים ובין נשים: נוהגים לברך לישב בסוכה לאחר המוציא [מלבד ביו"ט ושבת חוה"מ שהמקדש מברך לישב בסוכה לאחר הקידוש] כדי שיתחיל בסעודה שעל ידה היא עיקר חיוב הסוכה, ואח"כ יברך על הסוכה ואין זה הפסק בין ברכת המוציא לאכילה דצורך סעודה הוא כמו קידוש (שו"ע סי' תרמ"ג ס"ג ומשנ"ב סק"ז), גם הנשים הנוהגות כהרמ"א ומברכות על מצות עשה שהזמן גרמא, נוהגות לברך לאחר המוציא ואין לחוש בכך להפסק בין ברכת המוציא לאכילה (עי' שו"ת שבת הלוי"ח ח"ח סי' קמ"ד דאע"ג דאין מחויבות מצוות סוכה וברכה זו רשות היא בידים א"י"ז דומה לשאר אופנים שברכות הרשות נחשבת להפסק בין ברכת התנחן לאכילה דהכא שאני שזהו צורת המצוה אצל האנשים וכיון שמוותר לנשים לחייב את עצמן במ"ע שה"ז"ג ומותר להן לברך נמצא דגם אצלם זהו צורת המצוה וא"י"ז הפסק).

ז. ברכת לישב בסוכה על מעשה קדירה מה' מיני דגן: האוכל תבשיל העשוי מה' מיני דגן וכגון קניידלא"ך או פארפי"ל וכיו"ב בשיעור חשוב שקובע סעודתו בזה, או שאוכלו בחבורה מברך עליו לישב בסוכה, וכשאוכל יותר מכביצה ולא קבע עליו לא יברך לישב בסוכה, ומכל מקום יש להחמיר שלא לאכול מחוץ לסוכה יותר מכביצה ממעשה קדירה וכד' הפוסקים שדינו כפת שיותר מכביצה חייב בסוכה (שו"ע שם ס"ב ומשנ"ב סקט"ו).

ח. ברכת לישב בסוכה על פת הבאה בכסנין: על מיני מזונות נחלקו הפוסקים אם צריך לברך לישב בסוכה כשאוכל יותר מכביצה שלא בדרך קביעות [אבל כשאוכלו בדרך קבע וכגון במקום ארוחת בוקר (אפילו אם אינו אוכל כשיעור שאחרים קובעין עליו סעודה ולכן מברך עליו במ"מ) כתב במאמר מרדכי שמברך לישב בסוכה (בה"ל שם ס"ב ד"ה אם קובע ומשנ"ב סקט"ו)], וכן כשמקדש בשבת וי"ט בבוקר ואוכל מיני מזונות כדי שיהא הקידוש במקום סעודה אף שאח"כ יוצא מהסוכה לזמן רב עד שחזור לאכול סעודתו כתב בשע"ת דלכו"ע יכול לברך דנחשב לקביעות], ומנהג העולם לברך עליו לישב בסוכה וכתב המשנ"ב (שם) דכדי לצאת מכל ספק יראה שלא לצאת מיד לאחר האכילה רק לשבת שם זמן מה ויכוין בשעת הברכה על האכילה ועל הישיבה שאחר זה (ובספר מבית לוי מועדי השנה פ"ט מובא שאמר מרן זצ"ל שהמנהג בכל מרכז אירופה היה לברך לישב בסוכה על אכילת מזונות וכמ"כ במשנ"ב, ועי"ש בהערה ו' דהמנהג לברך לאחר ברכת בומ"מ ואף לדברי המשנ"ב דיש לכונן גם על הישיבה משום ספק א"י"ז נחשב להפסק דגם בברכה מספק לא חשיב הפסק).

בירורי הלכות

נפלה מחצלת מחמת הרוח מגג הסוכה שבקומה העליונה על הסכך שבקומה התחתונה האם נפסלת בכך הסוכה התחתונה?

שאלה: יש מקומות שבתקופת סוכות מצויות רוחות חזקות וקורה לפעמים שמחצלות הסכך עפים ברוח ונופלים למטה, מה יהיה הדין במקרה שהמחצלת מהסוכה שבקומה העליונה נפלה על גבי הסכך שבסוכה התחתונה, האם נפסלת

הסוכה התחתונה מחמת הסכך שנפל עליה מכיון שלא הונח על גבה לשם סוכה או לשם צל (והוה תעשה ולא מן העשוי) או שכיון שסוף כל סוף סכך כשר הוא לא נפסלת הסוכה מחמת כך?

תשובה:

סוכה הנעשית מאיליה פסולה

במתנ' סוכה טו. החוטט בגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה, ובגמ' שם טז. אמר רב הונא לא שנו אלא שאין שם חלל טפח במשך שבעה אבל יש שם חלל טפח במשך שבעה הרי זה סוכה, ופרש"י וז"ל אלא שאין שם חלל טפח גובה במשך אורך ורחב שבעה טפחים כשיעור סוכה ואחר כך הגדיש כל הגדיש על אותו חלל, דעכשיו נעשה שם סכך מאיליו ולא היה עליו שם סכך מתחילה, וכן נפסק להלכה בשו"ע סי' תרל"ה ס"א וז"ל סוכה אע"פ שלא נעשית לשם מצוה כשירה והוא שתהיה עשויה לצל כגון וכו' אבל סוכה שנעשית מאיליה פסולה לפי שלא נעשית לצל לפיכך החוטט בגדיש ועשהו סוכה אינה סוכה שהרי לא עימר גדיש זה לצל, הגה, ומה שעושה אחר כך הוי תעשה ולא מן העשוי, לפיכך אם עשה מתחילה כשנתן שם הגדיש חלל טפח במשך שבעה לשם סוכה וחטט בה אח"כ והשלימה לעשרה כשרה שהרי נעשה סכך שלה לצל וכו', ולכאורה לפי"ז הוא הדין בגדון דידן כיון שנפל הסכך על הסוכה התחנתה על ידי הרוח נמצא שלא הונח סכך זה על סוכה זו לשם צל שהרי הונח מאיליו.

לפי"ז מחצלת שנפלה מחמת הרוח ע"ג הסכך יכולה לפסול הסוכה כמו סוכה שתחת האילן

וכיון שהמחצלת שנפלה נחשבת לסכך פסול דין הסוכה התחנתה תלוי בדינא דשו"ע סי' תרכ"ו ס"א בסוכה שתחת האילן דכשצלתו של האילן מרובה מחמתו פסולה הסוכה אפילו כשצלתו של הסכך הכשר מרובה מחמתו ולא מהני באופ"ז ביטול רחוב וכמש"כ במשנ"ב שם סק"ב, ולפי"ז ה"ה בנדו"ד אם המחצלת שנפלה עומדת על חוב שטח הסכך של הסוכה התחנתה נפסלה הסוכה (דבדרך כלל צלתה של מחצלת רגילה מרובה מחמתו), וכשחמתו של האילן מרובה מצלתו וסכך הסוכה צלתו מרובה מחמתו תלוי הדבר בבי' שיטות בשו"ע שם, לדעה א' הסוכה כשירה, ולדעה ב' פוסל האילן את הסכך שכנגדו ולכן כשלא נשאר בסכך שאינו כנגד האילן שיעור שתהא צל הסוכה מהסכך הכשר מרובה מן צלתו פסולה הסוכה אלא אם כן עירב ענפי האילן עם הסכך הכשר או שהניח הסכך הכשר על ענפי האילן, ועיי"ש בבה"ל ד"ה וי"א שהעיקר להלכה כד' ב' אם לא בשעת הדחק שאין לו סוכה אחרת וא"א לו להכשירה דיש להקל כד' א', ועיי"ש במשנ"ב סק"ח דגם לד' הב' אם צלתו של הסכך הכשר מרובה מחמתו ומעורבו בו הסכך הפסול כשירה הסוכה אפילו כשענפי האילן ניכרים, וכן הדין באופן שמונחים זה על גב זה ואין אויר ביניהם, ויש חולקין ע"ז (חמד משה) ולדעתם כל זמן שניכר הסכך הפסול הסוכה פסולה לד' הב' בשו"ע, ועיי"ש בבה"ל סוף ד"ה מקרי עירוב שסתם להקל בזה (ולא חשש לד' החמד משה כבמשנ"ב וצ"ע), ולפי"ז ה"ה בנדו"ד אם המחצלת שנפלה עומדת על שטח קטן באופן שנשאר בסכך שאינו כנגדו שיעור שתהא צלתה מרובה מחמתה הסוכה כשירה בלא פקפוק, אמנם כשיש צורך בסכך הכשר שתחת המחצלת כדי שתהא צל הסוכה מרובה מחמתו הדבר תלוי בב' השי' בשו"ע דלד' הא' הסוכה כשירה ולד' הב' הסוכה פסולה, אמנם באופן שאין אויר בין המחצלת שנפלה לסכך הכשר (וכגון שמונחת על הסכך ולא תלויה באויר על גבי חוטים או סורגים) גם לד' הב' בשו"ע יש מקום להכשיר והדבר תלוי בב' הדיעות במשנ"ב סק"ח דלד' המג"א והפמ"ג וכן למסקנת הבה"ל שם הסוכה כשירה ולד' החמד משה הסוכה פסולה.

יש לצדד דסכך כשר שלא הונח לשם צל אינו דומה לסכך פסול או מחובר

ועיי"ש בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' ק' אות ב' שרצה השואל לומר שסכך כשר שלא הונח לשם צל אינו סכך פסול בעצם כמו מחובר או מקבל טומאה אלא שחסר לו ההכשר סוכה שלא נעשה לשם צל ולכן אינו פוסל את הסכך הכשר המונח תחתיו כסוכה שתחת האילן שהוא סכך פסול בעצמותו מדין מחובר, אלא שעומדים כנגדו דברי הגרעק"א בס' תרכ"ח ס"א דבשו"ע שם א' בדין סוכה שתחת הסוכה שכשאין התחנתה יכולה לקבל כרים וכסתות של העליונה של הסוכה התחנתה כשירה אפי'

כשסכך העליונה הוא למעלה מכ' אמה, ובמג"א סק"ג הביא מתוס' דלא אמרין דמה שכנגד הסכך הפסול ליחשב כאילו אינו (כדין סוכה שתחת האילן) דלמעלה מכ' לא מיקרי סכך פסול לפסול כנגדו, וכ' רעק"א דאין ללמוד מאן דאם העליונה אינה עשויה לצל בענין דפסול משום תעשה ולא מן העשוי ד"ג כשירה כיון דהסכך בעצמותו אינו פסול, דע"כ מוכרח דפסולה דתעשה ולא מן העשוי גרע טפי מפסול למעלה מכ', דהרי לקמן סי' תרל"ג ס"ה פסקין דאם מה שמחוץ להכשר סוכה הוא למעלה מכ' אמה וכגון שהיתה גבוהה מכ' ובנה אצטבא כנגד דופן האמצעי על פני כולה (באופן שיש לה ג' דפנות) ובה שיעור סוכה כשרה כל הסוכה כשרה (אפי' במקום שהסכך למעלה מכ' אמה) מדין פסול היוצא מן הסוכה, ואילו לענין תעשה ולא מן העשוי מצינו בס' תרל"ה בדין החוטט בגדיש דאם היה הגדיש גדול והניח חלל טפח רק במקום ז' על ז' ושוב חקק והגדיל הסוכה במקום שלא היה חלל טפח אינה כשרה אלא במקום שהיה בה חלל טפח ולא מכשרין מדין פסול היוצא מן הסוכה, הרי דס"ל לרעק"א דסכך הפסול משום תעשה ולא מן העשוי דינו כסכך פסול בעצם, אלא שכ' השואל דאפשר לומר דשאני הא דגדיש שיש בה עשייה הפוכה שהסכך הונח לשם גדיש ולא לשם צל משא"כ בהא דידן שנפלה ע"י הרוח ולא היתה הנחה בפועל ממש שלא לשם צל, וכה"ג מצינו בתוס' סוכה (יט. ד"ה לבראי) דבגמ' שם א"י תנא פסול היוצא מן הסוכה נידון כסוכה ופי' עולא דמיידי בקנים היוצאים לאחורי סוכה ויש שם ג' דפנות ומקשינן בגמ' מאי למימרא מהו דתימא הואיל ולגוואי עבידי ולבראי לא עבידי אימא לא קמ"ל, ופרש"י דעל דופן אמצעי קאי דעשוי לסוכה שלפנים ולא לסוכה שבחוץ, ותוס' לא ניחא להו בזה ופי' דאקנים היוצאים לאחורי סוכה קאי דמהו דתימא כיון שלא הונחו שם לצל פסולה קמ"ל, חזינן שפיר דמה שלא הונח לשם צל אינו נחשב כפסול בעצם דאל"ה לא היה לו דין של פסול היוצא וא"כ ה"נ בנדו"ד יש לומר דאי"ז נחשב כסכך פסול ואינו פוסל הסוכה התחנתה.

חילוק זה כבר כתבו החזו"א אמנם דבריו צ"ע

וכתב שם מרן זצ"ל דיסוד זה לחלק בין סכך פסול לסכך כשר שלא הונח לשם צל כבר כתבו החזו"א, דבסוכה יט. שם אהא דתנא פסול היוצא מן הסוכה נידון כסוכה פי' רבה ורב יוסף דמיידי בקנים היוצאים לפנים מן הסוכה נמשך רק כותל אחד עם הסכך (מחוץ להכשר סוכה ז' על ז') מהו דתימא הא לית בהו הכשר סוכה (דליכא שם ב' דפנות) קמ"ל דכשר, וברא"ש שם סי' ל"ה נתקשה מה הו"א לפסול מאי שנא מהא דקיי"ל שנים כהלכתן ושלישית אפי' טפח, וכ' הרא"ש דמיידי שעשה ב' המחיצות של הצדדין ארוכות אע"פ שהיה די לו בצד אחד במחיצה של ז' טפחים והו"א דהדבר מוכיח שרצה לעשות כל הסוכה בדפנות ארוכות ומהיכן שלא עשה מחיצה לאו מן הסוכה הוא אלא בפני עצמו קאי קמ"ל דכשירה, ובחזו"א או"ח סי' קמ"ד סק"א נתקשה וכי צריך סוכה לשמה הלא סוכת גנב"ך כשר ולאחר שנשא ונתן בדבר כ' דצ"ל דכוונת הרא"ש היא שכיון שהאריך את הדופן שמע מינה דלא נעשו הקנים היוצאין לשם צל ולכן הו"א דאינו כשר, והא דמכשרין ליה אף דפשוט דסכך פסול בעצם אינו כשר משום פסול היוצא (וכמש"כ הרא"ש שם לעיל סי' ג'), צריך לומר דפסול שלא נעשה לצל קיל טפי משום דפסולו הוא רק במחשבה וקל לו להיות נטפל לעיקר הסוכה וחשיב כולה סוכה, ואע"ג דבחוטט בגדיש כ' הרא"ש בס' ל' (ונפסק להלכה בשו"ע סי' תרל"ה) דלא מתכשר מה שלא היה בו חלל טפח מעיקרא משום פסול היוצא (וכנזכר לעיל בדברי רעק"א) שאני התם דכיון דאין בו אויר תחתיו כלל חשיב סכך פסול ממש אבל הכא בשעה שהונח למעלה אין פסולו רק משום מחשבה עכ"ד החזו"א, הרי שכבר מצינו בחזו"א דסכך שלא הונח לצל אינו דומה לסכך פסול בעצם, אמנם כבר בארתי במקום אחר (שבט הלוי ח"י סי' צ"ח אות ד') דדבריו צ"ע דודאי פשוטה של הסוגיא והראשונים לא משמע כדברי החזו"א דאנו דנים על הכשר פסול היוצא מן הסוכה כדי להכשיר פסול סכך שלא נעשה לשם צל, אלא כדי להכשיר המשך בעמוד כג

הילולא דצדיקא

הרה"ק
רבי ר' העשיל
מקראקא זי"ע

כ' תשרי
תכ"ד

הקדמה

כשבאים לתאר ולכתבו על האי צדיקא ופרישא שכל גדולי עולם נתמלאו אימה מגודל קדושתו, יש להקדים גודל התוארים שתיארוהו גדולי עולם, ואז אולי נוכל לתאר קורות רבינו לו במקצת למען ידעו דור אחרון, עד היכן מעלתו של ילוד אשה יוכל להשיג, למען ידעו דור אחרון גודל מעלתו מהו, ואולי יהיה בזה איזה הכנה דרבה ליום הגדול והנורא, שיכריזו כל בית ישראל אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו...

רבינו הגדול נזר הגאונים, הנשר הגדול (אגרות אוהב ישראל), **רבן של כל בני הגולה** (מליצי אש), **מרא דאתרא, אביר הרועים** (ט"ז אה"ע קנו ס"ח), **הגאון הקדוש הר"ר אברהם יהושע העשיל זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק קראקא, אשר היה חד בדרא, בוצינא דנתורא, ושמו יצא מסוף העולם ועד סופו, וכל הארץ האירה מכבודו, כי היה יחיד בזמנו, ומופת הדור והדרו, בתורתו וחכמתו בצדקתו וענותנותו, וגם הרביץ תורה בישראל יותר מכל חכמי וגדולי דורו, וזכה להעמיד תלמידים הרבה, ומהם גאוני עולם עמודי ההוראה, המה הגאונים הקדושים אשר כל בית ישראל נשען עליהם** (בנין שאול).

מסופר, כי כאשר שהה רבינו בעיר ווינא, נתקבל שם הגה"ק הר"ר שבתאי שעפטיל הלוי הורוויץ זצ"ל בעל ווי העמודים לאב"ד דמתא, ומתחילה לא החשיב כ"כ גודל מעלת רבינו, פעם אחת העלה רבינו לפניו איזה קושיא בדברי התוס', ולא היה בידו להשיב, והתחיל להתענות ולהתפלל שה' יאיר עיניו בתורתו, בלילה בא לו אביו הרה"ק השל"ה הקדוש זצ"ל בחלום וגילה לו פירוש דברי התוס', והזהירו לבל יקל בכבודו של רבינו, **כי רבינו הר"ר העשיל הוא נשמת רבינו תם מבעלי התוס'**, ועליו לכבדו (מעגל טוב להחיד"א).

ועוד העיד עליו הרה"ק הר"ר בונם מפארשיסחא זצ"ל, כי לא זכה הדור שיוכל לגלות דברי תורתו של רבינו מגודל גדולתו קדושתו, (רמתיים צופים). ומזה ילמדו גודל מעלתו מהו.

אלה תולדות

רבינו הרה"ק הר"ר אברהם יהושע העשיל נולד באביו הקדוש גאון הגאונים, הר"ר יעקב אב"ד לובלין, שהיה מגדולי תלמידי המהרש"ל מלובלין זצ"ל, בשנת ש"ג לערך, ומיד בילדותו נתמלא הבית כולו אורה, כי עוד כשהיה תינוק רך בשנים כבר ניכרו בו סימני חריפות ואהבת תורה, וכך נתחנך ונתגדל על ברכי אביו לתורה ולתעודה וממנו קיבל כל תורתו וחכמתו. ומפי ספרים נודע כי הזמין לו ה' בימי ילדותו חבר טוב, ואוהב נאמן שעליהם נאמר כי בני עליה מועטין המה, ה"ה הגה"ק הר"ר משה כ"ץ בן הגה"ק הר"ר אלעזר וועלשים ב"ר שלום אב"ד צפת המיוחס לעזרא הסופר שהיה תלמיד מובהק למהרש"א, והיה לו לחבר באהלה של תורה, וללון בעומקה של הלכה, ובהוויות דאביי ורבא, עד שגם האיש משה גדל מאוד ועלה

לגדולה וכיהן ברבנות העיר נאראל, ואח"כ במעץ. וכך עלה רבינו ונתעלה עוד ועוד עד כי אמרו כי הוא מופת הזמן בחריפותו ובקיאותו, בחידוד שכלו ובעומק חכמתו, וכי יפה כוח הבן מכוח האב...

במעלליו יתנבר נער

סיפר הרה"ק החידושי הר"ם מגור זצ"ל, כי אביו רבינו ה"ה הגה"ק הר"ר יעקב מלובלין זצ"ל, שהיה מכין עצמו לשיעוריו בלמדו בביתו, בונה וסותר בסוגיות הש"ס לצלול לעומקן של דברים, ורבינו שהיה עוד צעיר לימים היה חריף נפלא היה דרכו להשיב על דבריו ולפלפל עמו באמצע השיעור, ולכן כשהיה מכין השיעור היה אומר לעצמו, ואם העשיל'ע יקשה באופן כזה על דברי, אשיב לו ע"פ מ"ש רז"ל במקום פלוני, ואם מ"מ יקשה שוב באופן כזה, אשיב לו כך וכך. פעם אחת כשהכין עצמו בבוקר השכם והזכיר לעצמו שם בנו כנ"ל, היה רבינו שוכב במיטתו וכבר התעורר, ושמע האיך שאביו מתכונן לקושיותיו, כן הקטיב היטיב, וכאשר שמע שאביו כבר מוכן בעצמו מכל הקושיות, נענה מתוך מיטתו ואמר, ואם העשיל'ע ישאל כך וכך באופן שלא עלה כלל על דעת אביו...

כשם שהיה מיוחד בחריפותו בלימודו, כ"כ היה חריף בעניני העולם. כמסופר כי פעם בהיותו עוד ילד קטן, נסע יחד עם אביו בעיירות ובכפרים כדי לעודד בני הכפרים בחוקי התורה, הגיעו לעבר אכסניא אחת שהיה איש כילי וקמצן, כשהסבו לאכול הגישו לפניו קערות וכוסות קטנות מאוד, העשיל'ע הקטן כשראה זאת התחיל לצחוק, מיד וישאלהו אביו לצחוק מה זה. אמר לו העשיל'ע כי כעת הבנתי מאמר ר' יהודה שמעולם לא הבנתי, שבהגדה של פסח אומרים ר' יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב, דלכאורה מה בא ר' יהודה ללמדינו יותר, וכי אין אנו יודעים שהר"ת של העשר מכות אלו הם, וכעת נתחוויר לו פירושו, מאחר שר' יהודה ראה ברוח קודשו כי יבוא יום שיהיו יהודים שיתאכסנו אצל בעל הבית שיביא לפניו כוסות קטנים, ואם ישפכו עשר פעמים מהכוס לא יישר מאומה בהכוס, ולכן נתן סימנים והעמידו על שלשה, כדי שלא ישפך יין לריק, ועלתה שמחתי בי עד שלא הייתי יכול להתאפק מלצחק...

פעם הוכיח המלמד של רבינו בהיותו ילד, ואמר לו, העשיל'ע קום והתבונן, למה כל הילדים ההולכים בבית הספר של העכו"ם קמים בבוקר ואינם מתעצלים ויוצאים לבית הספר, ואילו אתה, מתעצל תמידין כסדרן בעצלות נוראה בבוקר, ועד שאתה יוצא לבית הספר אין לך חשק ללמוד, יש לך לקיים מאויבי תחכמי כדי להתחכם האיך צריכים להשכים בבוקר. אמר לו העשיל'ע, הלא חילוק גדול יש ביני לבניהם, כי הם כשמשכימים אין להם יצר הרע שיפיע להם בלימודם שהרי ממילא אין להם ריוח בלימודם, ואילו אני היצר הרע בא מידי בוקר להלביש בי עצלות כדי שלא אלך לעבוד את בוראינו, וכי למה לי טענות כאלה עלי...

בהיותו עול ימים בא שדכן מפורסם וגם רב מפורסם לבחון אותו עד היכן מגיע כחו בלימוד. ויאמר הרב אליו הנה שמעתי עליך להתפאר כי בכל מקום אשר יפתחו לך ספר תניד איזה חידוש, אמר לו הילד, אכן כן הוא! ויפתח לו הרב ספר אחד את הדף הראשון אשר לא היה כתוב עליו מאומה. וישב רבנו ללמוד, ופתח פיו בחכמה, והתחיל לנגן לעצמו קול שיר כדרך הלומדים, אבל קול דברים לא נשמע רק הניגון. וישאלהו הרב הבוחן מדוע אינני שומע מאומה וישיבהו מאחר שאינני רואה מאומה...

סיפר הגה"ק הר"ר שלמה קלוגער זצ"ל להגה"ק הר"ר שלמה אייגער בן הגה"ק הר"ר עקיבא אייגער זצ"ל, כי מעשה שהיה אצל רבינו בהיותו ילד, כי פעם בהיותו ילד התחשק לו שיקנו לו איזה חליפה יקרה, ואביו סירב בו לקנותו, וכיון שהגיע ליל הסדר גנב העשיל'ע את האפיקומן כמנהג ישראל, וכאשר הגיעו לצפון וביקש אביו שיחזירו לו האפיקומן, אמר לו העשיל'ע הקטן, אם תבטח לי שתקנה לי החליפה, וניסה אביו להתווכח עמו שאין כאן המקום לזה, אמר לו העשיל'ע, א"כ איני מחזיר לך האפיקומן!!! כשראה אביו שמתאחר הזמן ואינם מגיעים לעמק השוה, בלית ברירה הבטיח לו שיקנהו לו אחר המועד, ובכך החזיר לו הילד האפיקומן. והתחיל לחלק האפיקומן בין כל המסובין, כשהגיע להעשיל'ע דילג אותו והמשיך אח"כ לחלק, מיד שאלו הילד, אבא! מאי האי בהנהגתך. אמר לו אביו, אם תוותר על החליפה היקרה אתן לך ג"כ לקיים מצות אכילת אפיקומן. מיד שלף העשיל'ע מחיקו חתיכת אפיקומן, ואמר בניצחון ילדותי, ראה נא שהקדמתי רפואה למכה, מאחר שידעתי כי כך יהיה הנהגתך בזה, ולכן לקחתי מלכתחילה חתיכת אפיקומן כדי לקיים המצווה...

האיש מקדש

בעודו בשחרות טל ילדותו, כבר היה נודע רבינו בתוך קהל ועדה, כי עלה בתורה וגדולה בחריפותו ובקיאותו, ושמו הטוב הלך לפניו, והציע הגביר העצום והידוע הרה"ג הר"ר משה ליזרש מבריסק, בנו של הגאון רבי אליעזר איסרליש זצ"ל, אחיו של הרה"ק הרמ"א זצ"ל, ושהוא היה חתנו של הרה"ק המהרש"ל זצ"ל ליתן את בתו הרבנית הצדקנית מרת מרים ע"ה לו לאשה, ובשכר זה קיבל על עצמו לפרנסו כדי שיוכל לישב באהלה של תורה בלי טירדת הפרנסה כלל וכלל, אכן שידוך זה לא התקיים לאורך זמן, מאחר שנסתלקה לו בקיצור שנים, ואז נשא את הרבנית הצדקנית מרת דינה בת הרה"ג הק' הר"ר רבי יהודה וואהל מבריסק זצ"ל בן השר רבי שאול וואהל זצ"ל, שהיה מלך פולין ליום אחד כידוע, והיא ילדה לו בנים ובנות אשר מהם יצאה תורה והוראה על פני כל הארץ.

הרבנות בלובלין

רבינו זצ"ל עוד בימי עלומיו כבר רוח ד' נוססה בו, ונתן אל לבו לרומם קרן התורה, וכל ישעו היתה

להרביץ תורה ברבים. ולכן עוד חיי אביו הצטרף אל אביו לסייע בהנהגת ישיבתו הגבוהה בבריסק, גם אח"כ בעת שנתקבל אביו לאב"ד ור"מ בק"ק לובלין, וכפי שנקרא בפיהם של התלמידים חכמים, הרה"ק הר"ר יעקב מלובלין זצ"ל, נסע רבינו עמו וקבע את בית מדרשו בעיר לובלין, ומכל קצוי ארץ ואיים רחוקים נהרו אליו תלמידים הגונים ללמוד ולשמע נפלאות מתורתו. ואחר פטירת אביו הגאון זצ"ל, מינו את בנו רבינו שיהיה הוא ראש הישיבה למלאות מקום אביו, ובכהונת הרבנות בעיר לובלין נתעטר אז הגאון הישישי רבי נפתלי ל"ץ זצ"ל אבד"ק ניקלשבורג ומינסק, שהיה בן בתו של מהר"ל מפראג זצ"ל, ורק אחר פטירתו נתקבל רבינו לכהן פאר גם ברבנות העיר.

סיפר הגה"ק הר"ר יוסף שאול נאטענזאהן זצ"ל בעמח"ס 'שואל ומשיב', כי פעם גילו מן השמים להרה"ק הר"ר שמשון מאסטרופולי זצ"ל ה"ד שיזכה לשבת בגן עדן יחד עם הרה"ק הר"ר העשיל מקראקא ה"ה רבינו זצ"ל, ומאחר ששמעו של רבינו עדיין לא הגיע לאזניו, לכן יצא לעבר העיר לובלין כדי לתהות על קנקנו של רבינו, וכך עשה ולבש עצמו בגדים פשוטים, ותהחיל לעשות עצמו כזר בעיני האנשים במעשי, וכך הגיע אל רבינו, ואמר לו, רבי הנה חולה אני ל"ע ואין לי מקום ללון, אולי אוכל לשהות בביתך כמה ימים? מיד הסכים רבינו בשמחה להכניסו לביתו. ביקש עוד העני, אולי אוכל לקבל מיטתו של רבינו כדי לשכב בנוח, אולי יקל לי מחולי, וגם לזאת הסכים רבינו, ולא עוד שעשה הכל בשמחה על גודל הזכיה של הנכנסת אורחים. וכך היה רבינו עומד ומשמש לאיש המסכן כדי להקל לו, ונתן לו תרופות הוא בעצמו, וכך היה ר' שמשון בסמוך לרבינו כדי לתהות על קנקנו בשלימות בכל פרטיו ודקדוקיו. ויהי בחצות הלילה, והנה שומע האיך שרבינו מתיישב על הארץ, והתחיל לבכות ולהתייפח בתיקון חצות כדי לקונן על בית מקדשינו ותפארתינו שנחרב ועדיין לא זכינו להיבנותו, אז עמד הרה"ק הר"ר שמשון מהמיטה, וגילה עצמו לרבינו כי לא בא אלא כדי לתהות על קנקו, ושמוח הוא על גודל הזכיה שנפלה בחלקו שיוכל לשבת בחופה אחד עם רבינו בגן עדן.

נסיעתו לוויען

מסופר כי פעם אחת נדד רבינו מעיר מגוריו לובלין ונדד מעיר לעיר, וכך הלך לעבר העיר ווינא [וויען] כדי להשתדל למצוא תרף עבור אחיו בני מדינת פולין וליטא, אשר היו אז במצור ובמצוק מאוד ע"י צוררי ישראל אחרי חורבן הקהילות בגזירות ת"ח ות"ט, שנהרגו ר"ל בעת ההוא תשמ"ד קהילות קדושות לערך, ועוד רבבות אלפים נשחטו על קידוש שם שמים ר"ל ה"ד, כידוע. ונוסף עליהם ההרג הרב שהיה בימי מלחמת השוועדין [שבדיה] בשנות תט"ז - ת"י, שהרבה נהרגו על קידוש שם שמים ר"ל ה"ד ע"י גייסות צבא פולין, וגם ההרג רב שהיה בלובלין בשנת תט"ז שהרגו צוררי ישראל משך שבעה ימים רצופים באחינו בני ישראל ה"ד, ולכן נסע רבינו לעבר העיר ווינא כדי להתרים את אחיו שירחמו על אחיהם שחיו במצור ובמצוק, וכך יוכלו להתחיל חיים חדשים אחרי השממה. וכך שהה שם רבינו כמה חדשים בעיר וויען. בדרך נסיעתו לוויען עבר דרך ארץ מעהרין, ובכל מקום בואו חרדו לקראתו כל גדולי המדינה לקדם פניו באהבה ובכבוד, וכולם היו משתוקקים ליהנות מאור תורתו וחכמתו, גם הגאון רבי אפרים הכהן זצ"ל מוילנא בעל שו"ת שער אפרים, אשר בברחו מוילנא

מחמת המצוק מצא מפלט לו שם עם שאר פליטי חרב, שמח לקראתו. רבינו נסע אז מעיר לעיר עד בואו לעיר ניקלשבורג אשר היתה אז רבתי עם, מלאה חכמים וסופרים, ומלכם בראשם הגה"ק הר"ר מנחם מענדיל קראכמאל זצ"ל בעל שו"ת צמח צדק, אשר יצאו כולם לקראתו וכיבדו אותו בכבוד מלכים. וכל אנשי מופת ואדירי התורה שמחו לקראתו, והיו עוטרם אותו בתפארה. כל ימי שבתו שם בוויען, השיב תשובות לחכמי הדור והכריע בכל דבר הקשה אשר הביאו לפניו לחרוץ עליו משפטו ודינו, אכן בכל תקופת שהותו בוויען, הקדים לחתימתו את התואר 'הטרוד וישוב בגולה', כדי להשתתף בצערן של אחיו ששרויים בצער ובמצוק.

מסופר כי בעת שהיה רבינו בוויען, ועמד בפני המלך ושריו, לבש רבינו בגדי פאר ויופי, שנכנס אצל המלך ויתמחו האנשים מאוד, והיה שם אחד מן השרים שהיה מלומד בספרי התנ"ך, והוא היה אחד מן היושבים ראשונה במלכות, ושאל הוא את רבינו, הלאו החכם מכל אדם אומר במשל, 'אל תתהדר בפני מלך', וא"כ מנין לו לרבינו הנהגה זו? ויען לו רבינו מיד בחכמתו, הלאו חכמינו ז"ל גילו לנו כי 'אה עניותא לישראל, וא"כ עיקר היופי של בני ישראל הוא העניות והדלות, ולכן כאשר באתי לפני המלך קיימתי דברי שלמה המלך שהזהיר לנו 'אל תתהדר לפני מלך', ולכן כדי להסיר ההידור והיופי העיקרי שלנו, הלבשת בגדי יופי כדי לעשות היפך מהידור שלנו... ואכן התפלאו כולם מתשובתו החריפה של רבינו, וזכה רבינו לדבר על לבו של הקיסר שיעמוד לימין אחיו העניים, לעזרם בממון כדי שיוכלו לקשם והתחיל חיים חדשים ב"ה. (כלילת יופי ח"ב).

הרבנות בקראקא

ויהי בשנת תט"ו, לאחר שנתבקש בישיבה של מעלה הגה"ק התוספות יום טוב זצ"ל שהיה רב אב"ד בעיר קראקא, נמנו וגמרו ראשי ומנהיגי ק"ק קראקא ושלחו מכתב רבנות לעבר העיר לובלין מקום מגורת רבינו באותם ימים, שיבוא לכהן ולמלאות מקום התוס' י"ט, מאחר שלא מצאו אדם ראוי שיוכל לשבת על כסא רם ונשא כזאת, וכמו כן להנהיג את הישיבה המפוארה שהיתה שם מימי קדם. ומאז עמדו כל גדולי התלמידים וגאוני העיר תחת ממשלתו וסרו למשמעתו.

ויהי בעת שנתקבל רבינו לכהן כאב"ד ור"מ בק"ק קראקא היה לו ענין עם עוד גאון אחר, מי שיהיה הרב אב"ד, ואמרו הרבנים כי מאחר שאינם יכולים לדעת מי הוא הראוי בשמים לכהן פאר בעיר גדולה וחשובה לאלקים בקראקא, ולכן יפתחו ספר תורה ומי שיוכיח משם שהוא צריך להיות רב, השני יודה לו. וכך עשו, ויפתחו הספר תורה וימצאו כתוב הפסוק בפרשת בשלח 'הנני עומד שם לפניך על הצור'. אז פתח רבינו ואמר בדברי חכמה, כי בודאי אני נתמנית להיות הרב ואב"ד בעיר הזאת 'קראקא', כי ה'נני עומד שם לפניך ר"ת 'העשיל'. על הצור בגימטריא 'קראקא', (טיב גיטין).

כה סיפרה הרבנית הצדקנית אחר פטירת רבינו, פעם אחת באו שני אנשים ממרחקים לעבר העיר קראקא, כדי לעמוד בדין בבית דינו של רבינו, והתביעה היתה על כמה וכמה אלפים. ובא הנתבע תחילה אל רבינו, והביא עמו מתנה מאה אדומים חדשים, והניח לו על השלחן, וביקש ממנו לעמוד לימין צדקו. ואמר לו הנתבע, אין אני נותן מתנה זו לאדוני בתורת שוחד ח"ו, אין זו אלא כדי לזכות את הזכאי ולחייב את

החייב. ומיד הסכים רבינו לקח את מלוא הסכום לידו, ואמר לו רבינו, אעשה לך כל הטובות כאשר תבוא למחר לדין תורה! וכך הלך לו הנתבע בביטחה כי רבינו יעמוד לצידי. באותו הלילה שלח רבינו לקרוא אליו בניו וחתיניו, וכן את זו' הרבנית הצ' מרת דינה ע"ה, ואמר לה, שתכין סעודה יפה בשביל כל בני המשפחה, וכן עשתה והכינה סעודה גדולה לכולם. ואחרי שאכלו ושתו, הוציא רבינו זצ"ל מכיסו אותן המאה אדומים, וספר אותן בפניהם אחת אחת עד תשלום מאה אדומים, מכיון שראו בניו וחתיניו גודל הסכום, מיד שמחו על זאת, מאחר שסברו כי בוודאי רוצה הוא לחלק מנכסיו להם, ולכן ספר כל המאה אדומים. ויהי כאשר כילה רבינו לספור המעות החזיר את מלוא הסכום לכיסו, ואמר להם, דעו נא בני וחתיני שקראתי אתכם לבוא לביתי בכדי שממני תלמדו וכן תעשו גם אתם, שלא תהיו להוטים לקבל מתנות, כשתהיו מושלים בישראל, הן שתהיו רבנים, או ראשי מדינות, כאשר תראו עתה שנתן לי הבעל דין במתנה מאה אדומים זהב, והנה נא ידעתי שאותו איש שנתן לי הכסף יצא ממני בשמחה ובטוב לב ואינו יודע כי למחר אני מחזיר לו כל המאה אדומים שנתן לי, כי חלילה לי למכור נשמתו באלף אלפים דינרי זהב כיוצא בזה... (זרע בירך שלישי עמ"ס ברכות).

פעם אחת כשבת רבינו ברבנות קראקא, והיה נוסע לפעמים קרובות לעבר הכפרים כדי לחזקם ולעודדם כנ"ל, הגיע רבינו לכפר אחד, נתקבצו כל בני הכפר ועשו סעודה גדולה לכבוד רבינו, ונמשך הסעודה עד לאחר חצות לילה. ושם באותו בית היה מלמד אחד, ור' דוד רוטנער שמו, ומנהגו של ר' דוד היה, שהיה קם בכל לילה בחצות כדי לקונן על חורבן בית המקדש באמירת תיקון חצות, ושכיבתו היה בין התנור של בית החורף לבין הכותל, והיה לו שם נר. וכמו כן באותו לילה שהיה שם רבינו קם רבי דוד הנ"ל מבית שכיבתו, ויהי כאשר ראה האיך שרבינו יושב בסעודת קבלת פנים, אמר לו בתמימה! הן אראלים צעקו חוצה ומלאכי שלום מרי יבכיו, ואתם יושבים ל"כ בהרחבה, בלשון תמימה! והלך תיכף לדרכו. ורבינו מיד כשמעו נחשך לו בעיניו על אמיתות דבריו, ותיכף בירך ברכת המזון, והלך לו לשכב. ויהי בבוקר קרא רבינו לר' דוד ושאל אותו, כמה הוא מרויח עבור שכר הלימוד. אמר לו שהוא עשרה רובל כסף. אמר לו רבינו, אני אתן לך את שכרך העשרה רובל כסף, ואקח אותך לי לקראקא ותהיה מוכיח שלי, שתמיד באם תראה בי איזה עוולה תיכף תוכיח אותי. ונתרצה ר' דוד לזה, וכך נסע עמו לקראקא, והיה מוכיח שלו, וכל אימת שראה ר' דוד איזה עוולה הוכיח אותו ותיכף בפני עם ועדה. ומנהגו של הר' דוד הנ"ל שהיה יושב תמיד בבית המדרש. פעם אחת נתאחר רבינו מאוד ובא להתפלל כאשר עבר כבר זמן תפילה. ויהי כראות ר' דוד לרבינו כאשר הגיע הוא להתפלל, ויגש ר' דוד אחר התפילה ואמר לרבינו, איני רוצה להיות עוד מוכיח לרבינו, והנני רוצה לנסוע לביתי! רבינו כששמע זאת היה בטוח שהטעם שאינו רוצה להוכיח אותו יותר, הוא מאחר שאיחר כ"כ לתפילה, ואולי אינו רוצה לציית לו עוד, ולכן התחיל רבינו להתנצל בפניו, כי הטעם שאיחר הוא מחמת שלמד בעיון גדול, ולכן לא היה לו פנאי לילך להתפלל. אמר לו ר' דוד, אעפ"כ איני רוצה להיות עוד מוכיח בשום אופן. ויהי כאשר התעקש רבינו לדעת מה זה ועל מה זה, אמר לו ר' דוד, מאחר שראיתי כי הרה"ק הר"ר יעקב מאורליינש זצ"ל שהיה אחד מגדולי התוספות מלוא אתכם לבית המדרש,

שוב אינכם צריכים למוכח. אמר לו רבינו, תדע לך, כי הטעם שנכנסו עמי בעלי התוס' הוא מחמת העיון הגדול שהיה לי בדבריהם קודם התפילה, ומשום זה איחרתי לתפילה...

דרכו של רבינו בלימוד התלמידים היתה, שהיה נוהג להציע לפניו קושיא חמורה שיפלו בה בינם לבינם, והוא עומד עליהם וממתין לראות היאך שיתנצחו התלמידים בלימודם להבין הסוגיא לעומק הדברים עד שייגיעו לעומק הפשט והמושג, והיו הלומדים מתנצחין ביניהם בריתחא דאורייתא, וקולם היה הולך ומחריש אזנים מקצה בית המדרש עד קצהו, ובכל זאת גבר קולו של רבינו עליהם, ושמעו האיך שרבינו עומד על מקומו וקולו בקול שאגת ארי, 'אשרי איש שלא ישכח', כדי שלא יביאנו לרגל גאווה ח"ו.

ובענין קבלת התלמידים מסופר, כי לא היה באפשרות להתקבל בניקל לישבתו של רבינו, מאחר שרק שקדנים מיוחדים היו נכנסים ללמוד שם. פעם חפץ אחד הבחורים היחסנים להיכנס לשיבה, והפצירו ברבינו מאוד, ואז מחוסר ברירה השיב אכניס אותו אל הישיבה לנסיון, והיה אם הוא באמת שקדן ישאר ללמוד כאן, אולם אם אינו שקדן לא יהיה לו מקום בישיבתו. חלפו ימים מספר, ובעת ההוא היה השיעורים מתקיימים משך כמה ימים ולילות רצופים, באמצע השיעור לאחר שעות רבות שלא באה שינה על הבחורים שלח רבינו את הבחור הנ"ל להביא ספר מאוצר הספרים, והנה עברו מספר דקות והבחור לא חזר, שלח רבינו בחור אחר שיבדוק אחריו לאן נעלמו עקבותיו, חזר השליח וסיפר כי הבחור נרדם על הרצפה מאפיסת כוחות. שלח איפוא רבינו לבדוק אם הניח הבחור איזה חפץ מתחת לראשו בשעה שנרדם, ומצאו שכן הדבר. מיד שלח אותו רבינו לביתו, ואמר כי אינו ראוי הוא ללמוד בישיבתו, וטעמו ונימוקו עמו, כי אם היה נרדם ללא הנחת חפץ מתחת לראשו, סימן הוא שעסק בתורה ממש עד הרגע האחרון, וגם להנחת חפץ לא היה לו זמן. אך מכיון שהיה לו עוד איזה כוח להניח חפץ מתחת לראשו, סימן שעוד היה בו עוד קצת כוח, וא"כ איננו שקדן ראוי ללמוד בישיבתו.

ספרן של צדיקים

רבינו זצ"ל חידש וכתב והעלה חידושי תורתו עלי גליונות, וכמעט שלא נשאר מכל כתבי רבינו כלום, כי מעט מזעיר שנדפס בספר חנוכת התורה, ליקוטי בתר ליקוטי מחידושי תורתו המפורזים בספרי תלמידיו. ספר על הג' בבות, וחידושי רבינו על הטור.

"ובנוגע לספריו כתב בספר כ"י וז"ל ודע כי רבינו ז"ל חבר גם כן ספרים רבים ונכבדים כוללים חידושי

הלכות וחידושי אגדות וחידושי פוסקים ושו"ת ופסקים, אך מגודל ענותנותו לא רצה לפרסמם בדפוס, ובעבור זה נשארו בכתובים ובמשך הזמן נאבדו הרבה מהם ורק קצתם נשארו לפליטה ביד נכד נכדו הגביר מו"ה שלמה מגזע צבי מק"ק הורדנא אשר הוציא לאור בשנת תקל"ו הספר תפארת למשה על שר"ע י"ד מהגאון אבי אביו מו"ה משה האבד"ק הורדנא. ובהקדמתו שם הבטיח גם כן להוציאם לאורה אך לא נתקיימה מחשבתו בזה עכ"ל. והרב הגאון מו"ה יוסף לעווינשטיין נ"י האבד"ק סעראצק כתב אלי באחת ממכתביו וז"ל ומאבותי שמעתי שזקניי הג"מ יוקל הלוי הורוויץ אבד"ק בראד הביא אתו כל כתבי הקודש חידושים מהרבי ר' העשיל בספינה (שנפלו לו בירושה לחלקו מחותנו הג"מ יהושע העשיל אבד"ק טארלוויא נכד הר"ר העשיל ז"ל) ונטבעו הכל רק נפשו היה לשלל עכ"ל (קונטרס אחרון).

וכשהעיד הר"ר הר"ר בונם מפרשיסחא זצ"ל, כי לא זכה הדור שיוכל לגלות דברי תורתו של רבינו מגודל גדולתו וקדושתו, (רמתיים צופים).

הוא היה אומר

ושמעתי מא"א הגאון שאמר שיחת חולין בשם הר"ר העשיל הרב דקראקע זצ"ל שהיה מידתו לחזור במסכתא כל יום י"ב דפים, והיה מסיים ש"ס כל ג' רבע שנה, לפעמים בא בחימום הלימוד והיה נהנה ואמר רבש"ע אין תענוג גדול מזה בזה, ומה לי תשלום שכר לעולם הבא, רק בחסדך הגדול, לך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו.

בענין האמונה, שהאמאין צריך הקב"ה ליתן לו שכרו מיד: איתא במדרש כל מה שישאל אוכלים בעולם הזה אינם אוכלים אלא בשביל שכר האמונה. ותמוה מפני מה דוקא בעבור זאת. ויש לפרש דהנה באמת קשה אמאי שכר מצוה בהאי עולמא ליכא הא כתיב בימו תתן שכרו. וצריך לומר דהא קיימא לן דאם שכר את הפועל על ידי שליח אינו עובר משום בל תלין דהבעל הבית יכול לומר אני לא שכרתיך והשליח אומר הא לא עבדת אצלי. והנה התורה ניתנה לנו על ידי שליח זה משה רבינו עליו השלום משום הכי אינו עובר משום בל תלין. והנה איתא בגמרא ובמדרש דשני דברות הראשונות אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו. אם כן לפי זה אתי שפיר דכל מה שישאל אוכלים בעולם הזה הוא מכח שכר אמונה. דהא מצות אמונה שמענו מפי הקדוש ברוך הוא בעצמו ולא על ידי שליח אם כן מחויב ליתן השכר תיכף בימו (חנוכת התורה פרשת יתרו).

המשך בירורי הלכות מעמוד כ

איתא בגמרא כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים שנאמר והאכלתיך נחלת יעקב וכו'. ויש לומר דהשכר הזה הוא מוכרח לשומרי שבת. על פי הגמרא כל המענג את השבת נותנים לו כל משאלות לבו. וקשה איך אפשר לרוות לאדם כל משאלותיו הא כל שנותנים לו יותר ישאל נוספים מרבה דאגה כי רוצה מאתים. וכמאמר מרבה נוספים מרבה דאגה כי רבי הנכסים גורם שמתאוה ודואג על יותר כי אין אדם מת וחצי תאוותו בידו. אמנם בהנתן לו נחלה בלי מצרים וגבול אזי נתמלא משאלות לבו כי איך יתכן שיבקש יותר ויותר הלא גם היותר שיש לו הוא בלי גבול כלל (חנוכה"ת ליקוטים על מאמרי חז"ל).

במדרש רבה על הפסוק מה יפית ומה נעמת. וזה לשונו מה יפית בלולב ומה נעמת בתשובה עד כאן לשונו, ותמוה. ויש לפרש על פי דברי הגמרא במסכת סוכה דרב סובר לולב אין צריך אגוד ור"י סובר דלולב צריך אגוד דכתיב זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות. ויש לומר דאיך מאן דאמר סבירא ליה כמו שפירש רש"י בחומש בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע וכו'. והנה איתא שני טעמים למה כהו עיניו של יצחק חד טעם משום שלקח שוחד מעשו ועוד טעם מפני שהציץ בשכינה. והנה איתא במדרש שהשטן שואל להקב"ה היאך מקבל תשובה הא הוי כמקבל שוחד והשיב לו הקב"ה כשישראל עושים תשובה נקראים בנים ואב מבנו מותר לקבל שוחד. אם כן לפי זה ליכא למימר הטעם דכהו עיניו של יצחק משום שוחד דהא אב מבנו מותר. ועל כרחק צריך לומר מחמת שהציץ בשכינה. וזהו כונת המדרש הנזכר לעיל מה יפית בלולב כלומר כאותו מאן דאמר דלולב צריך אגוד להיות יפה ונאה משום דכתיב זה אלי ואנוהו. וקשה דלמא הפירוש כאיך המאן דאמר שהיו מראין אותו באצבע. וצריך לומר דזה אינו דהא יצחק שהיה מתכל בשכינה כהו עיניו. אך אכתי קשה דלמא כהו עיניו מחמת שלקח שוחד כנזכר לעיל. ועל כרחק צריך לומר דאב מבנו מותר וכו'. משום הכי מה יפית בתשובה דלפי זה שפיר מועיל תשובה (חנוכה"ת ליקוטים על נ"ך).

אשכבתיה דרבי

רבינו זצ"ל עלתה נשמתו בסערה השמימה ביום א' פרשת בראשית, כ' תשרי יומא דאושפיזא דיוסף צדיקא בשנת תכ"ד לפ"ק בעיר קראקא, ושם חלקת מחוקק ספון בבית עולמין הישן בחצר ביהל"נ הרמ"א. תנצב"ה. זכותו הגדול יגן עלינו ועל כל ישראל.

שהמחצלת שנפלה קטנה והסוכה התחתונה גדולה) **אף שאין הסכך מעורב בסכך התחתון יש להקל בשעת הדחק ואונס כשאין אפשרות לתקן וכגון בשבת ויו"ט שא"א להוריד את המחצלת שנפלה,** [דיש לסמוך על דעה הראשונה בשו"ע ס' תרכ"ו ס"א דכשהאילן חמתו מרובה מצלתו והסכך הכשר צלתו מרובה מחמתו אינו פוסל את הסכך הכשר שכנגדו, ובאופן שהמחצלת מונחת על הסכך הכשר בלא הפסק אויר יש לצרף גם ד' המג"א והפמ"ג שהביא המושנ"ב שם סק"ח ודברי הבה"ל שם ד"ה מקרי עירוב דגם לד' הב' בשו"ע שם יש להכשיר באופ"ז וכמשי"כ לעיל].

וע"כ להלכה למעשה אם רוב הסכך בסוכה התחתונה הוא מהסכך שלה הכשר (וכגון שנפלה המחצלת כשהיא מקופלת או שהמחצלת שנפלה קטנה והסוכה התחתונה גדולה) יש להקל שאינו פוסל את הסוכה התחתונה בשעת הדחק כשאי אפשר להסיר את המחצלת שנפלה (וכגון בשבת ויו"ט), אבל אם אין רוב בסכך הכשר כנגד המחצלת שנפלה, נפסלה הסוכה התחתונה.

חסרון דפנות, וגם עיקר חי' זה חסר מן הספר, ואם משום התמיה מה קמ"ל כבר ביארתי שם באורך הבנת הראשונים גם בלא"ה, **ומהרהיב שהביא השואל מדברי התוס' בדף יט.** (דנראה מדבריהם דלא נעשה לצל לא חשיב כסכך פסול ומתכשר משום פסל היוצא) **לא קשה** דהא רש"י והראשונים שם מ'אנו בפ"י זה דמשמעות הסוגיא שם דאין פסל היוצא מכשיר איזה פסול בסכך, **וגם את"ל כפי' התוס' מנא לן לדמות את ב' הניזונים להדידי** דילמא שאני התם דמתכשר משום פסל היוצא שהוא מטעם המשך ובטול לסוכה כשירה ממש משא"כ בנדו"ד שהסכך שהונח מאיליו פוסל את כל הסוכה.

מסקנת מרן זצ"ל לדינא

ומסיק שם מרן זצ"ל דהיות שבאמת סכך כשר הוא אלא שלא נעשה לצל ואיכא סברא הנ"ל אף דא"א לסמוך על סברא זו לחוד וכמו שכתבנו מ"מ באופן שרוב הסכך בסוכה התחתונה הוא מהסכך שלה הכשר (וכגון שנפלה המחצלת כשהיא מקופלת או

באור החסידות

"ישמחו השמים ותגל הארץ" – שמחת הקב"ה עם ישראל ותורתו

על הפסוק "שובע שמחות את פיך נעימות בימיך נצח" (תהלים טז א) איתא במדרש רבה (פרשת אמור ל ב) אל תהי קורא כן, אלא **שבע שמחות**, ואלו הן - ד' מינין שבלולב, סוכה, חגיגה ושמחה.

הלוא הפליג והנחיל בספה"ק **בית אהרן** (מאמרי שמחת בית השואבה) שצריך האדם לייגע עצמו על מידת **שמחה**, יותר מעל כל המידות טובות. ולאור דברי האלישיך הק (פרשת אמור כג לג-לד) תפרוץ השמחה מאליה, כי למדנו מדבריו ביאור חדש שהזמן גרמא לשמחתו של הקב"ה שישמח בניו רחומיו וכו' תיקון תשובה מוחלט, ומתוך כך נתגדל ונתקדש שמו של הקב"ה, ובקל יהיה מעורב שמחתו בשמחתו של הקב"ה - ששמח בשמחת ישראל קדושים, וזהו תוכן דבריו:

תג הסוכות אמר אלקים - הנה זה עיקרו **נוגע אלי**, אחר שהוצאתי אתכם ממצרים ונתתי לכם את התורה והייתי שורה עמכם בארץ, כמו שכתוב (שמות יט כ) "וירד ה' על הר סיני", קלקלתם וכו'. ולאחר שישמח שבו אל ה' ונרצו לפניו, ממילא ראוי לחוג תג גדול על כבוד השי"ת, כי נתבסס כבודו ונתקיים העולם אשר ברא. ותיקון הדבר היה למחרת יום הכפורים, על כן סמוך ליום ההוא צוה לחוג את חג הסוכות שהוא חג ה'. ואנחנו נחוג ונשמח ונעלו בכל שנה ושנה - בראש וראשונה לכבודו ויתברך - חוגגים את חגו, כמו שכתוב (ויקרא כג לט) "תחוגו את חג ה'". שכפי שאירע בצאת ישראל ממצרים, **מעין זה יארע בכל שנה ושנה**. כי מראשית השנה יתלכך האדם בדברי עונות גברו מנו. ומראש השנה והלאה יעשה תשובה ויתקן מעשיו, עד שביום הכפורים מתוקן העולם מהקלקול שבעבר.

כך במה שאמרו חז"ל (מדרש תנחומא פרשת אמור סימן כב) על הפסוק "אך בחמשה עשר יום וגו' ביום הראשון" וגו' (ויקרא כג לט) ראשון לחשבון עונות, כתב החיד"א (נחל קדומים פרשת אמור אות ט) לפי פשוטו אפשר "ביום הראשון" כי ביום הכפורים ישראל נקיים, שעלו מן הרחצה לכל עון ולכל חטאת, וארבעה ימים שבינתיים עסוקים במצוות ותפילות והכנה לחג. ובט"ו - יום טוב, **כימים אשר נחו בהם היהודים**, והוא ראשון לחשבון עונות. ולזה אמר החמנא "אך בחמשה עשר" למעט בעניני העולם הזה, ולבער היצר הרע.

ברוממות הימים - הגים וזמנים לששון, הנה ימים באים - ימי הסוכות המקדמים ונושקים לזמן שמחת תורה, מה נאוו אלו הדברים שכתב רבינו בחיי בספרו **כד הקמה** (ערך סוכה) במה שאמרה תורה (ויקרא כג מגב) "בסכות תשבו שבעת ימים" ודרשו חז"ל (סוכה כב ב) "תשבו כעין תדורו, כלומר, שהמצוה הזו אין לה הפסק כל ז', אלא מצוותו ביום ובלילה, ולא כמצוות הלולב שמצוותו ביום ולא בלילה, וכולל ללמוד כי מצות הסוכה יש בה רמז לעוה"ב, כי כן תענוג העוה"ב אין לו הפסק לעולם ולא סוף ותכלית, והוא דרך התורה על פי רוב. ומפני שהאדם אי אפשר לו שיריש עולם-זהו עולם-הבא כי אם בידיעת התורה, על כן תמצא מצוה זו שהיא רומזת לתורה, כי לשון סוכה לשון ראייה, כמו שאמרו חז"ל (מגילה יד א) למה נקרא שמה יסכה, שסוכה ברוח הקדש. הסוכה צריכה צל, וישראל מוזהרין להסתופף בצל התורה. הסוכה שלש דפנות, והתורה שלשה חלקים - תורה נביאים וכתובים - המעמידין את העולם, הוא שכתוב (ירמיה לג כה) "כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חקת שמים וארץ לא שמתי".

הנה כלל גדול בהכשר סוכה אמרו חז"ל (סוכה כב ב) שצריך שיהיו המוכנים נראים. ובכן ניתן להבין בהקדם מאמר יקר שכתב בספר **דבר בעתו** (לרבי ששון מרדכי משה - מחכמי בגדאד, חלק ב לראש חדש) בנוסח הברכה בקידוש לבנה **ששים ושמונים לעשות רצון קוניהם**. הנה האדם העושה מצוה ויגע בתורה, אף שהוא עושה לקיים מצות בוראו, על כל פנים יש לו שמחה גדולה במה שזוכה לעולם שכולו טוב לחיי העוה"ב, אבל כל צבא מרום מורחים ומתנגעים יומם ולילה לא ישבתו ואין להם שום שכר בעמלם, ועם כל זה ששים ושמונים מפני שזה הוא רצונו של מקום.

וכן כתב **ביערות דבש** (חלק ב דרוש י) לשבח ביקרת העבודה מתוך רגשי שמחה, ואלו דבריו: אשרי אדם שלבבו מהרהר לשמחו בשמחת תורה ולהיות שוקד על המצוות, כי זהו גורם שליומות אדם בשמחתו **לדבר מצוה**, וזו היא תכלית אדם. וכמה יש לשמחו שעומד ומשמש לפני ה' רם ונשא ועושה מצותיו כאשר צוה לנו בתורתו הקדושה, וכל מלאכי מעלה שומעים ורואים וששים בוה, ואך לא ישמח איש למאוד, שמחה כזו מביאה יראה בלב, כדכתיב (תהלים ב יא) "וגילו ברעדה", כי על ידי כך נתן בלבנו לפני מי הוא עומד. מה גם שסוכה רומז על צל תורה, וכשישמור האדם עצמו בקדושת הסוכה, יזכה שיהפוך עליה ענן ה', כמו שדרש **ביערות דבש** (חלק א דרוש ו) שיש בסוכה רמז גם כן על התורה, כי היא צלל דמהימנותא, והיא התורה הנקראת צלל דמהימנותא, ועל זה צווח שלמה (שיר השירים ב ג) "בצלל חמדתי וישבת", והוא צל תורה וצל סוכה. ויש לאדם לישב וללמוד תורה בסוכה, כי סוכה עשויה לענן ה' יומם על הסוכה, ואף שאין נראה, מכל מקום ברור ואמת מי שיושב בסוכה לשמה ועוסק בתורה ושמה בחג במצוה ושמחת מועדות, שענן ה' חופף למעלה מעלה, עין ראתה ותאשרנו.

צידה לדרך: ענין שמחת חג הסוכות מקורה בשמחת הקב"ה על תיקונם של בני ישראל כבח התשובה. וראוי להתייגע על מידת השמחה, וזה תכלית חיי האדם, הן עצם הזכייה לקיים רצון השי"ת, ובעיקר בעסק התורה.

נצור לשונך

טו תשרי
הלכות אסורי לשון הרע - פתיחה להלכות אסורי לשון הרע - לאוין

יב. ואם הוא מקוויק במחלקת על ידי ספורו עובר עוד על לאו (במדבר י"ז ה') ד"לא יהיה בקרן ובעדתי" שהוא אזהרה, שלא להקוויק במחלקת כדאיתא בסנהדרין (דף ק"י).

יג. ופעמים הרבה מצוי עוד לאו אזהרה, והוא לפי מה שרגליו הרבה פעמים לבזות לחברו במעשי הראשונים או בפגם משפחה או במעוט חכמתו בתורה או במלאכתו. כל איש לפי ענינו, אשר נאמר לו דברים, אשר יכעיסוהו ויבהילוהו, ולא יוכל להעזר מהם, אפלו אם היה הדבר בינו לבין עצמו, עובר על לאו (ויקרא כ"ה י"ז) ד"לא תונו איש את עמיתו" דאירי באונאת דברים, כדאיתא בקבא מציצא (דף נ"ח ע"ב), וקל וחומר אם היה זה בפני אנשים. ונמצא לפי זה, שהמגפה לחברו בין רכילות ובין גלשון הרע בפניו ובפני אחרים, מלבד שיש עליו לאו דלשון הרע ורכילות, כמו שכתבנו לעיל, עובר גם כן בלאו זה.

מקדש מעט

זמן שמחתנו

ימים אלו אנו נקראים 'זמן שמחתנו', אנו אומרים זאת בשמונה עשרה בתפילות ובקידוש וכו'. סגולה אשר **בדוקה ומונסה!** אנשים אשר קיבלו על עצמם לא לדבר בשעת התפילה מראשית עד אחריתיה בכל התפילות - שחרית, מנחה ומעריב, הן בחול והן בשבת קודש, כולם באו והעידו זכר לראות ישועות שלא כדרך הטבע! הן אלו אשר הוצרכו ישועה בפרנסה, הן אלו אשר המתין וחיכו לזיווגם, והן בצרכי רפואה ל"ע ול"ע. לא לדבר במשך כל התפילות מ'אדון עולם' עד 'אחר עלינו'.

מי לא רוצה סגולה? הרי היום כל דבר הולך עם סגולות... אז הנה סגולה אשר **מקורה מחז"ל בעצמם!** למה לא לנסות את הסגולה הזאת? **כולנו רוצים שיהיה זמן שמחתנו...** למה לא לנסות...?

היא שמיה רבה

הגמרא בשבת דף ק"ט ע"ב אומרת **מפורש** שהעונה אמן היא שמיה רבה מברך בכל כוחו - בכל כוונתו (ולאו דווקא לצעוק אלא בקול רם עם כוונה - מפרשים), קורעין לו גור דינו של שבעים שנה! האם צריכים להוסיף על זה? **הבטחה מפורשת מהגמרא!!!**

אוהב עמו ישראל

חד מהגדולים (כמדומה הערוך לנו או הנודע ביהודה ז"ע) העיר אשר לפעמים אנו אומרים במעריב אוהב עמו ישראל במהירות וזה נשמע כאילו אומרים חלילה אויב עמו ישראל... וכן בשמונה עשרה (ובחזרת הש"ץ) מלך אוהב צדקה ומשפט, אשר במהירות יכול להישמע חלילה כאומרים אויב עמו ישראל או אויב צדקה ומשפט חלילה... אשר על כן צריך להזהר לבטא את האות ה"א שיישמע אותה.